

XVI ♦ LETNIK ♦ 1935

MLADIKA

DRUŽINSKI ♦ LIST ♦ S ♦ PODOBAM

VSEBINA NOVEMBRske ŠTEVILKE

LEPA POLJANA:

- Stanko Majcen: Prekop 401
Vinko Beličič: Predsmrtnost 409; Zidanica 410;
Ljubezen 411
Habberton-Vdovič: Helenina otroka 412
Draga Krajnc: V grobnici 416
Vinko Žitnik: Očetu 416
France Stelè: Iz zgodovine slovenskega cerkvenega slikarstva 417
Bogdan Kazak: Nadloge pred prevratom in sam bolan 421

PISANA TRATA:

- Andrej Farkaš: Nova maša v Slovenski Krajini 427
Jan Šedivý: Slovanske prestolnice 429
Viktor Steska: Imenoslovne črtice 430
Ludovik Puš: Izbrana sredstva v glasbi 431
Naše slike 433
S. V.: Narodno gledališče v Ljubljani 434
Nove knjige 435
I. Koštiál: Paberkovanje 435
Po okrogli zemlji 436

DOM IN DRUŽINA:

- Š. H.: Gospdinjstvo pred dva tisoč leti 437
M. R.: Kuharica 438

ZABAVA IN ŠALA:

- Umetnije; Smešnice 439
Uganke in mreže 440

SLIKE:

- H. G. Perušek: Simfonija ameriškega zapada 405
Oton Gaspari: Hiša na Grmiču v Beli Krajini 405;
Pesem 410; Med sadeži 411
Jakob Emil Schindler: PAX 407
Karel Spitzweg: Ljubitelj kaktej 413
Iz cerkvenega slikarstva: Delavnica M. Wolgemuta:
Slika Oljske gore pri Sv. Miklavžu nad Čadramom
417; Večerno razpoloženje v isti sliki 419
K članku Nova maša v Slovenski Krajini: Slavolok
vasi Pertoča 422; Okras novomašnega oltarja na
prostem 423; Prekmursko dekle s krono iz zim-
zelena 425; Razne krone iz papirja 426; Novomašni
slavolok vasi Krašči in Ropoča 428; Krona
iz pšeničnih klasov 434
K članku Slovanske prestolnice: Bratislava, mestno
gledališče 430

- KROJNA POLA obsega: Pripombe o ročnem delu; Samo
ena soba; Prodajavka; Otroci in narava; Sol kot prva
pomoč v potrebah; O likanju; Zdravilna vrednost našega
sadja; Nekaj o opremi stanovanja

Stele v slovaščini. Septembrska številka slovaškega literarnega in znanstvenega mesečnika »Kultura«, o katerem je pisala oktobrska »Mladika«, prinaša v prevodu J. Irmleja zadnje poglavje iz Steletove knjige »Cerkveno slikarstvo«, ki jo je izdala Mohorjeva družba leta 1934: »Ideal sodobnega

cerkvenega slikarstva.« K članku v »Mladiki« o Družbi sv. Vojteha pripominjamo, da »Kultura« letos ni več glasilo literarno-znanstvenega odbora, ampak samostojna publikacija Družbe. Člani literarno-znanstvenega odbora dobivajo zdaj dvojice znanstvenih zbornikov na leto. S. V.

Vse cenjene naročnike, ki še dolgujejo, čeprav samo delno, naročnino za »Mladiko, vljudno prosimo, da nam že takoj v prvih dneh novembra nakažejo dolžni znesek. Kdor je položnico založil, naj nam to po dopisnici sporoči, da mu drugo pošljemo. Pa tudi na vsaki pošti lahko dobite prazno položnico, ki jo izpolnite po tiskanem vzorcu.

UPRAVA »MLADIKE« V CELJU.

DOBILI SMO V OCENO

- Sedem dni. Roman. Andrej Latzko. Poslovenil Mile Klopčič. Evalit. Ljubljana, 1935.
Profesor Nesnaga ali Konec tirana. Roman. Heinrich Mann. Prevel Fran Bradač. Evalit. Ljubljana, 1935.
Askalonski hudobec. Zgodba iz Herodove ječe. Nikolaj Leskov. Evalit. Ljubljana, 1935.
Zgodbe groze. Edgar Poe. Poslovenil Boris Rihteršič. Evalit. Ljubljana, 1935.

- Iz življenja kamnov. A. Fersman-P. Janez Žurga. Kosmos. Jugoslovanska knjigarna, 1935.
Konec Alardov. Roman. Sheila Kaye-Smith. Prevedel Griša Koritnik. Lepslovna knjižnica 20. Jugoslovanska knjigarna, 1935.
Zemlja umire. Seljački roman. Rene Bazin. Prevedel Vojmil Rabadan. Družba sv. Jeronima. Zagreb, 1935.

MLADIKA se tiska v Celju in izhaja točno prvega dne vsakega meseca.

Naročnina za Mladiko je letno Din 84.—, s krojno prilogo vred Din 100.—.

Da uprava ustreže najširšim slojem, sprejema naročnino tudi polletno (Din 42.—) in četrtletno (Din 21.—).

V inozemstvu stane Din 100.—, s krojno prilogo Din 116.—; v Ameriki dol. 2.—, s krojno prilogo dol. 2.40.

Čekovni račun imamo za Jugoslavijo v Ljubljani št. 11.412 Družba sv. Mohorja, Celje, za Italijo v Trstu št. 11/1675, za Avstrijo na Dunaju D 160.150.

Naročnino in reklamacije je pošiljati na naslov: Uprava Mladike v Celju. — Reklamirati se more vsakokrat le zadnja številka.

Rokopisi naj se pošiljajo na naslov: dr. Jože Pogačnik, tehnični urednik publikacij Družbe sv. Mohorja, Ljubljana, Kolezijska 1, telefon 31-91.

Ugankarsko gradivo sprejema Janko Moder v Dolu pri Ljubljani. Na isti naslov je pošiljati tudi rešitve ugank.

Izdaja Družba sv. Mohorja (dr. Franc Kotnik) v Celju. — Za uredništvo. Fran Milavec, Celje. — Tiska Mohorjeva tiskarna, r. z. o. z., v Celju (Fran Milavec, Celje).

LEPA POLJANA

PREKOP

Drama v petih dejanjih / Stanko Majcen

Od leve gubernialni komisar p. Juritsch. Za njim Brus. Juritsch je eleganten, vladen, suh ko trska, z aristokratskim nahukom. Vse na njem diha avtoriteto.

Juritsch: In vi se še zanimате za barjanske stavbe? Vsekakor pred — Čopovimi projekti?

Brus: Pričakoval sem, da si boste ogledali vsaj cesto. Dograjena je.

Juritsch: Cesto... cesto bomo potrebovali tudi potem. Regulacija pa bo zmrznila.

Brus: Uvaževali smo smernice, ki jih je izdelal tehnični oddelek. Pomoček kakopa. Na licu mesta je včasih težko upoštevati želje zelenih miz.

Juritsch: Stavbe zdaj nimajo pomena. Vživeti se boste morali v nove razmere.

Brus: Vsaj na jez pojdite!

Juritsch: Danes, ko ne vem, čemu vaš jez? Ko vem, da je nepotreben? Priključite se razvoju, dokler je čas, dragi Brus. Sicer ste lahko čez noč — mrlič. Poznam melanholijo stavbnih torzov, otožnost nad razvalinami... Toda ne stojmo! Nevzdržno naprej! Razmere so ga dvignile, priznajmo ga! Ali je velik, ali je majhen?

Brus: Kdo?

Juritsch: On.

Brus: Nič neobičajnega ni na njem.

Juritsch: Vidite, taki so. Nič neobičajnega ni na njih. To so najnevarnejši ljudje. — Zdi se mi, da smo pri županu.

Brus (mu predstavi Ponikvarja).

Čop: Čop!

Juritsch: Vi... vi ste inženjer?

Čop: Da bi ne bil!

Juritsch: Dvema sekularnima možema sem imel priliko stisniti roko. Kolika razlika! Ho, tudi taki možje so — verjetni. (Kamili:) In tako dovolite, da dam duška svojim čustvom in čestitam tudi vam.

V trenutku, ko polagamo temelj novi zgradbi, ki bo nosila tudi vaše ime...

Kamila: Ne razumem ga.

Juritsch: Božanska misel se je utrnila v glavi tega moža, vendar menim, da bi se to brez vas ne bilo zgodilo. Vi ste njegova muza.

Čop: Veste kaj, opravimo kar kratko. So načrti odobreni?

Juritsch: Zahvaliti se morata izredni sreči. Visoka oseba, visoka oseba!

Čop: Protekcija?

Juritsch: Oseba tako visoka, da se o protekciji niti govoriti ne more.

Čop: Milost?

Juritsch: Milost. Tudi mi smo bili presenečeni, ko se je vrnila vloga iz dvorne komore. Ne da bi kaj slutili, odpremo, in kaj uzremo? Lastnoročno, lastnoročno... Z običajnim peresom, z navadnim črnilom. Lastnoročno, lastnoročno...

Čop: Kaj vraga je na tem? Umeli so tam toliko kot tu.

Juritsch: Priznati moram, da načrt tudi meni ni popolnoma jasen. Ne morem si pomagati drugače, kakor da molčim in občudujem...

Čop: Prav za prav sem prišel, da se domenim z ljudmi. Mila mi je njihova žalost. Zemlja je kmetu meso in kri.

Juritsch: Ne puščajte jih preblizu. Na to, bi rekel, se razumem jaz bolje. Narod, preprost narod, je lep le od daleč.

Čop: Mislite, da si zaradi te lepote kaj domišlja?

Juritsch: Gospod inženjer, vam je požlahtnil kri bistri razum. Vaše obširno znanje popolnoma nadomešča plemstvo.

Čop: Torej me imate za sebi enakega?

Juritsch: Jaz... jaz...

Čop: Kako bo ta stvar danes tekla?

Juritsch: Vsi skupaj se podamo v županovo pisarno, kjer proglasim uradni odlok. Ob primerem nastopu seveda.

Čop (župniku): Ali s trobentami?

Župnik: Na besedo, gospod komisar, na besedo...

Juritsch (ga prestreže): Pogajali smo se že, ne prezrite tega! Čas je minil, ko je vsak lahko zahteval, kar je hotel. Nihče se ni javil. Zdaj smo akte zaključili in plačamo, kar plačamo.

Vsi razen Kamile v hišo. Od leve *Zorn* in učitelj. Sedeta na klop pod lepak. Učitelj je nekoliko vinjen.

Zorn: Muha pijana! Matico si gotovo zgubil?

Učitelj: Saj res, na matico sem pozabil.

Zorn: Tam v žepu jo imaš. (Mu potegne iz žepa zvezek.)

Učitelj (vzradoščeno): Omnia mea mecum... Daj cigareto!

Zorn (mu jo dá): To so važne reči... Saj ni deset let tega, kar je v šolo hodila. Enostavneje bi bilo kajpak, če bi župnik pogledal. A župniku ne zaupam. Boš videl, da bo v kritičnem trenutku z njimi potegnil.

Učitelj: Ej župnik, župnik, zviti mož!

Zorn: Letnik... Čakaj, kako se je pisala?

Učitelj: Sijajno punčè je bilo, toliko se spominjam. In izključili smo jo.

Zorn: Tri sestre so bile. Gospa Skala ima prav, tri device.

Učitelj: Ampak kako je bila debela krčmarica ogorčena! Ne, ne sovražim pa nikogar. Na vsem svetu ne sovražim nikogar.

Zorn: Če je med temi tremi katera Kamila — viš jo? Tombola! Dvajset let ji je danes.

Učitelj: Če misliš, da je tista senca drevo, se motiš.

Zorn (osuplo): O, klanjam se, gospodična. Zanimivo poglavje v zgodovini naše šole sva rešila pozabljenosti. Ste radovedni?

Kamila: Čakajo vas v županovi pisarni. Razprava se je pričela.

Zorn: Počasi, počasi. Naše blato vam pač ni všeč, kaj?

Kamila: Privaditi se mu moram.

Zorn: Smrdi? Prišli ste pač le pogledat. Z drobcenimi koraki, da se krilo ne zmoči? Ljudje se vam smilijo.

Kamila: Globoko sem stopila vanj, ni drugače.

Zorn: Rešujete. Lepa naloga, vzvišen poklic. Pa ali vam ni žal teh zapestij, tako sumljivo okroglih, teh visokih nog? Zavoljo njih ste vendar odšli.

Kamila: Kadar se domislim najgrših madežev v življenju, se domislim tudi vas.

Zorn: No, zdaj sem starec, a takrat...

Kamila: Upirali ste se mi, kakor se mi danes.

Zorn: Tu je dokument. Naj ga utajim?

Kamila: Ne prikrivam nič.

Zorn: Neprijetnosti so, saj veste.

Kamila: Želeli bi, da bi vam ta dokument odkupila?

Zorn (vsiljivo): Kamila!

Kamila: Čop!!!

Zorn (razpre prste tik pred njenimi usti): Že dobro, že dobro. (Odide v hišo.)

Kamila: Rekli ste, da ne sovražite nikogar. Koga, mislite, da sovražim jaz?

Učitelj: Gospoda inženjerja gotovo ne, hehe. Toda odkrito in pošteno: Toliko ozkosrčnosti, kolikor je najdete tu, ne najdete nikjer na svetu. Posledica je skažena natura. In skažena natura se maščuje v ljudeh. — Čemu se vračate?

Od leve *Šotar*, zguban starec z neobičajno vnanjostjo: klobuk na gosto naperjen s ptičjimi peresi, v roki šopek rož, krog vratu in na malhi nanizane školjke.

Učitelj: To je pa *Šotar*, naš original.

Šotar: Od gosposke sem prejel pisanje.

Učitelj: Tvoja krpa bo šla po zlu. Prekop jo bo požrl.

Šotar: Ali imam zemljo? Bajto, čaplje, gredo rožic.

Učitelj: Vse bo prekopano. Voda bo drla čez tvoje »rožice«.

Šotar: Ko bi se bile vsaj razcevele! Na spomlad kakor gre... vse je še v popkih. (Razveže šopek in mu ponudi polovico.)

Učitelj: Voda bo drla čez tvoje »rožice« — slišiš? Obdrži jih, ribe in rože barjanske! Počemu meni cvetje?

Šotar (ponudi šopek Kamili; Kamila ga sprejme).

Učitelj: Takih originalov je malo današnji čas. Svoje dni je nemara ves barjanski rod tako živel. Pozna vsako školjko, razgovarja se z raki, kliče ptiče in vabi divjačino, ves dan, vse božje leto. Praprotju, resju, trstju, mahovom in kdoznačemu še je brat. In ni ga strah ne tolmunov ne brezna. In piskati zna *Šotar*. Zapiskaj nam na piščal!

Šotar: Tu ne bom piskal. Pridite k meni v log!

Učitelj: In pravljic vam ve ta vedomec, vse od kralja s krono zeleno pa do device belolice, ki ni marala zapustiti lilij vodnih, vse od zlatokrakega raka pa do dušic, zlatokrilih pastiric v polju, ki so se zaklele, da bodo ugonobile pajka. Cela mreža jih je, teh storij!

Kamila: Le kaj motovili po svetu, urh?

Zorn: Sredi prekopa mu bajta stoji. Saj ni bajta. Zaklon iz skorij in praprotja.

Kamila: Mora stran?

H. G. Perušek: Simfonija ameriškega zapada. (Foto Narodna galerija.)

Učitelj: Koliko pa hočeš za svojo brkljarijo tam za šoto?

Šotar: Nihče ne vpraša po njej. Počakajte, da drevje odrbosti...

Učitelj: Odškodnine, koliko zahtevaš odškodnine?

Šotar: Zadovoljen sem s tem, kar imam.

Učitelj: Denarja namreč ni videl mož, kar je živ. Dve uri je k njemu, skozi pravcat praset. Ribe praži, rake kuha in kiselico žveči za prisladek. Za sol in tobak mu odvzemo, kar prida prinese.

Šotar: Tista čaplja — čopka — pa je letos vendar kvokala. Že sedi, že vali — tako — in gleda, kam bom kaj natrosil...

Juritsch, za njim župnik, Brus in Čop iz hiše. Razgreti se ustavijo na desni pri Kamili. Čez čas stopijo iz hiše kmetje, poparjeni, potlačeni, s po-bešenimi glavami. Tiho se razvrsté, tiho posedejo po klopeh. V tem molku je nekaj pretečega.

Juritsch (širokoustno): Sem se odrezal, kaj?

Župnik: Sapo ste jim zaprli.

Juritsch: Vi bi vezali otrobe o pokorščini, po-žrtvovalnosti, občem blagru. Še nam bi se zazdehalo.

Župnik: Nisem pa opazil, da bi jih bili pre-pričali.

Juritsch: Sem predikant? Oznanjam novo vero?

Župnik: Tole je za naše ljudi nova vera, ve-rujete! Tudi je manjkal Močilar.

Juritsch: Kavelj, kaj?

Župnik: Hrust. Upornik.

Juritsch: Škoda; bila bi se seznanila.

Kamila (*Juritschu*): In še nekoga ste prezrli. Mojega kavalirja.

Juritsch (vtakne nos v šopek, pomembno): Šo-pek, dobro. On, manj dobro. Divjak je znan po vsem okolju. Še v guberniji si pripovedujemo o njem. Ni bil zmeraj tak čudak. Pravijo, da se mu je porazgubila rodbina in da je zdaj popolnoma sam.

Zorn: Čemu si vendar prišel, če se ne namerjaš predstaviti gosposki?

Šotar: Nisem klical jaz nje.

Zorn: Le kako bo z zemljo, če se ne brigaš za odškodnino in sploh za nič? Jutri zjutraj prično kopati.

Šotar: So tolmun.

Zorn: Gosposka je to, niso roparji.

Šotar: Je barjè gosposko?

Ponikvar: Pozabili smo nanj, pa je. Še na listi ni.

Zorn: Vsaj zapiši ga, da bomo vedeli, kdaj ga je zmanjkalo.

Učitelj: Zadnji barjan — v muzej z njim.

Šotar: Se pravi, da bo treba iti? Kako? Kdaj?

Zorn: Prav zato smo se zbrali.

Šotar: Sem komu napoti?

Zorn: Napredku.

Šotar: Komu?

Zorn: Slišiš, Šotar! Nisi bil zmeraj tak. Imel si hčer.

Šotar: Imel, imel prepelico.

Zorn: Kje ti je »prepelica«?

Šotar: Voda jo je splavila.

Zorn: Še tri vnučice si imel.

Šotar: Tri prepeličke, oj!

Zorn: Kje so ti »prepeličke«?

Šotar: Razpršile so se po livadi, ko jim je poraslo perje. Pš! ... po svetu ...

Zorn: In jih ne bo nikoli več?

Šotar: Nikoli.

Zorn: Priletela pa je ena.

Šotar: Ni in ne bo.

Zorn: Zato, da bi se maščevala nad gnezdrom. To gnezdo je namreč začudo umazano, svet pa je bel in svetel.

Šotar: Ne more.

Zorn: In če je — in je tu —?

Šotar: Prevelika ji je perot, presvetlo oko.

Čop: Tebi je slabo, Kamila.

Kamila (omahne in se nasloni na drevo): Pojdim!

Juritsch: Naj pomagam ... naj pomagam ...

Kamila: Pustite! Pojdim!

Čop: Če me spremite ... Četrť ure je do barake.

Odidejo na desno: Čop, Kamila, Juritsch, Brus in župnik.

Lužar: Ali smo možje ali nismo?

Ponikvarica (na pragu): Babe ste!

Kalan: Z vilami nadnje! Če nas namreč je kaj!

Ponikvarica: Na nitki jih ima, vlačuga. Plešejo, kakor ona gode. I kajpak! Naveličala se je sveta, pa se je prišla nad domačini znašat. Te časti ji je še manjkalo, da bi njej na ljubo poginjali kmetje!

Glasovi: Kdo? Kaj?

Ponikvarica: Ne slišiš? Ribičeva je. Šotarjeva. Bog ji greh odpusti: pritepla se je odkdoznakod z njim, z moškim, da nas osramoti. Ali naj resnično norce brije z nami, prešuštnica?

Glasovi: Ampak gosposka ...

Ponikvarica: Naj ji jaz izpraskam oči!

Rak: Če mi zdajle uide, ne maram za nič več.

Kalan: ... Če nas namreč je kaj!

Močilar (počasi od desne, veliko gorjačo ima v rokah): Kar vas je občinskih, opravite skoraj! Potem začnemo mi.

Hrušč in trušč. Zvrsti se četa, ki se ji postavi na čelo Močilar. Klici kot: »Po vile!« — »Po sekire!« — »Razdenimo mu bajto!« — »Ne, pred gubernijo!« — »Razdenimo mu pisarno!«

Ponikvarica (Ponikvarju, ki se umika v hišo): Ti pa zibat? Ti pa zibat?

Smeh.

TRETJE DEJANJE

Velika šupa na Komarkini zemlji, preurejena v stavbno pisarno. Stene so obite z novimi deskami, vanje so vdrelana v ozadju okna, na levi in desni po ena vrata. Lesene tnalice, ostružki in žaganje še leže po tleh. Mize, stoli, vse sirovo in novo, na njih risbe, črteži, risalno orodje, steklenke za tuš. V zadnjem levem kotu visoka jeklena blagajna. Na desni spredaj mizica, foteji, zofa za goste. Tu visi na steni zrcalo.

Večer.

Kamila na desni pred zrcalom. Komarka za njo sredi sobe.

Kamila: Sem lepa, Komarka?

Komarka: Razburjeni ste. In če ste razburjeni, ste lepi ... Saj ste mladi in zdravi, kako bi ne bili lepi?

Kamila: Se tudi ljudem zdim lepa?

Komarka: Ljudje tega ne razlikujejo. Vsekakor bi ne bila verjela, da ste taki, kakor ste, rojeni v naši globeli.

Kamila: Tudi moja mati je bila lepa.

Komarka: Spominjam se je in njen žalostni konec smo pomnili dolgo. Voda jo je potegnila v globino, še zamahnila ni v pozdrav. Ljudje umirajo tu brezglasno.

Kamila: Le kam se je vse razbegnilo? Ne živih ne mrtvih ne najdem nikjer.

Komarka: Ah da, tudi svojih mrtvih nimamo. Kdoznakje gnijó na dnu barja. Ali pa jih je voda odnesla križem svet ... Strica ste poznali? Janez Ribič, ko se mu je ugreznila bajta, je preklel zemljo in rod in je zginil v Ameriko. Drugi stric, Jakob Ribič, se je ponesrečil pod zatvornicami. Zmečkala ga je plošča. Tudi on je s hudo mislijo šel na oni svet.

Kamila: Mojih sester se nikoli nobena ni pojavila?

Komarka: Niso na dobrem glasu in niso rado vedne. Nihče jih ni videl več. — Ta voda se je maščevala še nad vsakomer, ki se ji je poizkusil postaviti v bran. Kot da je tej zemlji usojen brez-

uspešen boj. Obupavamo, ko smo mladi; ko smo stari, nimamo časa ... Čudimo se le, da se je našel človek, ki tvega moč in denar in dobro voljo ...

Čop (od leve): Kot v panju šumi po vsej Črni. Kaj se bo le skuhalo iz neumnosti, sovraštva, zaostalosti za duhom časa, zaostalosti, da se Bogu smili?

Kamila: So po krčmah?

Čop: Luči goré pri Stržinarju. Močilar nabira vojsko. Zaklinjajo žive in mrtve.

Kamila: Smo tu varni?

Čop: Vrata zaklenem, okno zapažim: naj žvižga burja zunaj, kolikor ji drago. Če sploh prilomastijo — Močilar, Lužar, neki kolar, ki ima bojda žice namesto mišic, golšasti Ponikvar, krivokraki Kalan in tako dalje ... Če jih med potjo ne sreča pamet ali ne obide zona, se bomo pač pomenili. Nisem še zinil besede jaz. Juritscha pošiljajo, namesto da pusté meni ...

Kamila: Boj se jih!

Čop: Ustne ti drhté. Si bolna?

Kamila: Tudi jaz ... tudi jaz sem barjanka. Boj se jih, Čop!

Čop: Kakšen obraz imaš ta hip? Kdo si, Kamila moja?

Kamila: Punt je pristen. Najstarejši barjanski človek se je dvignil zoper tebe. Zemlja sama grmi in se potresa.

Čop: So te užalili?

Kamila: Jaz sem užalila nje. Izdala sem jih in tega mi barjanski rod ne odpusti. Pohujšanje imajo nad menoj. Dobrodošlo pohujšanje.

Čop: Skril bom načrte. Leto dni dela je v njih. Z njimi bi zgubil najdragocenejše ...

Kamila: Skrij mene!

Čop: Tebi se majejo tla pod nogami. Ne veruješ?

Kamila: Šotar je moj ded. Nisem ga prepoznala.

Čop: Starec s šopkom?

Kamila (potopi obraz v šopek): Zemljica rodna, moje ljubo barjè! Iz teh rož upiraš vame oči, iz tisoč oči me gledaš ...

Čop (po kratkem pomisleku): Še je čas. Ampak poslednji je. Tudi prilika je poslednja. Kje so kovčegi?

Kamila: Odtod?

Čop: Skozi zadnja vrata, skozi mesto, do prve pošte. Vrneva se, odkoder sva prišla. Posla je po svetu dovolj. Polne roke bom imel do smrti, nisem navezan na ta zaslužek. Brez odloga!

Kamila: Ali vzameva načrte tudi?

Čop: Niti črtica mojega peresa ne sme ostati. Niti slutnja moje misli. Zasvitalo bi se jim čez sto let in brezvesten šušmar bi si nagrabil denarja.

Taki poskusi so nevarni. Nisem vedel, da si brez zemlje tudi ti, če prekopljem barjè po tem načrtu. Opravi se!

Kamila: Ne morem stran. (S šopkom v roki.) Domovina me je pozdravila. Bodi močan še ti, Čop! Lej najino tisočletno hrepenenje; tam tvoje, tu moje. Na tej črni zemlji se je križalo. Že vidim stavbe, strme stene, obrise velike misli, če pogledam tvoje delo. Nà poljub! Saj sem ga poljubila že tisočkrat in tisočkrat. Nепrestano ga poljubljam, poljubljam, poljubljam, da ne zamre blesk te misli, da ne ugasne žar duha, ki snuje v tvoji glavi. Igraj se z menoj, Čop, le ne stri me nikar! Kratka je muzika, večer je molk. Že buči, že hrumi morje neumnosti — pogum, plamen moj, samotni moj svetilnik!

Čop: Jaz ... jaz ...

Kamila: Tukaj ostaneva, stojiva ali padeva. Ne, ne, vstaneva in se dvigneva v neznane višave. Sonce naju čaka za goro.

Čop: Zdaj je v kovčegu še prostora za vse ... Potem ... potem bi moral razstreliti.

Kamila: Pusti kovčeg, pusti prtljago! Ko bo vse končano, položiva v kovčeg tvoje šestilo, tvoje šestilo in nič drugega, in nihče naju ne vidi več na Kranjskem.

Čop: Če misliš ... pa pokličem delavce. Vsaj šupo treba zavarovati. Če namreč hočeš, močan sem dosti tudi sam. Mati mi je dala lehti, trije barjanski fantje gredó na vsako.

Kamila: Močan si, Čop, vem. Samó da ti je tudi srce močno.

Čop (odide na desno): Lunj, Čaplja, Vehovec, kod se klatite?

Oton Gaspari: Hiša na Grmiču v Beli Krajini.

Od leve glasovi. Vstopita Juritsch in župnik.

Juritsch: Skratka, konservativni ste kakor najbolj zarobljen barjanski kmet. (Kamila:) Prišla sva, kakor sva obljubila. Čast mi je, da vas morem obiskati doma, med temi štirimi stenami... To je svet kraj. Tu tedaj ste družica možu, ki je tako rekoč svet dvignil iz tečajev? Naš svet, naš majhni svet.

Kamila: Sédite. Je, kakor je.

Juritsch: Župnika spreobračam, gospodična. Ne toliko, ker sva prijatelja...

Kamila: Temveč, ker sta solidarna?

Juritsch: Ne to. Temveč... ker... No, kaj sem hotel reči? Poslal sem hlapca do prvega detašmana. Če rogovili Črna, zakaj bi se ne zganil še jaz? Za vse primere, se razume, za vse primere...

Župnik: Pomeni, da bo — streljanje.

Juritsch: Pomeni, da bo v najskrajnejšem primeru streljanje. Za vse druge primere pa se moramo vendar tudi pripraviti. Jaz se ne znam pretepati. Se znate vi?

Župnik: Katoliški duhovnik z drugačnimi sredstvi vpliva na razdraženo ljudstvo.

Juritsch: Dobro srečo. Jaz bi rad cel prišel domov.

Kamila: Je revolucija?

Župnik: Mimo dveh gostiln sem šel; vsa okna razsvetljena. Naj se dodobra znoči... Tudi alkohol ne bo zgrešil učinka.

Juritsch: Jaz hočem priti cel domov.

Komarka (od desne z buteljko in visokimi čašami na pladnju. Krajna čaša ji pri nalivanju zdrkne na tla): Ali sem nerodna! Pa se mi tudi roke tresejo kot še nikoli. Jojmene, kakšno je po vasi!

Župnik: Midva, Komarka, sva nedolžna.

Komarka: Saj nič ne rečem. Naj bo, če mora biti. Le prehitro, prehitro je vse to prišlo. Človek si komaj stvar malo premisli pa že lopate pojó.

Juritsch: Vi slišite peti lopate?

Komarka: Vsaj tako se sliši... od Goleža...

Juritsch: Primer, kako si preprosto ljudstvo z domišljijo pomaga podžigati strast in netiti upor. (Komarka s pladnjem na desno.) Vidite, da nisem prezigodaj poklical vojakov. Bajoneti so strašilo, in to uspešno strašilo zoper — halucinacije.

Župnik: Nocoj me čaka še težek posel.

Juritsch: Ker mislite, da se bo primajal bataljon nad Črno. Zatrjujem vam pa, da sem poslal le po pandurja, tistega, ki je na glasu, da samó pogleda, in je mir. In je red.

Zunaj zazvencé kupice in pladenj. Koj nato plane Komarka od desne.

Komarka: Obkoljeni?

Juritsch: Ali je mogoče? Priplazili so se?

Župnik (pri oknu): Tema. Ali vi koga razločite?

Juritsch: Ne izzivajte, ne izzivajte!

Pandur (od leve): Javljam službeno, gospod referendar...

Juritsch: Komisar, komisar. Dobro je, da ste na mestu.

Pandur: Naglavnega grešnika že imamo. Ljuta borba je bila zanj. Še zdaj so vsi za njim.

Juritsch: Imate? Dobro je, da ga imate.

Pandur: Nekak poglavar je tolpi. (Iz žepnega zapisnika.) Če se ne motim, smo imeli že opraviti z njim.

Juritsch: Ogledati si ga hočem od blizu. Predme z njim!

Pandur: Opozarjam, da je nenavadno drzen stvar in da ne kaže, pogajati se z njim.

Iz daljave tuljenje, žvižganje in pretenje.

Juritsch: Kaj hoče drhal? Predme z njim, sem rekel!

Pandur (odide na levo in se vrne z Močilarjem. Močilarja držita za roke Lunj in Čaplja): Pred tega gospoda stopi! Stojiš pred visoko gubernijo. — Slišiš?

Juritsch: Muha pijana!

Močilar: S teboj še nisem pil!

Juritsch (se ves strese): Kaj takega se mi še ni pripetilo.

Pandur: Kučmo z glave! Eno tako še zini, pa te oplazim s sabljo, da se trikrat obrneš!

Juritsch: Kje ste ga zajeli? Kaj ima na vesti?

Močilar (Komarki, ki pod mizo stika za drobci strte čaše): Zgini, Komarka, zgini! Tod zna biti še ples nocoj...

Juritsch: Nezaslišano! — Ali je divjak ušel iz blaznice?

Pandur: Naj ob kratkem opravi, gospod komisar! — Ime, priimek, starost...

Župnik: Pri hiši pravimo pri Močilarju. Krščen je za Franceta. Dovolite, da se vmešam v uradni posel... Močilarjev Francè, ali me poznaš?

Močilar: Tudi vi niste, kjer bi morali biti.

Župnik: Tvoj župnik sem, tvoj dušni pastir. Vseh vas večna sreča mi je enako pri srcu. Tudi tvoja, tudi tvoja, Francè. Še pomniš, ko si k meni v šolo hodil, katekizma se učil, molitvice molil? Pet pednjev ti je bilo, komaj šest.

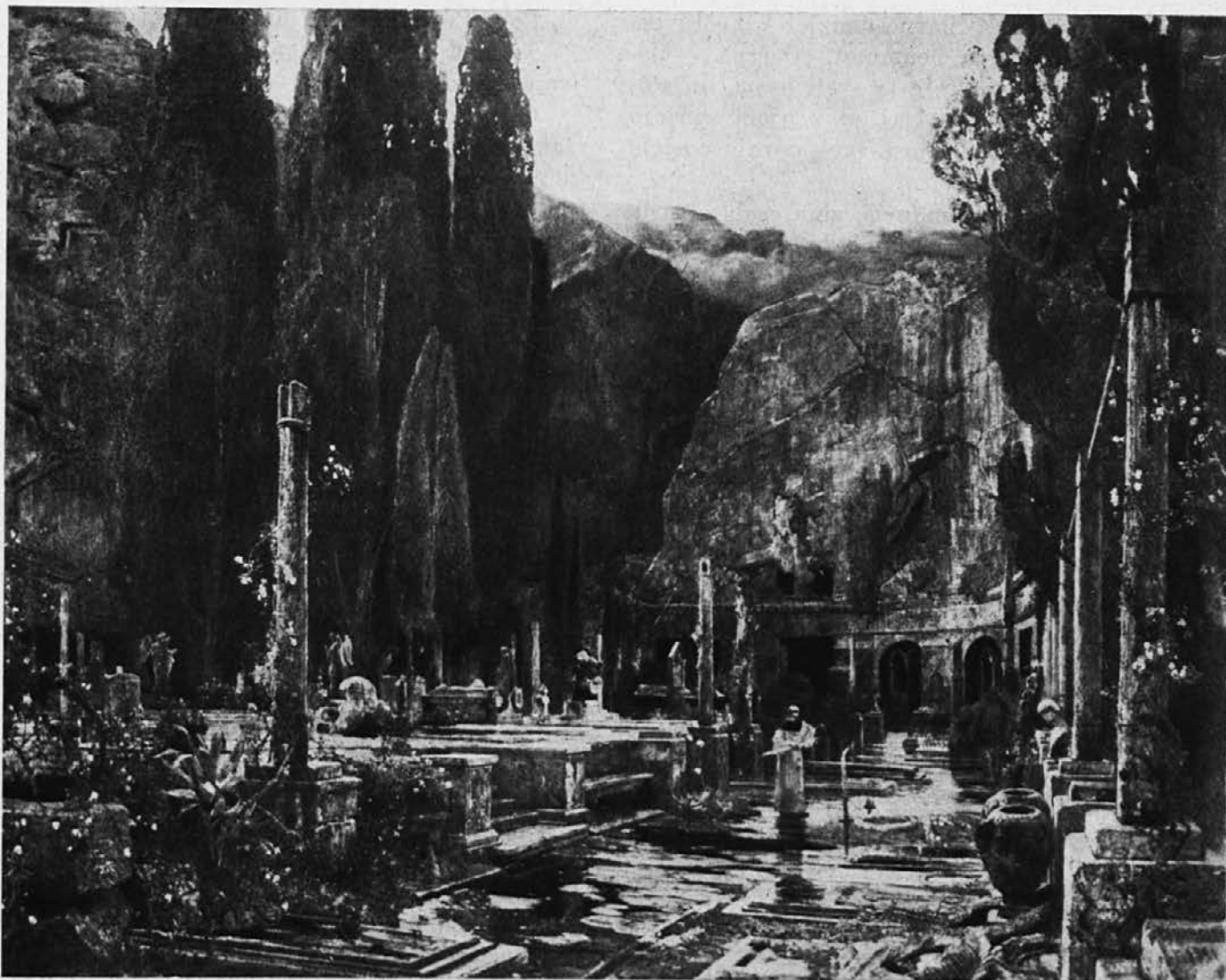
Močilar: Tisti časi so bili. Zdaj iz druge luknje piska. Tudi maziljenci Gospodovi naj se pazijo!

Juritsch: Primate ga!

Lunj in Čaplja poskusita Močilarja uloviti za roke.

Močilar: Sram vaju bodi, judeža, za špijona kupljena! Mar nisi ti Lunj in ti Čaplja? Gada barjanska!

Jakob Emil Schindler: PAX. (Galerija v Belvederu, Dunaj.)

Pandur: Po predpisih, po predpisih! (Izdere sabljo. Kamila krikne. Lunj in Čaplja se polastita Močilarja.)

Močilar: Ti pa kar tiho bodi, Ribičeva! Prideš na vrsto. Obračunamo s teboj tako ali tako.

Juritsch: Odvedite ga! Izpred oči, prasec!

Pandur, za njim Lunj in Čaplja z Močilarjem na desno.

Juritsch: Oblast je — ali ni. Sem — ali nisem. Tudi vaša prisotnost, kakor jo uvažujem, ne more prepričati, da se izvrši zakon. Kolika posirovelost, kolika prostaščina, dotekniti se vas s takim gobcem!

Kamila: Le kje je Čop?

Čop (od desne): Strela jasna, kaj pa je? Če se po cesti od Črne kadi prah, še ni treba, da vlačijo topove! Sédimo, sédimo! Komarkina bajta se bo razmajala; to je najhujše, kar se more zgoditi. Do jutri se glave ohladé, pamet izbistrí in čudno sram

jih bo snočnjega vasovanja. — Ste si že ogledali načrt, gospod komisar? — Kamila, natoči!

Juritsch: Saj res, sédimo! Kdo bi se razburjal!

Čop: Tako lep večer, pa taka komedija.

Juritsch: Če tu kaj zastopam, zastopam oblast in avtoriteta mi je nad vse.

Čop: Kmet je kmet. Kajne, metuljček? Iz tvojih plahih oči me gleda danes barjè tako otožno... (Razgrne risbo.) Šest dni sem visel nad to mrežo. Vsak delec izmerjen, vsaka pika preračunjena. Prišel bi bil v skalo, če bi ostal pri prvotnem osnutku.

Kamila: Kajne, to je normalka?

Čop: Takole mi gleda čez rame ta drobiž, nepremično gleda pod pero in vse razume.

Juritsch: Izvrstno, izvrstno. In to je stolp, ki ga nameravate postaviti na koncu kanala za čuvaja?

Čop: Ne, to je višina prereza. To je namreč prerez, gospod...

Juritsch: In ona vse razume?

Čop: Vse.

Juritsch (vstane): Slavno omizje! V kočljivem trenutku, ko tisočletna neumnost, stlačena v človeške možgane, naskakuje ta sveti hram, mi stojimo, da ga branimo... Saj se v njem snujejo načrti za svetlejšo bodočnost, »vek poraja v njem se nov,« bi rekel...

Brus (od leve): Pandurja zbili, sabljo strli, Močilar prost. V petih minutah bo ta bajta razvalina.

Zunaj žvižgi, izzivanje, podžiganje na boj.

Juritsch: Če se prav spominjam, sem imel neke klobuk...

Brus: Ta hip bi ne svetoval nikomur... Počakajmo, da vidimo... Pridete v stisko.

Množica je gosta zlasti na levi, kjer zdajci zahrešči plot in pade po tleh. Začujejo se prvi udarci na vrata.

Juritsch: Zaklenite, zaklenite! Zabarikadirajmo se! (Poveljujoč:) Moj voz pred vrata! Kje je moj voz? Kdo tu posluša? Ali tu nihče ne sliši? Jaz sem... cesarski komisar...

Čop (odpre okno): Kaj hočete?

Zunaj krik: »Ven daj papirje!« — »Zažgemo ti gnezdo, zlodej!« — »Ven z nevesto!« — »Naj jo vidimo!«

Čop: Tepci, tepci, tepci!

Zunaj kliči: »Daj nam nevesto!« — »Ljubico nam prodaj!« — »Naj nam zapleše, zlodej!«

Čop: Gospod župnik, ali bi ne pojasnili ogorčenim ljudem, da nisem zlodej, temveč Miha Čop, inženjer? Da ne delam s peklensko silo, temveč s tole dlanjo. Da sem zidar, tesar, kopač in nič drugega. In da bom zdaj kopal, naj se na glavo postavijo. Nalašč bodi moja volja, ker so tako zabiti in nič ne razumejo.

Župnik: Tega jim ne morem povedati. Zakaj kdo ve, ali nimajo prav. Glas ljudstva je božji glas.

Čop: Ne prosim zavoljo sebe. Zavoljo gosta prosim in zavoljo tega bitja. Naposled ste v stiski tudi sami.

Župnik: Storil bom svojo dolžnost. Tisto mesto iz nedeljske pridige jim povem, ko je Izrael v puščavi mrmral zoper Gospoda, svojega Boga.

Čop: Govorite, kar hočete! Samó da se čreda mirno dalje pase.

Župnik: Storil bom svojo dolžnost. Bog pa varuj mene in vas. (Na levo. Brus za njim.)

Čop: Hoj, kam?

Brus: Vrnem se. Zame se ne bojte! (Za župnikom.)

Juritsch: Rotim vas pri vsem, kar vam je drago... Gospod inženjer, gospod inženjer...

Čop: Pustite me, da uredim stvari...

Juritsch: Nago življenje... rešite mi golo življenje! Predlagam vas v odlikovanje...

Čop: Ne obešajte se name, saj vidite, da je vsaka minuta draga. Moje risbe!

Juritsch: Usmiljeni mož, ne zapustite me... Ljudstvo me bo linčalo.

Čop: Vsi bomo linčani, če bomo. Poskusite še vi, kaj se pravi, barjè sušiti!

Juritsch: Moči me zapuščajo... Slabe živce imam po materi...

Brus (od leve): Župnik... po glavi... po rokah... kri!

Čop: Ali je...?

Brus: Z žepnim robcem si je zatisnil rano. Izpustili so ga, ko so ga prepoznali. Najbrž je že doma. Ampak kaj zdaj?

Juritsch: Veliki mož... mogočni mož... ne pusti, da poginem... V tvojih rokah sem, drobna stvar... Ukaži mi napreči kočijo...

Čop: Načrti, kje so načrti? Glavni načrti, vse drugo naj ostane. Brus, rešite mi načrte! Saj ste mož, Brus?

Juritsch: Na kolenih... Na kolenih...

Čop: Primite... in to... in to... Pod suktnjo z njimi, če mogoče. Skrijte jih pri sebi ali kjerkoli. Pod most! Za plot! Vse, kar imam, vam dam. Drugega nimam. In zdaj pride najtežje. Pred tale (pokaže) vrata se postavite! Jaz zvabim ljudi tu sem, vi smuknete ven...

Juritsch: Še mene... še mene...

Čop: In tega gospoda vzemite s seboj! (Odpre zadnje levo okno.) Kamila, skrij se! Padalo bo! — (Skozi okno.) Kdor vas gleda v vašem blatu, v vaši omejenosti, v vašem prekletstvu, saj se mora zakrohotali na vse grlo. Gore buče od tega krohota, zemlja se stresa... Kje ste, da vas vidijo moje oči?

Zunaj val množice pljusne ob okno, sliši se, kako se množica zgrne pred govornikom.

Kje ste, da vas vidim?

Glasovi: »Čarovnik!« — »Belcebub!« — »Vagabund!« — »Kje ti je ljubica?« — »Nanj!« — »Saj ni skala, porinite!« — V sobo prileti dvoje krepelc, nato poleno, kamen. Vrata na levi zahrešče, lopnejo po tleh, v sobi stoji Močilar.

Močilar: Zapihalo je...

Čop: Še korak...

Močilar: Ven daj papirje!

Čop (se zaleti vanj in ga porine skozi vrata. Medtem splezata dva od zunaj na okno. Čop ju zgrabi za grli in ju trešči ven. Zaviha si rokave, skoči na okno): Kdo ima še kaj kosti? (Plane iz sobe).

Zunaj borjenje, pisk in svisk. V baraki ugasne luč. Slišijo se udarci ob stene, skoz okno prileti še posamezen kamen... Lovljenje krog hiše... beg...

Čop (po dolgem odmoru prilomasti skozi desna vrata, stika po vžigalica, prižge svečo in se skloni nad Kamilo): Ali živiš, revica?

Kamila: Krvaviš?

Čop: Kaj to! Samó da živiš. Posadim te na zofo. Vidiva tudi skoraj nič...

Kamila: Naj te ovežem?

Čop: Si ranjena?

Kamila: Zapeklo me je v sence... in sem sedla. Ranjena nisem. Daj robec, brisačo...

Čop (poišče vode in platna ter sede h Kamili na zofo).

Kamila (mu oveže obe roki): Silen si, Čop. Pravi Goljat.

Čop: Si kaj videla?

Kamila: Samó slišala sem. Pa še to kot iz daljave. Niso tudi peli?

Čop: Še prelepo pesem so peli. Vražja muzika.

Kamila: Načrti?

Čop: So rešeni, če me Brus ni varal. Toda ne: Brus je poštenjak. Revez, za vsako ceno hoče nekaj postati: če ne tehnični izvedenec za barjanske stavbe, pa ravnatelj Čopovega prekopa.

Kamila: In župnik?

Čop: Njegove pridige pa nisem slišal. Škoda! Pridige o nepravem času: saj veš...

Kamila: Se mu je kaj pripetilo?

Čop: Malo prej je prišel domov kot navadno. Ne beli si glave!

Kamila: In Juritsch?

Čop: Gospod gubernialni komisar zdaj pod kakim mostom ali na kakem drevesu ugiblje, ali je, ali ni, ali zastopa, ali ne zastopa.

Kamila: Sirovi ljudje so.

Čop: Veš, da že sam razmišljam, kaj jih je prav za prav tako krvavo užalilo. In kolikor dalje razmišljam, toliko jasneje mi je.

Kamila: Nočes več kopati?

Čop: Nasprotno. Vse kaže, da sem jih ugnal. Odpor je zlomljen, ljudje se bodo vdali.

Kamila: Še jih boš slišal.

Čop: Še me bodo kleli, dokler se jim ne zrahlja vozelo v možganih in ne spregledajo in ne otipljejo svoje koristi. A pomagati jim morava.

Kamila: Boš kopal?

Čop: Jutri začnem. Jutri! Ljudje pa imajo nekoliko prav. Naj so omejeni, naj so tepci, vendar odkrito in pošteno mislijo in ni, da bi jih dražil brez potrebe.

Kamila: Kam zdaj meriš, Čop?

Čop: Ta tvoj človek je primitiven. Primitivno in prvotno misli. In kriv sem pred njim.

Kamila: Ne ti, jaz.

Čop: Prekratko krilo nosiš, Kamila.

Kamila: Je to podoba?

Čop: Resnica je. In tudi podoba. Oboje... Prekratka krila nosiš, Kamila.

Kamila: To si me zdaj prvič udaril. Ne bo dolgo in me boš drugič.

Čop: Nič več, Kamila. Samo to.

Kamila: Misliš, ker si zidar, tesar, kopač obenem...

Čop: Nič ne mislim. Neumnost je dedni greh. Z ljudmi ne morem govoriti drugače.

Kamila: Misliš, da se bom dala preobraziti, kakor se dá preobraziti zemlja?

Čop: Ti da, jaz ne.

Kamila: Trde roke imaš, Čop.

Čop: Moja ljubezen te bo... (Ji poljublja roke.) Kozarec vode?

Kamila: Prinesi mi ga!

Brus (od desne z načrti pod suknjo).

Čop: Načrte — imate?

Brus (živahno prikima).

Čop: Živel Brus!

(Konec prihodnjic.)

PREDSMRTNOST

Vinko Beličič

Utihnili so vetri, krone drevja so negibno zlate,
pastirski ognji mro sred praznih polj,
na jug lete omahujoče jate.

Nič sladkih rož ne žvrgolečih pesmi v vrti,
nekje za mèglami se skriva sonce,
povsod je splaval dih rumene smrti.

Ko pojdem tih med črne, rosne križe,
v opoj brlečih sveč in mračnih vencev
in se bom sklanjal nad gomilo niže, bliže:

vse lučke bodo jásneje vzžarele,
predzimske cvetke bodo vse bolj bele
in zvon bo pel kot o proščenju.

V temí bom, deklica, zaslutil te in gledal,
kako boš pod cipreso kakor kip obstala
in se razblinila kot steber spenjenega vala.

ZIDANICA

Vinko Beličič

Zunaj mesteca so najprej njive, potem pride smrekov in brezov gozd, spet polje, a za vasjo, ki leži ob križpotju, se prične svet dvigati. Hiše postanejo redkejše, zemlja bolj in bolj kamenita in porasla s trnjem in brinjem. Še preko samotnih skupin dreves, preko strme ceste — in tam so trtja, drugo poleg drugega. Med njimi ima tudi Martin Kocjan svoje. Ozko je, a dolgo in na gornjem koncu je zidanica, za njo pot in potem spet trtja, vse do bukovega gozda.

Čudovito ljubka je njegova zidanica. Hrib je tako strm, da sega rdeča pločevinasta streha zadaj do zemlje, spredaj pa gleda iznad brajd belo pročelje in se vidi na vse strani. Majhna je, a v njej so trije polni sodi: v dveh je belo, v enem pa rdeče vino. Lepa je bila zadnja trgatev.

Dosti dela je jeseni: krompir je treba kopati in koruzo spravljati, skrbeti za nastelje in drva, orati za ozimino, a vse to Martina Kocjana ne zadrži, da ne bi zvečer po težkem delu napravil svojega navadnega sprehoda v zidanico. Tista ura hoda, kaj pa je to! A ko sedi ob vinu, pozabi na čas, na skrbi, na vse. Včasih pa se zgodi, da prične razmišljati. Posebno, kadar je z njim svak Janko, se rad razvname in potem modrujeta dolge ure. Ako nazadnje čutita, da jima noge niso trdne, pa prespita kar na senu pod streho in prideta šele zjutraj domov, a vsak s polnim barilcem, da se tako vsaj nekoliko zavarujeta pred prehudimi pridigami skrbnih žen.

Na mizi gori sveča, zraven je pol hleba kruha, polič in tri kupice belega vina, ki se še ni izčistilo. Sedijo: Martin Kocjan, njegov brat student Franc in svak Janko. Pijejo in hvalijo pijačo. Zunaj je oblačna noč. Spodaj v vasi in po zidanicah so luči. Črički se še zmerom slišijo. Včasih zapihlja veter, zašumijo trte in zaniha plamen sveče.

Janko je mizar, to se v današnjih časih pravi: revež kot vsi obrtniki. Martin Kocjan tudi mizar, a le z dovoljenjem svakovim. Čeprav je kmet, si vendar skuša postrani kaj zaslužiti za potrebne stvari.

Študent Franc pije in se vdaja spominom.

Pred štirinajstimi dnevi je bila v tem trtju njegova Nada, gosposka deklica. Hodila sta med polnimi trtami in se čudila.

»Daj, Nada, utrgaj mi sladek grozd!«

»Utrgaj si ga sam, saj ni moje trtje,« je smeje se odvrnila.

»Smem? Res?« In jo je poljubil.

»Na, je bil sladek?« je vprašal.

»Ti že veš!« je zardela odgovorila.

»Naj še enega utrgam?« Nič ni čakal odgovora.

»No, mir že, nenasitnež!« Rahlo ga je udarila po licu. »Saj boš vse trtje obral! Kaj bo pa potem za vino?«

»Saj tako praviš, da ga ne smem piti.«

»Saj ga res ne smeš,« je odločno potrdila.

»Nada!« V to besedo je položil vso vdanost in ljubezen.

Franc razmišlja in se smehlja. Ozre se na nizki strop nad sodi. Tam visijo prevezja s sladkimi plodovi: belimi, rdečimi, črnimi.

»Grozdi!«

Onadva govorita svoje stvari.

»Kako je potem s tisto omaro?« vpraša Janko.

»Jo misliš prevzeti?«

»Zakaj pa ne bi ti? Saj bi tudi tebi prav prišel denar.«

»Jaz se ne pogajam za manj kot tisoč štiri sto petdeset dinarjev.«

»Za tisoč dve sto bi naredil jaz.«

Svak Janko Martina široko pogleda in zakriči:

»Ne smeš! Ako nočem jaz, tudi ti ne boš. Naj dajo v Novo mesto, pa bodo videli!«

»To se pravi, da mi ne privoščiš.« Zdaj se Janko razburi.

»Nočem se jim vdati,« vpije. »Dovolj so me že ponižali. Uničiti me hočejo. Nobenega dela nimam več. Hvala Bogu, da je vsaj krava pri hiši

Oton Gaspari: Pesem.

in da je letos koruza dobro obrodila. Ne bom se jim vdal. Zmerom sem istega prepričanja, ampak,« zažuga z roko, »prišel bo čas, ko jim bom povedal in pokazal vso njihovo nečednost do golega...«

»Mnogo psov je zajčja smrt, pravijo,« odgovori Martin Kocjan. »Kaj jim boš mogel? Nič! Eden ni še nikdar kaj opravil. Vzemi v delo tisto omaro, ali jo pa meni prepusti. Bolje je, da...«

»Ne, nikdar! Ne pojdem na kolena! Nalašč ne!«

»Pa se pogodi za manj in naredi slabše! Kdo ti kaj more!«

»Tega pa ne, Martin,« odvrne Janko in položi desnico na levo stran. »Tu mi brani, jaz ne morem delati zoper svojo notranjost, še zmerom sem toliko idealen...«

»Ideali so propadli,« ga bridko prekine Martin.

»Propadajo,« se vmeša Franc. Janko zmigne z rameni.

»Kaj pa ti praviš?« se obrne Martin k bratu.

»Hm, to je težka stvar,« pravi študent. »Oba imata prav, vsak pol. Ti, Martin, gledaš na življenje, kot je, a ti, Janko, si ponosen, naravnost trmast in preveč dosleden. Ampak takih ljudi je, žal, zmerom manj. Jaz sam sem tvojih misli in bi najbrž prav tako naredil kot ti. Toda imaš družino in moraš skrbeti zanjo. Svetoval bi ti, da prevzameš. Da, to je težko, to je...«

Janko molči in dvigne kupico. Njegova roka je gubasta in starikava, kot da se bliža sedemdesetim, pa je komaj dobro prekoračil štirideseto.

Martin molči in gleda v svečo, ki počasi dogoreva. Računa: osem pujskov, ki imajo zdaj tri tedne, bo prodal. Krava bo imela pred božičem tele. Če prevzame tisto omaro — vé, da Janko ne pojde tako daleč, da bi mu to ubranil — bo zaslužil kakih tri sto dinarjev. Potem bo zimo že nekako pretolkel.

Tudi Franc molči. Na obraz mu lega prijetna trudnost, ki jo povzroča mlado vino. Razmišlja. Njegovo življenje ima drugo smer, je po svoje težko, a tudi lepo. Zdaj je tu, v zidanici, čez dva tedna bo že spet v Ljubljani. Kje bo čez pet let? Kako bo takrat? On misli daleč, ne more se več ukvarjati z dnevno politiko. On in njegovi imajo o njej slabe skušnje. Da, težko je danes živeti. Sredi mračnih misli je Nada kot luč. Nada, ki ne pozna hudega časa...

»Ti, jaz ne morem domov,« prizna Janko in dvigne glavo. »Res ne morem.«

Martin pravi, da nekako že pojde, toda trud je zastoj. Potem vzame veliko pletenko in lijak. S poličem zajema iz kebla rdeče vino in ga naliva.

Ure nima nikdo pri sebi. Vendar bo že pozno, ker ni več nikjer nobene luči. Noč je topla, redke zvezde sijajo skozi oblake. Sveča je pri kraju. Kdo bo zdaj hodil domov!

Ko gredo na podstrešje, se Franc ziblje. »Če bi me Nada videla!« se spomni. »Da, vino, vino, to je nekaj, nekaj za naš čas. Človek vsaj za kratko dobo pozabi na skrbi in mu je prijetno. Vino! Slutim, zakaj mi ga Nada brani. Dobro njej, da je zdaj daleč, deklica draga!«

Potem zaspe. V sodih pod njimi se čisti štirideset veder vina...

Kadar ga imaš, uživaj, kadar ga ni, upaj... Tako bo še mnogokrat v Martinovi zidanici. Dokler se čas ne prevrže...

Oton Gaspari: Med sadeži.

LJUBEZEN

Vinko Beličič

O deklica, stopila si na mojo pot
tako nenadoma, ko nisem se te nadejal
in ni mi ob noge več pljuskal starih blodenj val,
ko ni biló mrakú, le topla luč povsod.

Si tista ti, ki čakal sem vse dni zastonj
nje belih rok, oči svarečih, trpko resnih lic?
Na ustih tvojih pesem pritajena — nemi klic,
kot da bi zval neslutelih pomladi sladki vonj.

Daj, pridi, skupaj pojdiva! Jesen
je pozlatila obledele rože sred poljan.
V otožnem soncu nama bo prijetno v novi dan
stopiti iz zaklenjenega srca ozkih sten.

HELENINA OTROKA

John Habberton / † Bogomil Vdovič

Drugi zajtrk, po njem — žabkov vsakdanji počitek.

Ubogi Živko je bil ta čas brez tovariša za igranje, kajti doktorjeva mala hčerka je bila bolna. Zato je tiho in zamišljeno hodil za mano, tako da bi me bil kmalu pripravil do tega, da bi ga bil vzela s sabo na sprehod, na najin sprehod. Da je godrnjal, bi se dokaj boljše počutil, kajti nobena stvar ne gane in ne omehča človeka tako kakor molčeča vdanost. Slednjič je na moje veliko olajšanje odprl usta.

»Stric Hinko,« je rekel, »ali je tistim, ki so v nebesih, tudi kedaj pustó?«

»Mislim, da ne, Živko.«

»Ali gredo papani in mame malih angelčkov tudi kedaj na obisk in jih tako dolgo ni?«

»Tega ne vem natanko, toda če gredó, imajo angelski otročički polno drugih otročičkov, da se igrajo z njimi, zato se jim ne more tako lahkó zdeti pustó.«

»Veš, jaz ne verjamem, da bi mene spravili v dobro voljo, kadar si želim, da bi videl papana in mamo. Kadar nimam nikogar, da bi se igral z njim, si želim papana in mame tako hudo, tako hudo, da bi skoraj umrl, ako bi jih precej ne videl.«

Bril sem se in sem bil šele samo napol obrit, toda brž sem si obrisal obraz, se vrgel na stol, vzela zapuščenega otroka v naročje, ga poljuboval, srčkal in sočustvoval z njim ter se vsega posvetil nalogi in zabavi, da ga razvedrim. Njegov resni obrazek je polagoma začel dobivati srečnejši izraz. Ustnice so se mu odprle v takih črtah, kakršnih še noben stari mojster ni dal angelskim ustnicam. Prej kalne in obupane oči so postale tople, bleščeče se in prisrčne. Slednjič je rekel:

»Stric Hinko, zdaj sem pa spet dobre volje. Ali ne bi bil lahko Miha pri meni in pri kozi ta čas, ko boš ti zunaj? In prinesi mi kaj bonbonov in frnikol in — o — novega psa.«

Kakor se mi je mudilo iz hiše, da izpolnim svojo prijetno dolžnost, sem bil vendar precéj nejevoljen, ko sem postavil Živka na tla in se vrnil k svoji britvi. Dokler se je čutil samega in sem bil jaz njegovo edino upanje, se njegova vdanost ni dala z besedami izraziti, toda brž ko se mu je po mojem prizadevanju povrnila dobra volja, me je imel samo še za to, da je zahteval nadaljnjih uslug od mene. Toda kdo bi mu slednjič zameril, ko so odrasli ljudje še slabši!

Ko sem se pripeljal pred hotel gospe Grčarjeve, se mi je zdelo, da je že mesec dni od tega, kar sem bil zadnjič tukaj, in ta dozdevno dolgi čas je bil vzrok, da se nisem prav nič čudil čudoviti in dražestni spremembi Jelinega obraza v dveh kratkih dneh. Mirna zbranost, bistra dojemljivost in sposobnost, da varuje svoje dostojanstvo, so poteze značaja, ki se posebno prilegajo obrazu mlade dame iz družbe; toda kadar zadobi obličje mimo njih še sijaj, ki sta ga rodila ljubezen in zaupanje, tedaj je vtisk nepopisno očarljiv, zlasti za oči moškega, ki je vzrok taki spremembi.

Lahko rečem, da daljših in več stranskih potov med Slemeni in slapovi ni nihče poznal bolj kakor jaz tisto popoldne, ko sem vozil po njih, in moja srečna tovarišica me še enkrat ni vprašala, če sem prepričan, da sva na pravi poti. En sam oblak ji je zasenčil čelo, ki sem pa kmalu zvedel za njegov vzrok.

»Hinko,« je rekla s prosečim glasom in se tesneje pritisnila k meni, »ali me ljubiš dovolj močno, da bi zastran mene prestal kaj neprijetnega?«

Odgovora nisem izrazil z besedami, vendar pa ga je razumela in sprejela, kajti Jela je nadaljevala:

»Jaz ne bi hotela razveljaviti niti trohice tega, kar se je zgodilo; saj sem najsrečnejša in najponosnejša ženska na svetu. Toda prenašla sva bila, ko se pa med seboj komaj dobro poznavata. In mati strašno nasprotuje takim stvarem; saj veš, da je ona še starega kopita.«

»Vse to je bila moja krivda,« sem rekel. »Opravičil se bom takoj in častno. Ves čas in ves dušni strah, ki ga nisem porabil, ko sem oblegal tvoje srce, posvetim nalogi, da si pridobim naklonjenost tvoje matere.«

Pogled, ki sem ga prejel za odgovor na to pripombo, bi me bil obilno poplašal, tudi če bi mi bilo treba pomiriti na stotine tašč. Toda smeh ji je splahnel, ko je rekla:

»Ti ne veš, kakšna naloga te čaka. Mati je sicer zelo mehkega srca, toda strogo se drži mejá dostojnosti. V njenih časih in njeni družbi je bila snubitev silno zamudna ter slovesna zadeva in mati misli, da mora taka biti še sedaj. Saj sem tudi jaz teh nazorov, toda jaz vsaj pripoznavam izjeme, mati pa ne. Bojim se, da bo vztrajala pri svojem, ako zve vso resnico, a jaz ne prenesem tega, da bi ji jo zamolčala. Saj veš, da sem njen edini otrok.«

»Le nikar ji ne zamolči resnice, razen če imaš kakšen poseben razlog za to. Daj, da ji jaz

povem vso zgodbo, naj jaz prevzamem nase vso odgovornost in vse posledice, če bodo kakšne. Tvoja mati ima načeloma prav, tudi če je kje prijetna izjema, ki jo midva pripoznavava.«

»Jaz se samo zate bojim,« je rekla dragica in se znova privila k meni. »Ona je iz take družine, da zna pokazati najsijajnejšo nejevoljo, ako ima pošten razlog za to, in jaz ne prenesem misli, da bi bil ti vzrok takega izbruha.«

»Zlata moja, stal sem v najhujšem ognju za čast neke druge vrste ljubezni, še vse več pa bi storil za čustvo, za katero bi tebe grajali. In kar se mene tiče, bi rajši vse prenesel kakor občutek, da sem koga ukanil, posebno pa mater take hčere. Mimo tega pa si ti njen najdražji zaklad in zato ima vso pravico, da izve vsako, tudi najmanjšo stvar, ki kakorkoli zadeva tebe.«

»Ti si plemenit tovariš in —« Vsa druga čustva, ki jih moja tovarišica ni izrekla z besedami, so mi izpodbudno in zgovorno povedale njene mile oči.

Toda, o, na kako bojzljivem srcu je trenotek pozneje počivalo tvoje ljubo lice, lepa Jela! Nisem prvič v življenju trepetal in se tresel, ko je bilo treba izvršiti, kar je nujno zahtevala dolžnost; nisem ni enkrat v življenju izvojeval hujše bitke. In dobil sem jo, dobil, kakor jo mora dobiti mož, ako je vreden, da živi, toda nisem si mogel kaj, da se ne bi čutil precēj pobitega, ko sva se peljala domov.

»Naj govorim takoj zdaj z njo, Jela, ne? Odlašanje je samó strahopetnost.«

Lahen trepet ob moji strani, trenotek molčanja, ki se mi je zdel cela ura, in Jela je odgovorila:

»Da. Ako je sprejemnica slučajno prazna, jo poprosim, da pride in te pozdravi.« Nato je uprla vame pogled, poln nežnosti, pričakovanja ter mučne skrbi, in dvoje milih oči se je zalilo s solzami.

»Saj sva zdajzdaj tam, dragica,« sem rekel in jo pomirjujoče objel.

»Da, junak pa ne boš samo ti,« je rekla in se ponosno zravnala.

Ko sva prišla izza skupine iglastega drevja, ki nama je zakrivalo hišo, sem nehote vzkliknil: »Za Boga!« Na verandi je stala gospa Majnikova, ob njeni strani pa moja dva nečaka, umazana v obraz in po obleki, kakor ju še nisem videl. Drugega ne vem kot to, da sem jima za trenotek rade volje odpustil, kajti njuna navzočnost bi mi lahko dala nekoliko odloga, ki bi mi ga čut dolžnosti ne dovolil si vzeti.

»Midvá šva pjišjà, da še bova š tabo domú pejája,« je vzkliknil Žabko, ko me je gospa Majnikova pozdravila s čudno mešanico vljudnosti, radovednosti in dobrovoljnosti. Jela je zavila v sprejemnico, materi nekaj zašepetala in hotela hitro oditi. Toda mati jo je poklicala nazaj in ji pokazala na stol. Z Jelo sva se postrani spogledala.

»Gospod Burnik, Jela pravi, da želite govoriti z mano,« je rekla. »Radovedna sem, če gre za stvar, o kateri mi je danes popoldne že starejši gospod Lovrenčič obširno pripovedoval.«

Jela je bila videti zmedena, zase pa sem prepričan, da sem bil. Toda rešitev je bila samo v odločnosti. Zato sem jecljal:

»Če mislite to, da sem se očitno na nedovoljen način vrinil v vaš rodbinski krog, gospa...«

»Da, to mislim, gospod,« je rekla stara gospa. »Če primerjam, kar mi je otrok pripovedoval, z

Karel Spitzweg: Ljubitelj kaktej.

neumljivo spremembo moje hčere v zadnjih dveh ali treh dneh, potem mislim, da sem ugenila resnico. Da je grešnik kdo drugi, bi bila brez dvoma prav huda, toda me matere z edinimi hčerami imamo to sposobnost, da precèj jasno vidimo, koliko je mlad moški vreden, in...«

Stara gospa je sklonila glavo. Skočil sem pokonci, pograbil njeno roko in jo spoštljivo poljubil. Nato je gospa Majnikova, katere edini sin je bil pred petnajstimi leti umrl, dvignila glavo in me po materinsko posinovila, medtem ko se je Jela zjokala in poljubovala naju oba.

Čez nekaj minut, ko smo si trije srečni ljudje po dostojnosti uravnali vedenje in obraze, tako da bi brez skrbi prenesli kritični pogled vsakogar, ki bi slučajno stopil v sprejemnico, je gospa Majnikova pripomnila:

»Otroka moja, med nami je stvar v redu, toda opozoriti vaju moram na to, da se vedeta na tak način, da se zaroka ne bo mahoma razvedela.«

»Glede tega mi lahko zaupaš,« je vzkliknila Jela naglo.

»Meni tudi,« sem rekel jaz.

»Ne dvomim o vajini dobri volji in previdnosti,« je povzela gospa Majnikova, »toda nikoli ne moreta biti dovolj oprezna.« Tu je glasen smeh z vrta pod oknom za trenotek udušil glas gospe Majnikove, a ona je brž nato nadaljevala: »Posli, otroci« — tu se je nasmejala, jaz pa sem povsili glavo — »osebe, ki jih slučajno srečata...«

Spet se je razlegel smeh pod oknom.

»Čemu se neki dekleta tako smejejo?« je vzkliknila Jela in stopila k oknu, mati in jaz pa za njo.

Na travi so v polkrogu sedele skoraj vse gospodične, ki so stanovale pri gospe Grčarjevi, pred njimi pa je stal Žabko v tistem vzvišenem stanju razburjenosti, do kakršnega ga je vselej dvignilo prikupno odobravanje.

»Povej še enkrat,« je rekla ena izmed gospodičen.

Žabko si je nadel obraz globoke modrosti, mahal na vso moč z obema rokama in spremljal z obilnimi kretnjami tole:

»Zajeca ko vejtniča, cudo gjedič,
ki pješniki nam jo šjavijo,
in čišta ko bišejna joša čvetič,
ki žoja jim v case pejsí jo,
ponizna ko škjomne fijojiče čvet,
pjekjašna ko jijija beja
in nezna ko jegjica mijega čvet —
vše to in se vec mi je Jeja!«

Jaz sem lovil sapo.

»Kdo te je pa naučil vse to?« je vprašala ena izmed gospodičen.

»Niscè — sam sem se nauču.«

»Kdaj si se pa to naučil?«

»Davi na vèjtu. Tjic Inko je to kaj napjéj in napjéj govóju veš caš.«

Gospodične so se spogledala, cenjene bravke bodo že razumele kako, bravcem pa lahko zagotovim, da nisem teh pogledov prav nič težko bral. Jela me je vprašujoče pogledala, jaz pa sem, kakor mi je pozneje povedala, prav bedasto in v svesti si krivde zardel. A uboga gospa Majnikova je omahnila na stol in vzkliknila:

»Prepozno, prepozno!«

*

Glede na svoje novo junaštvo sta bila Žabko in Živko prav skromna, ko sem ju peljal zvečer domov. Živko je celo poskusil opravičiti svojo in Žabkovo zunanost, češ da Jerice nista mogla najti in da dalje nista mogla čakati. Toda jaz sem mu zatrdil, da se ni treba prav nič opravičevati. Bil sem tako sijajne volje, da je moje občutje postalo nalezljivo. Peli smo pesmi, pripovedovali si povesti in igrali šaljive igre skoraj ves večer ter se le malo menili za večerjo, ki je bila postavljena pred nas.

»Stric Hinko,« je rekel Živko nenadoma, »ali veš? Odkar si pri nas, še nismo peli, Utone vojska faraona, aleluja! Dajmo jo zdaj.«

»Dobro, dragi moj,« Pesem sem poznal, nisem pa razumel, kaj pomenijo Živkove priprave. Privlekel je velik zibalni stol na sredo sobe in vzkliknil:

»Stric Hinko, ti sedeš na ta stol. Alo, Žabko, ti sedi na to koleno, jaz sedem pa na ono. Zdaj sva pripravljena, stric Hinko.«

Zapel sem prvo vrstico: »Ko Izrael je v lancih bil, prosili so Boga,« brez pomaganja, toda pri prepevu sta mogočno udarila vmes in bila istočasno s svojimi štirimi pestmi takt po mojih prsih. Mislim, da ni nič čudnega, če sem mahoma prenehal peti, toda fanta sta zrla na moje dejanje z različnih stališč.

»Zakaj si pa nehal, stric Hinko?« je vprašal Živko.

»Zato, ker me boli, dragi moj. Tega ne smeš več storiti.«

»No, meni se zdi, da ti nisi preveč močan. Tako delava pri papanu zmerom, pa njega nič ne boli.«

Ubogi Tomo! Ni čuda, da je dobil vdrte prsi.

»Meni še ždi, da ši ti čvijimozek (cvilimožek),« je rekel Žabko.

To obdolžitev sem vzel ponižno nase, drznil pa sem se pripomniti, da je čas, da gremo spat. Dovolil sem jima nekaj trenutkov, da sta kakor po navadi izrazila svoje nasprotno mnenje, nato pa sem z Žabkom v naročju in z Živkom na hrbtu omahoval po stopnicah gor, pri čemer sta tulila pripev zamorske himne: »Tako potikam se skoz neprijazni svet.«

Ko sem obljubil tistemu, ki bo prej slečen, za nagrado »cigaro iz cukra«, se je začelo živahno slačenje, nakar sem nagradil oba. Živko je odgriznil velik kos, ga porinil med lice in zobe, zaprl oči, sklenil roke na prsih in molil:

»Ljubi Bog, obvaruj papana in mamo in Žabka in mene in želvo, ki jo je stric Hinko našel, in obvaruj tudi ljubo gospodično, ki se je stric Hinko peljal z njo, in daj, da vzame prihodnjič tudi mene s sabo, in obvaruj tudi tisto blago gospo z belimi lasmi, ki se je jokala in rekla, da sem priden fantek, amen.«

Žabko je vzdihnil, ko je potegnil svojo »cigaro« iz ust, nato pa zamižal in pripomnil:

»Jubi Bog, obvari Zabka in dej, da bo pjiden fantek, in obvari tudi tište gošpe, ki šo jekje, naj se enkjat povem, amen.«

Živkov pogovor z gospo Majnikovo se je bil razvil, kakor mi je pozneje pripovedovala, takole:

Sedela je v svoji sobi, ki je bila v tistem nadstropju kakor sprejemnica in v zadnjem koncu hiše, in zložno brala »Usodno odkritosrčnost«, kar ji slučajno padejo naočniki na tla. Ko se je sklonila, da jih pobere, je opazila, da ni sama. Majhen deček s silno umazanijo, toda lepim obrazom je stal pred njo in jo zvedavo gledal.

»Kar pojdi, fantek«, je rekla, »ali ne veš, da se ne spodobi stopiti v sobo, dokler nisi potrkal?«

»Strica iščem,« je rekel Živko z zvočnim glasom, »in one gospodične so rekle, da ti veš, kdaj pride.«

»Bojim se, da so se šalile s tabo, ali pa tudi z mano,« je rekla stara gospa nekoliko strogo. »Jaz nič ne vem o stricah malih dečkov. Zdaj pa le pojdi in me ne moti več!«

»Toda rekle so,« je nadaljeval Živko, »da je tvoja deklica šla z njim in da veš, kdaj pride.«

»Jaz nimam nobene deklice,« je rekla stara gospa, ki ji je nejevolja radi domnevane šale pretila, da bo prevladala njeno dostojanstvo. »Zdaj pa le pojdi.«

»Saj ni prav majhna deklica,« je rekel Živko, pošteno trudeč se, da bi jo pomiril, »ona je večja ko jaz, ampak one so rekle, da si ti njena mama,

in zato je ona tvoja deklica, ne? Meni se zdi prav ljubka.«

»Morda misliš gospodično Majnikovo?« je vprašala gospa misleč, da je nemara ugenila, kaj Živko hoče.

»O, da, tako ji je ime, samo spomniti se nisem mogel,« je odgovoril Živko živo. »Ali ni strašno zala? Jaz dobro vem, da je!«

»Tvoja sodba je docela pravilna za tvoja leta,« je rekla gospa Majnikova, kažoč več zanimanja za Živka ko doslej. »Ampak zakaj misliš, da je zala? Saj si ti dokaj mlajši, kakor so po navadi njeni moški občudovavci.«

»I, stric Hinko mi je povedal,« je odvrnil Živko, »in on ve vse.«

Gospa Majnikova je postala mahoma pozorna in je odložila knjigo.

»Kdo pa je ta tvoj stric Hinko, mali?«

»I, stric Hinko. Ali ga ne poznaš? On zna lepše piščalke delati kakor moj papa. In želvo je našel.«

»Kdo pa je tvoj papa?« mu je segla stara gospa v besedo.

»I, moj papa! Mislim, da vsi vedo, kdo je.«

»Kako ti je pa ime,« je vprašala gospa Majnikova.

»Ivan Burnik-Lovrenčič,« je naglo odgovoril Živko.

Gospa Majnikova je za trenotek namrščila obrvi in slednjič vprašala:

»Ali je gospod Burnik tisti stric, ki ga iščeš?«

»Jaz ne poznam nobenega gospoda Burnika,« je rekel Živko nekoliko omamljen. »Stric je mamin brat in je zdaj pri nas, odkar sta šla mama in papa na obisk, in se je peljal z našo kočijo in ...«

»Aha!« je pripomnila gospa s takim poudarkom, da je Živko nehal pripovedovati. A trenotek nato je rekla:

»Le kar naprej, mali, saj te nisem hotela zmotiti.«

»In se je peljal z najzalšo gospodično, kar jih je. On misli tako in jaz vem, da je. In on jo spektira.«

»Kaj?« je vzkliknila stara gospa.

»Spektira jo, pravim. Tako pravi on. Jaz pa pravim, da pomeni spektirati prav tisto, kar jaz pravim rad imeti. Če to ni res, zakaj jo pa potem objema in ji poljubčke daje?«

Gospé Majnikovi je zastala sapa in nekaj trenutkov ni odgovorila. Slednjič pa je rekla:

»Kako pa veš, da jo objema in ji daje poljubčke?«

»Tako, ker sem sam videl tisti dan, ko si je bil Žabko prste porezal ob senoseki. In je bil tako

dobre volje, da mi je drugi dan kupil kozji vozček — ti ga pokažem, če prideš doli k našemu hlevu, in kozo tudi. In mi je kupil...«

Tu je Živko umolknil, kajti gospa Majnikova si je pritisnila robec na oči. Čez dve ali tri minute je čutila, kako se je nekaj nalahno doteknilo njenih kolen, in ko si je obrisala oči, je zagledala Živka, ki ji je sočutno gledal v obraz.

»Strašno mi je žal, da si žalostna. Ali te deklica skrbi, ki je tako dolgo ni?«

»Da!« je kriknila gospa Majnikova silno odločno.

»Pa ni treba,« je rekel Živko, »zakaj stric Hinko je strašno previden in pameten.«

»Sram ga bodi!« je zavpila gospa.

»Kar reci mu,« je rekel Živko, »pa ga bo sram. On je strašno dober. Zadnjič, ko je bila koza zdivjala in je vzela Žabka in mene na voz, je deklico tako trdno držal, da ni mogla pasti z voza.«

Gospa Majnikova je z vso silo udarila z nogo ob tla.

»Neumnost!« je kriknila srdita mati.

»To nikakor ni neumnost,« je rekel Živko. »Jaz mislim, da ni lepo, če se tako reče, ko pa zna same take povesti: o Jožefu in Abrahamu in Mojzesu in o Jezusu, ko je bil še majhen, in o hebrejskih otročičkih in o samih takih ljudeh, ki jih je imel Bog rad. In on je tudi strašno ljubezniv.«

»Da, vsaj mislim, da je,« je rekla gospa.

»Kadar molimo, molimo tudi za lepo gospodično, ki jo spektira, in on ima to rad,« je nadaljeval Živko.

»Kako pa to veš,« je vprašala gospa Majnikova.

»Tako, ker nas zmerom poljubi za to, in tako dela papa tudi, kadar ima rad, kar molimo.«

Gospa Majnikova se je resno in globoko zamislila, toda Živko še ni bil povedal vsega, kar je imel na srcu.

»In kadar Žabko ali jaz padeva in se pobijeva, popusti stric Hinko vse, naj dela, kar če, in prêcej prihiti in naju pobere in tolaži. Zadnjič je vrgel cigaro proč, tako je hitel, ko me je bila osa pičila, in Žabko je pobral cigaro in jo pojedel in mu je bilo strašno slabo potem.«

Zadnji dogodek gospe Majnikovi ni segel globoko v srce, nemara zastran tega ne, ker se v zadevi, ki jo je imela pred očmi, ni dal uporabiti.

»In ali ni bil danes dober z mano? Samo zato, ker sem bil tako zapuščen in nisem imel nikogar, da bi se bil igral z njim, in bi bil najrajši umrl in v nebesa šel, samo zato se je nehal briti in me je tolažil.«

Gospa Majnikova je naglo in resno premišljevala in srce se ji je nekoliko odtajalo za glavnega grešnika.

»Recimo,« je rekla, »da bi jaz svoje deklice nič več ne pustila, da bi se peljala z njim?«

»Potem pa vem,« je rekel Živko, »da bi bil strašno strašno žalosten in meni bi bilo tudi strašno hudo, zato ker se ne sme tako delati, da so dobri ljudje žalostni.«

»Recimo pa, da jo pustim z njim iti,« je rekla gospa Majnikova.

»O, potem pa ti dam polno skledo poljubčkov, zato ker si tako dobra z mojim stricem,« je rekel Živko. In meneč, da je poslednja pot tista, ki jo bo gospa Majnikova ubrala, ji je Živko zlezal v naročje in takoj začel s plačevanjem.

»Bog obvaruj tvoje ljubeče srcece!« je vzkliknila gospa Majnikova. »Ti si iste krvi, in ta kri je dobra, dasi nekoliko prevroča.«

(Konec prihodnjič.)

V GROBNICI

Draga Krajnc

Mrzel kamen se nad mano boči,
mrzel kamen me od živih loči.
Tisoč let tu v tajnem hladu spim,
v molku mrtvih tisoč let ležim.

Zunaj sten buči vihar življenja,
kriki hrupnega zvone vrvenja,
boja, pehanja za slavo, čast,
za zakladov zlatih mrtvo rast.
Roke se v bolestni muki vijejo,
brata do krvi in sebe bijejo.

Pa je vse le prazno, smešno, malo;
kar je danes, jutri bo propalo!
Eno je veliko: večni mir.
Sanjam ga vsa jutra, vsak večer,
sanjam ga v objemu božjem tisoč let;
ne dosanjam več, kak majhen je vaš svet.

OCETU

Vinko Žitnik

Odkar mi več ne sije   Odkar se več ne more
luč tvojih besedi,   oplesti moja brst
zgubljene moje dni   krog tebe — kakor trst
le težka tema krije.   se majem brez opore.

Odkar me več ne greje   Odkar si v grob zatoni,
žar zgleđa tvojega,   ne vem, slep, kam bi šel,
se mojega srca   kje mrzel se ogrel,
drži led vse tesneje.   kam truden se naslonil...

Sl. 71. Delavnica M. Wolgemuta. Slika Oljske gore pri Sv. Miklavžu nad Čadramom (1495).

IZ ZGODOVINE SLOVENSKEGA CERKVENEGA SLIKARSTVA

Nadaljevanje / France Stelè

Sliko frančiškanskega svetnika na delavniškem licu oltarja v Ptujju imamo za sv. Bernardina Sienškega in ne za sv. Frančiška Asiškega, in sicer radi obraza, ki ustreza večkrat upodobljenemu asketskemu obrazu Bernardina. Posebno pa te slike ne moremo priznati za Frančiška, ker ji manjka nujni njegov znak, svete rane. Ker je bil sv. Bernardin proglašen za svetnika v letu 1455, imamo v njegovi sliki važen dokaz, kdaj je delavniško lice ptujskega oltarja nastalo: na vsak način po letu 1455.

Že zgoraj smo omenili ikonografsko in stilistično sorodstvo prazničnega lica ptujskega oltarja z delom Konrada Laiba. Pa tudi sicer je stilistični značaj naših slik tak, da ni nobenega dvoma, da jih je naslikal mojster, ki je ustvaril dvoje glavnih del avstrijskega slikarstva te dobe, križanje z letnico 1449 in podpisom Pfenning v Narodni galeriji na Dunaju in križanje z dvakratnim podpisom Laib in letnico 1457 v stolnici

v Gradcu. Da sta Pfenning in Laib ena osebnost, danes le redko kdo, ki pozna obe deli, še dvomi. Ime Pfenning je doslej uganka, medtem ko je ime Laib zgodovinsko večkrat dokazano. Zato imenujemo slikarja ptujskega oltarja kratko Konrada Laiba; če bi pa hoteli biti zelo previdni, bi mu kvečjemu lahko rekli Konrad Laib-Pfenning. Najstarejše poročilo o tem slikarju imamo iz leta 1431, ko ga najdemo v davčni knjigi mesta Nördlingena. Leta 1448 je postal slikar Konrad Laib, po rodu iz Eyslingena v Otinglandu, meščan v Salzburgu. Iz naslednjega leta 1449 je z imenom Pfenning označeno križanje na Dunaju. Z letom 1457 in dvakratnim imenom Laib pa je označeno temu ikonografsko in stilistično najbližje sorodno križanje v stolnici v Gradcu. Iz stilističnih razlogov mu umetnostna zgodovina pripisuje še več drugih del, med njimi posebno zgoraj opisano Marijino smrt v Benetkah. Slike prazničnega lica ptujskega oltarja imajo toliko sorodnosti s temi deli, da mu jih moremo z gotovostjo pripisati. Tipi obrazov teh slik se dajo lepo uvrstiti med tipe dunajskega in graškega križanja, vendar se nam zde po razvoju izraza bližji dunajskemu križanju, tako da bi postanek ptujskih slik uvrstili časovno med leti 1449 in 1457, verjetno bliže prvi letnici. Edino plemenito zreli obraz sv. Marka v Ptujju je bližji graškim kakor dunajskim obrazom. Figura sv. Marka v Ptujju, ki je izredno poudarjena v svoji telesni plastiki, pa kar izziva primerjanje s figuro sv. Primoža v salzburškem muzeju, ki jo tudi pripisujejo Laibu.

Delavniško lice oltarja je poslikala druga, vendar Laibu toliko sorodna roka, da jo moramo iskati v njegovi delavnici med njegovimi najožjimi sodelavci. Ako primerjamo Križanega v Ptujju s Križanim v Gradcu in na Dunaju, je sorodnost teh treh trpečih teles in obrazov neospornljiva. Isto velja o Kristusovi glavi na predeli. Glavi sv. Bernardina in sv. Hieronima sta pa varianti znanih Laibovih obrazov, posebno obraza sv. Hieronima v Ptujju. Če primerjamo glavo desnega angela na predeli z glavo Janeza pod križem v križanju, imamo tudi zadosten dokaz za to, da je predelo slikal isti slikar kakor križanje.

Ptujski oltar je umetnostno zgodovinsko posebno važen zato, ker nimamo na njem samo nedvomnega dela Konrada Laiba samega, ampak prav posebno tudi zato, ker imamo v slikah njegovega delavniškega lica ohranjeno izrazito delo enega njegovih sodelavcev, ki utegne biti kdaj pri stilističnem razboru dela, pripisanega Laibu, še velike važnosti. Laib je namreč z izjemo zgoraj omenjenih glavnih del za umetnostno zgodovino

še vedno nekoliko nejasna osebnost. Njegovo delo združuje sestavine švabske in salzburške smeri; posebno je brez realizma najznačilnejših svojih umetnostnih rojakov, Konrada Witzza iz Basla in Hansa Multscherja, njegov umetnostni značaj nerazložljiv, kakor na drugi strani ni razložljiv brez izrazito avstrijsko alpskega konservativnega idealizma. Na to potezo smo v naši razpravi že opozorili (str. 260 letošnje Mladike). Povod za to nam je dal švabskemu realizmu omenjenih dveh in Laiba sorodni izraz obrazov slikarja Andreja iz Ottinga v freskah v Slovenjgradcu. Zaradi primerjanja z odlomkom Andrejevih slik (na sl. 66) smo priobčili (pod sl. 69) del Marijine smrti Konrada Laiba in opozarjamo na sorodstvo zgradbe glave apostola, ki gleda navzgor, z glavami iz Slovenjgradca, pa tudi na sorodni, čeprav ne tako zanesljivo kakor pri Laibu oblikovani tip v molitvi sklenjenih rok. Že tam smo opozorili na možnost, da se je Laib v petdesetih letih preselil iz Salzburga v Gradec in tam ustanovil novo delavnico, ki je ustvarila oltar v Ptujju in katera bi bila pripeljala k nam tudi Laibovega rojaka Andreja iz Ottinga. Pa tudi če bi se ta domneva, ki jo je izrazil dr. K. Oettinger, ne obnesla, je nedvomno, da se nam ob ptujskem oltarju odpirajo prav vabljive umetnostno zgodovinske perspektive.

2. Slika Oljske gore pri Sv. Miklavžu nad Čadramom.

Po starosti druga je slika Oljske gore, ki visi sedaj na severni steni podružnice pri Sv. Miklavžu nad Čadramom. Kakor priča grb nad spodnjim robom na sredi slike in letnica na okviru pod njim, jo je naročil nadžupnik konjiški in vuzeški ter arhidijakon v Savinjski dolini, poznejši prošt v Dobrli vesi in arhidijakon v Podjunski dolini, Valentin Fabri (mogoče slovensko Kovač ali nemško Schmidt) leta 1495. (Stegenšek je zadnjo številko pomotoma bral za sedem.) Po kakšni poti je ta slika prišla na sedanje mesto, ni izpričano. Fabri jo je naročil verjetno za Konjice, kjer je bil do leta 1482 kaplan, vikarij in župnik. Tam je 27. junija 1509 tudi umrl. Spomenik v konjiški cerkvi mu je postavil zakupnik konjiškega gradu Adam Svetković leta 1511. Dva grba iz 17. stoletja, ki sta naslikana na njenem hrbtu, pričata o zvezah naše slike s Hebenstreitovim dvorcem pri Konjicah. Levi je grb Jakoba (Stegenšek navaja v Ljubitelju krščanske umetnosti I., str. 7, pomotoma Ivana Krst.) Contija de Camisano, ki je bil od 1613 do svoje smrti okrog leta 1632 lastnik Hebenstreitovega dvorca, desni njegove žene Sofije

pl. Voitsach. Iz tega moremo sklepati, da sta bila tadva vsaj začasno lastnika slike. V novejši dobi jo zasledimo v cerkvi pri Sv. Miklavžu, kjer je še tudi danes. Le začasno se je nahajala pred vojsko nekaj let v oratoriju nove župne cerkve v Čadramu. Opisal jo je v Ljubitelju krščanske umetnosti I. (letn. 1914) Avg. Stegenšek in tudi prepričevalno dokazal, da jo je treba pripisati delavnici nürnberskega mojstra v drugi polovici 15. stoletja, Mihaela Wolgemuta, učitelja A. Dürerja. Tako imamo tudi v tem primeru v slovenski posesti umetnostno zgodovinsko zelo pomembno delo, katero priča, da so naši predniki umetnostno dihali isto ozračje kot sodobna srednja Evropa.

Čadramska slika Oljske gore je brez okvira 135,5 cm visoka in 85,5 cm široka (sl. 71). Slikana je z barvami tempera na desko. Predstavlja nam gorato pokrajino, v kateri zapira na levi strani pogled v ozadje strma skala; na njenem zgornjem robu stoji kelih, nad njim pa plava angel s križem. Sredi slike kleči Jezus, ki je obrnjen k skali, ima k molitvi dvignjene roke in upira oči v prikazen. Nad glavo se v smeri keliha vije trak z latinskim napisom: Oče moj, ako ne more ta kelih mimo mene, ne da ga pijem, zgodi se Tvoja volja! Pred skalo na levi spita apostola Jakob in Peter, Prvi sedi s kapuco čez glavo zadaj in opira glavo v dlan desnice. Peter se je zleknil pred njim proti levi, tako da se naslanja nanj, komolec desnice, katera opira glavo, pa naslanja na breg; v levici drži nož. Po obrisu skoraj simetrično z njim je legel v breg na desni Janez, ki si je potegnil obilno nagubani, značilno beli plašč preko glave in si postlal s prekrizanimi rokami. Za Jezusom teče skozi pokrajino vzporedno s ploskvijo slike potok, čez katerega vodi na desni v ozadje brv, od nje se pa v isti smeri vije v ozadje steza. Po njej prihaja z mošnjo okoli vratu, z desno kažoč naprej, Juda s skupino oboroženih mož. Pot vodi skozi nizko ozidje, pred katerim čepi na bregu stražnik s svetilko, drug stražnik pa oprezuje izza ozidja. Za ozidjem se razprostira v diagonali proti levi dolina, za katero žari oblačno nebo v zarji zahajajočega sonca. V tem lepem večernem razpoloženju se ostro riše za Jezusom obris hriba, poraslega s posameznimi, pinijam podobnimi drevesi, prav nad Jezusom pa raste iz njega in dviga svojo krono visoko pod oblake veliko drevo.

Umetnostno zgodovinsko važna za nas je zgradba čadramske slike, in to tem bolj, ker je točno datirana. Značilen je tako tip in sestav pokrajine, ki tvori pozornico dogodka, kakor tudi način, kako so v njej razvrščene osebe pri uprizorjenem dogodku. Pokrajinska pozornica

kaže izraziti tip tako zvanega kulisnega sestava, ki omogoča slikarju kljub nezadostnim sredstvom, s katerimi bi mogel ustvariti iluzijo doslednjega poglobljanja poljubnega pokrajinskega sestava v globino, da doseže vtis naravne globine ozadja. To je dosegel naš slikar s tem, da je z visoko skalo na levi zaprl sploh vsak pogled v globino, da je pomaknil izza nje v sredino za Jezusom proti desni se znižujoči grič, kateremu je v ozadju od desne porinil nasproti perspektivično v globino se oddaljujoče gričevje, in tako ustvaril videz proti zapadu sonca za obzorje se izgubljaajoče doline. Ta način kulisnega sestava pokrajinskega prizorišča je umetnosti srednje in posebno severne Evrope ob času postanka naše slike že vidno zastarel. Nizozemsko slikarstvo je že sredi 15. stoletja odprlo v pokrajinskih ozadjih slik pogled v daljavo, čeprav še ni doseglo končne dosledne perspektivične poglobitve prostora, gledanega z naravnega stališča, ampak je pozornico radi večje nazornosti nagibalo naprej proti gledavcu. Tudi nemško slikarstvo je s sugestivnim izrazom umetnosti Rogierja van der Weydena in Dirka Boutsa sredi 15. stoletja prevzelo nove svobodnejše razglede v pokrajinski svet. Toda že v naslednji generaciji slikarjev se opaža, da teh pobud ne razvijajo dalje, ampak se vračajo k svoji bolj omejeni podobi sveta. V njo vključijo sicer marsikatero nizozemsko pobudo, drugače pa izgrade predvsem lastno, umetno podobo pokrajine, katere višek je zgoraj opisani sestav, kakor ga srečujemo na čadramski sliki. Vrsta, ki jo je glede razvoja pokrajinskega prizorišča slike Oljske gore v nemškem slikarstvu druge polovice 15. stoletja pokazal v svoji razpravi že Avgust Stegenšek, čeprav ga je zanimala le v strogo ikonografskem smislu, zadostuje tudi nam, da pokažemo smer tega razvoja. On navaja sliko Oljske gore mojstra oltarja v Sterzingu iz 1456 do 1458, Wolgemutovo sliko Oljske gore iz leta 1465 na oltarju iz Hofa v monakovski pinakoteki, dalje dvoje drugih slik istega predmeta iz Wolgemutove delavnice in sliko Oljske gore Ruelanda Frueaufa v dunajski Narodni galeriji iz leta 1490. Če bi dodal še sliko Oljske gore Hansa Multscherja v berlinskem muzeju cesarja Friderika iz leta 1437, bi imel zelo poučno vrsto spomenikov, v kateri so sicer rahlo, toda določno zastopane vse važne razvojne stopnje nemškega krajinarstva v 15. stoletju.

Slika iz leta 1437 nam predstavlja najstarejšo stopnjo, ko je zemljišče Getsemanskega vrta nagnjeno naprej toliko, da s plotom na gornji strani zapira vsak pogled v globino pokrajine, ki

obkroža vrt, in za ozadje pušča le še ozek pas neba. V sliki iz Sterzinga imamo podobno naprej nagnjeno pozornico, ki pa ni več omejena na ozko obzorje Getsemanskega vrta, ampak vodi pogled preko plota precej daleč v pokrajino z mesti in hribovjem; ozki pas neba nad to pokrajino pa je pokrit z zlatim vzorcem, kar sliki popolnoma jemlje dozdevnost naravnega pogleda v daljavo. Kljub temu pa je v tej sliki nedvomen sled širšega, iz nizozemskega slikarstva izposojenega pogleda v pokrajino. V čem je bistvo novega občutja za naravo, nam pa nazorno pokažejo že močno individualizirane pokrajine v delih Konrada Witzja, v križanju iz muzeja cesarja Friderika in še bolj pokrajina na sliki Petrovega ribolova v muzeju v Genfu iz leta 1444. Ob malo razvitem čutu za pokrajinsko resničnost in njeno perspektivično globino, ki smo jo srečali pri Multscherju in končno še tudi na oltarju v Sterzingu, se javlja tu cel program novega gledanja

Sl. 72. Delavnica M. Wolgemuta. Večerno razpoloženje v sliki Oljske gore pri Sv. Miklavžu nad Čadramom (1495).

v svet. Kljub občudovanja vrednemu zaletu pri Witzu pa je ta program ostal za nemško slikarstvo kljub novim nizozemskim vplivom le še program, ob katerem se je nemško slikarstvo razvijalo sicer vidno napredno, a v primeri z ostalo zapadno Evropo vendarle močno konservativno. Vse zgoraj navedene slike iz Wolgemutove delavnice označuje od sterzinskih sicer naprednejše, z novimi nizozemskimi pobudami obogateno razmerje do pokrajine, ni pa še premagano tradicionalno načelo naprej nagnjene pozornice, ki onemogoča vsak svoboden razgled v globino. Kljub nizozemskim vplivom torej nemško slikarstvo kar ne more iz svojih tradicionalnih podlag v svobodno naravo. V luči teh ugotovitev pa postaja gradnja čadramske slike mnogo razumljivejša. Čeprav se nemško slikarstvo ni moglo osvoboditi tradicionalnih idealov in je samo v njih okviru uveljavljalo nizozemske pobude, je tudi zanj vsaj podtalno, skrito vendarle obstajal namen, da zniža obzorje do naravnega pogleda v pokrajino in njeno daljavo. S kulisnim načinom sestava čadramske pokrajine se je to deloma posrečilo: v dolini, ki se razteza od desne proti levi v ozadje, je ostvarjeno občutje skoraj neskončne poglobitve, čeprav je izkustveno ne dosegamo in jo samo slutimo v zarji večernega neba.

Videli smo, da je čadramska slika v svoji pokrajinski pozornici dosleden člen v razvoju nemške krajine v drugi polovici 15. stoletja. Če se ozremo po sodobnem gradivu, se prepričamo prvič, da predstavlja njena pokrajina enega končnih, posebno dognanih primerov oblikovanja pokrajinske pozornice v Wolgemutovi delavnici in njenem sorodstvu. Prav v interesnem območju te delavnice poznamo razen omenjenih še celo vrsto drugih slik Oljske gore. Da se pa ta oblika pokrajinskega pozorišča, s katero je nemško slikarstvo prešlo kmalu nato v renesanso, ne omejuje samo na Wolgemutovo delavnico, ampak pomeni splošno veljavno rešitev, o tem priča n. pr. lesorezna Oljska gora Martina Schongauerja, katere sestavine so tako po pokrajinski kakor po figuradni strani iste kakor pri Wolgemutu, čeprav je njih uporaba nekoliko drugačna: spredaj speči apostoli, za njimi ob strani visoka skala in ob njej klečeči Jezus, ozadje zatrpáno na levi s kulisami skal, na desni pa s skupino, katero vodi Juda. Leta 1490 je naslikal R. Frueauf Oljsko goro v dunajski Narodni galeriji na podoben način, s to glavno spremembo, da je klečečega Kristusa prestavil v prednjo vrsto. In še leta 1511 je Dürer, ki je bil učenec M. Wolgemuta, v Oljski gori v Malem pasijonu upodobil isti tip. Iz slovenskega gradiva

pa moramo v tej zvezi omeniti Oljsko goro z oltarja v Kranju, ki je nastal med 1500 in 1510 in se sedaj nahaja v Narodni galeriji na Dunaju. Splošna oblika je ista kakor na čadramski sliki, samo v obratnem smislu: skala je v sredi na desni, pred njo v sredi kleči Kristus, spredaj pa spi na levi, podobno kakor na čadramski sliki, vznak ležeči Peter, a na desni drug na drugega oprta Jakob in Janez. Kulise hribov, porinjenih v sredino od desne, tvorijo ozadje Kristusa; njim se od leve približuje druga kulisa, tako da nastane med obema ozek prehod v ozadje, kjer zapira pogledu pot v globino plot in množica, ki jo vodi Juda.

Razdelitev figuralne sestavine po tej, kakor vidimo, za nemško poznogotsko slikarstvo tipični pokrajinski pozornici, je prav tako tipična. V posameznostih se sicer neprestano menjuje, v bistvu pa so igravci in njih zgodovinsko razmerje vedno isti. Iz ozadja se bliža skozi ograjo in se približuje brvi Juda s skupino vojakov, ob skali kleči v molitvi Jezus, malo niže bolj v ospredju, redkeje nekoliko v ozadju, pa spijo apostoli.

Tako vidimo, da predstavlja čadramska slika Oljske gore v okviru sodobnega ali še bolj v okviru nemškega slikarstva druge polovice 15. in začetka 16. stoletja popolnoma razložljiv člen, tako po svoji pokrajinski kakor tudi po svoji ikonografski sestavini. Pred ostalimi slikami, ki smo jih omenili, ima celo prednost radi izredno fino občutenega večernega razpoloženja z drevesom, ki se dviga visoko pod oblake (sl. 72). V figuralnem pogledu pa predstavlja speči Janez izredno učinkovit lik, ki po svoji privlačni lepoti ne zaostaja za znanim in občudovanim spečim Janezom na Oljski gori oltarja iz Hofa v Monakovem.

Stegenšek je bil na pravilni sledi, ko je čadramsko sliko označil kot izdelek Wolgemutove delavnice, kar se pravi z drugimi besedami: za izdelek nürnberške lokalne slikarske šole. Z njim smo ugotovili kot najbližjega sorodnika naši sliki Oljsko goro oltarja iz Hofa iz leta 1465 v monakovski pinakoteki. Ugotovili smo tudi v njeni, v globino precej sproščeni pokrajinski pozornici rahel odmev stremljenja za odprtimi, širšimi obzorji, ki ga je v srednji Evropi širilo naprednejše nizozemsko slikarstvo. Prav na oltarju iz Hofa pa je na drugih slikah, posebno na sliki snemanja mrtvega Jezusa s križa in pri vstajenju, tako v figurah kakor v pokrajinah neoporečen vpliv nizozemskega slikarstva. Da je ta element v sliki Oljske gore manj izrazit, se nam zdi radi tega, ker je bil prav ta priljubljeni predmet bolj

kakor ostali vezan v pokrajinskih sestavinah na določene tradicionalne elemente: skalo, pred katero Kristus moli, potok, preko katerega vodi brv, ter ograjo ali ozidje, skozi katero prihaja iz ozadja Juda. Ti tradicionalni elementi so vidno vezali Wolgemuta kakor druge sodobne slikarje in niso dovoljevali preveč prostega prenašanja nizozemskih pokrajinskih oblik v tradicionalni okvir. Sicer pa je, kakor smo že zgoraj omenili, od prvega prevzema nizozemskih motivov od srede 15. stoletja dalje tako za Wolgemuta kakor za vse srednjeevropsko slikarstvo značilen konservativen razvoj, vrnitev k izročnim domačim oblikam, ki jih pod nizozemskimi vplivi predvsem duhovno in resničnostno poglobijo, formalno pa največkrat pretirajo do tako zvanega, močno vihravega poznogotskega baroka, katerega eden glavnih mojstrov je največji nürnberški slikar tega časa Vit Stwosz-Stoss.

Wolgemut in delo, ki mu ga pripisujejo umetnostni zgodovinarji, je kljub zgodovinsko izpričanemu dejstvu, da je živel in deloval v Nürnbergu in da je bil učitelj večjega umetnika od sebe, Albrechta Dürerja, in kljub temu, da mu sodobnik pripisuje tako zvani Peringsdorffski oltar iz leta 1487, ki mu ga pa sodobna kritika odreka, danes še bolj zadeva obširne delavnice, ki jo je vodil, kakor točno opredeljive umetniške osebnosti. Kakor dokazuje zgodovina poznogotskega slikarstva na Poljskem, Madžarskem in v Transilvaniji, je bil vpliv nürnberškega slikarstva Wolgemutovega, Stwoszovega in Dürerjevega časa izredno velik in pogosto merodajen za postanek in razvoj lokalnih slikarskih šol. Prav Wolgemutova delavnica pa je vplivala na slikarstvo vzhodnih alpskih dežel, kakor je to dokazala Betty Kurt. Sledove vplivov nürnberškega slikarstva v domačem stenskem slikarstvu pa smo sami ugotovili v freskah v prezbiteriju stare cerkve na Jezerskem, nastalih približno okoli 1490. Iz tega sledi, da naročilo čadramske slike po visokem cerkvenem dostojanstveniku iz Slovenije v Wolgemutovi delavnici ni slučajno, ampak ustreza splošnemu sodobnemu razpoloženju za slikarsko umetnost v vzhodnih Alpah, v katerih leži Čadram. Dočim je bilo stensko slikarstvo, ki so ga izvrševali domači ali potujoči slikarji na mestu, končno le poljudna dekorativna obrt, se javlja v naročilu čadramske slike eden tistih umetnostnih viškov, po katerih je stremel umetnostni ideal takratnega izobraženstva v Sloveniji: bil je to umetnostni ideal boljše nemške slikarske delavnice, ki je bila razglašena kot dobra in katere umetnostni ideal se je gibal strogo v okviru umetnostnega okusa

sodobne srednjeevropske družbe. V primeri s sodobnim nizozemskim ali italijanskim umetnostnim idealom je ta ideal vidno konservativen: glavno pa je njegov izraz, ki je ekspresivno stopnjevan in versko iskren, dočim se podlage tega duhovnega sveta pod vplivom napredujoče renesanse in humanizma v vodilnih kulturnih središčih Evrope že občutno majejo. V okviru istega umetnostnega ideala so boljše razumljive, v mnogih pogledih še nedognane, od čadramske za kakih deset let mlajše slike oltarja iz Kranja, s katerimi bomo prihodnjič zaključili svojó razpravo o gotškem slikarstvu v Sloveniji. (Konec prihodnjič.)

NADLOGE PRED PREVRATOM IN SAM BOLAN

Priobčil Bogdan Kazak

Zgodbe tistih dni, ko so se vračali domov, po vsej Sloveniji in po vseh deželah tja do čeških razkropljeni goriški begunci in se poleg skrbi in truda, da obnovijo svoje domove, živo in glasno zavzeli za državno preosnovo svoje domovine, in druge zgodbe našega javnega življenja pred prevratom in ob njem naj spišejo in priobčijo drugi, pa čimprej, da se otmo pozabi tolike zanimivosti takratnega vrvenja med nami. Tudi jaz sem bil sredi tistega silnega in složnega prizadevanja, ko smo v Narodnem svetu za Goriško snovali toliko lepih načrtov, ustanovili skupno glasilo Goriško stražo, Goriško zvezo, matico naših zadrug, in resno nameravali, da pridobimo celó beneške Slovence in Rezijane novi domovini. Vse to in drugo mi brni po glavi, ko mislim na tisto toliko obetajoče prebujenje na Goriškem. Toda jaz pišem zdravniške spomine, ta spominski medmet bodi samo pobuda in opomin sovrstnikom in sodelavcem takratne dobe, lepše od najbolj drznih sanj!

*

Soparno je bilo poletje leta 1918 glede vremena in razmer. Svetovna vojska se je očitno bližala koncu, nezadovoljstvo v notranjosti je naraščalo, vdanost in zanesljivost čet v bojnih vrstah je popuščala, toliko pričakovani napad ob Piavi se je klavrno zrušil.

V Gorici in po vsej okolici je bilo živahno vrvenje, vsi smo hiteli, da si napravimo za zimo vsaj zasilna bivališča. Ni bilo izvežbanih delovnih moči in ne gradiva, najmanj pa živeža. Začela je poslovati državna široko zasnovana »obnova«, ki pa ni imela nič drugega kakor skladovnice pisanih podobíc čedalje manjšo veljavo. Usmiljeni bratje se niso dosti zanašali na javno pomoč. Preudarni

Slavolok vasi Pertoča (Goričko) v avgustu 1955.

pater prior Longin in iznajdljivi frater Rajko (brat Vsezna) sta ustvarjala čuda, zakaj kakor iz nič in z nevidnimi močmi je bila porušena bolnica že sredi srpana za silo popravljena in opremljena. Mestna občina se ni še zgenila, da bi popravila svojo, ženskam namenjeno bolnico. Zato smo uredili drugo nadstropje za ženske, največ kot porodnišnico. Trebalo nam je še drugega novega oddelka, oddelka za otroke, ki so jih poškodovale in okrnile ročne granate. Dela sem imel več kot dovolj, saj sem bil ves čas do prevrata edini zdravnik za vse oddelke.

Tudi zunaj bolnice je pritiskalo name delo. Bil sem edini nevojaški zdravnik v mestu in v vsem tako obsežnem goriškem okraju. V svoji zdravniški poslovalnici sem imel mnogokrat več bolnikov ko prostora, pozivov za obiske v mestu in na kmetih pa toliko, da sem jih mogel vse opraviti le redko kateri dan, dasi sem se vozil s kolesom in samovozičkom okoli njih.

V kimavcu se je pojavila nova nadloga. Ob dolenji Vipavi, pa tudi po drugih krajih, ki jih je zasedla italijanska vojska, je udarila med vrnivšimi se begunci na dan huda tršljika ali močvirska mrzlica, ki je bila pred vojsko nenavadna in tudi meni po svoji južnjaški obliki neznana. Že prvi napad boleznij je vzbujal grozo. Bolnik je padel v nezavest, a v drugem ali tretjem napadu

je bilo po njem. Notranja zdravila niso dovolj zalegla, trebalo je vbrizgavanja v določenih rokih. Na domu ni šlo, v bolnici ni bilo več najti prostora. Okrajni zdravnik se ni menil dosti za bolnike, saj so mu dovolj nesli uradni ogledi za obnovo opustošenih krajev. Na moje neprestano drezanje pri državnih in vojaških oblastih smo dobili za zatiranje kužnih boleznij posebno zdravniško moč, in sicer v osebi ruske zdravnice doktorice Klare K., ki se je lotila svojega težavnega posla z vso ljubeznijo in vnemo. Plemenita žena je ostala v službi komaj tri ali štiri mesece, ker so jo Italijani odslovili brž po zasedbi; zapustila pa je pri naših ljudeh najlepše spomine.

*

Časi so hitro dozorevali. Prišel je vinotok v deželo, deževen in soparen. Bil sem takrat skoraj vedno moker, če ne od dežja, pa od potu, tudi ponoči.

Takrat smo brali, da se je začela v zapadni Evropi posebna kuga, rekli so ji španska hripa, in da je neusmiljeno davila, kamor je dospela. Tolažili smo se, da prizaneso goriški deželi, ki je imela takrat zelo omejen promet s svetom in ki je bila po našem mnenju že tako preveč prizadeta po vojnih nadlogah.

Moj dobri znanec, mesar Frandolič, je odšel s soprogo v Kobarid na pogreb dveh sorodnic, ki sta umrli zavoljo nove boleznij. Dva dni po vrnitvi sta obležala oba zakonca radi hripe, dva dni kasneje je obolelo vseh njunih sedmero otrok, dekla in mesarski vajenec. V eni sami hiši in družini vseh enajstero oseb hkrati bolnih! Kaj sem hotel in mogel kot zdravnik v tem primeru? In to poleg toliko drugih!

Kakor gozdni požar v viharju se je razširila hripa po mestu in okolici. Obolevali so ljudje kar vsi vprek, umirali pa večinoma mladeniči in mladenke oziroma mlade žene kar na kupe, največkrat radi vnetja možganov ali možganskih mren.

Kakor da se je pekló zaklelo, da mora pokončati vse, čemur je dotlej prizanesla vojska! Mlade žene s kopicami nedoraslih otrok brez očeta so legale v grob, čvrste mladenke, ki so nadomeščale v vojski pobite ali bogve kje ujete brate in očete, so zapuščale rodne domove brez pomoči. Bili smo že vajeni raznih grozot zadnjih let, a tista kuga nam je sekala še posebno krute, skeleče rane.

Še en tožen spomin me veže na tisto dobo črnih dni.

Ko smo obnavljali bolnico, so dobili usmiljeni bratje nekaj ruskih ujetnikov za težaška dela, ker

rokodelcev ali obrtnikov ni bilo med njimi. Rusi so radi delali, ker jim vsaj ni bilo treba toliko stradati, kot so reveži morali v vojaških taboriščih. Izmed ujetnikov se je posebno odlikoval visok mladenič, za dve glavi višji od nas povprečnih ljudi, z rožnato poltjo, dekliškimi potezami, svetlosinjimi očmi in plavimi, kodrastimi lasmi. Bil je Sibirjan in ruščino umel bolje, a govoril slabše od mene. Imena si nisem zapomnil. Menda Sibirjan niti ni bil krščen. Kot delavec je bil izredno priden in vsestransko uporaben.

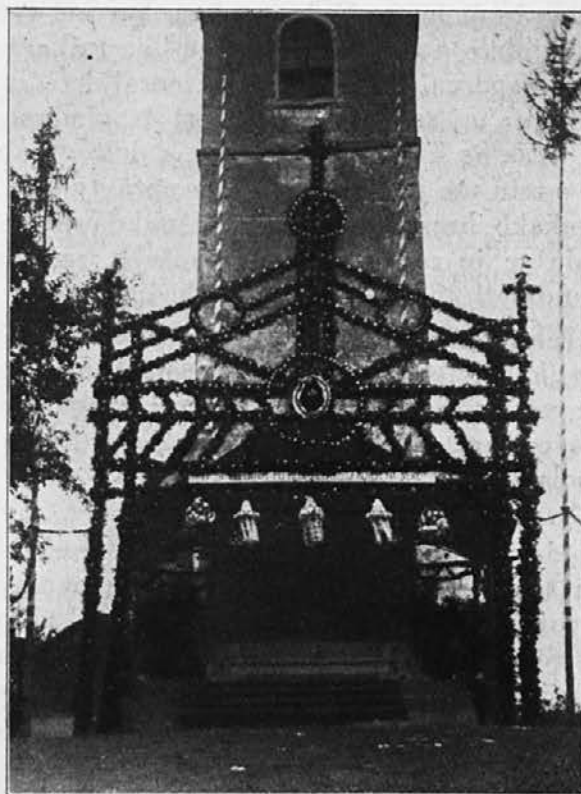
Ko so bila glavna dela v bolnici končana, je oddelek ruskih ujetnikov odšel, le Sibirjan se je znal tako priljubiti, da so ga radi obdržali, zlasti ker si je izbral prav posebno delo, ki se ni zanj trgal nobeden v bolnici, niti ženske strežnice ne, namreč nego in strežbo otrok.

Z otrokom je dosti dela, že če je zdrav, še več, ko je bolan; kaj šele otrok, ki je brez rok in celó slep, kakor smo jih pri nas imeli polno veliko sobo! Otrok, ki je po naravi živahen in nestrpen, ki ima vsak trenotek drugo željo in potrebo, ki sam sebi ne more prav nič pomagati!

Ne vem, kaj je počel Sibirjan pred vojsko v svoji daljni domovini. Bolnice in podobne zavode je spoznal šele v vojski, vem pa, da tako spretno, nežne, požrtvovalne in neutrudljive otroške strežnice ali negovavke ali, kakor jim pravijo dandanes, zaščitne sestre, nisem videl ne prej ne poslej. Sibirjan bi se bil mogel kosati z vsako izkušeno materjo! Občudovali smo ga, kako umeletno je pital svoje negovance, kar po štiri hkrati, kako jih je pestoval in nosil po hodniku ali na vrt, včasih tudi po dva na ramenih, dva na lahteh in še enega za tilnikom, ali kako jim je bil za slona, da so na njem jahali po sobah in obiskovali druge bolnike, ali kako postrežljivo jim je pomagal pri opravljanju potreb in potrebic, podnevi in ponoči, da so bile vse posteljice vedno suhe. Včasih je poskusil kateri porednejši paglavec tudi malo ponagajati, kar neki spada k otroškemu zdravju, a Rus je umel zlepa pokrotiti vsakega srboriteža in objestnost držati v dostojnih mejah. Z otroki je govoril domač jezik, kakor da je doma v Vrtojbi ali Renčah.

»Ruski striček« je bil poglobitna in najbolj priljubljena oseba v otroški sobi, a tudi izven nje smo ga imeli vsi prav radi.

Tega dobrega »ruskega strička« je pograbila hripa tako močno, da je kmalu izgubil zavest. Oddali smo ga po predpisih v vojno bolnico. Nepopisna žalost je zavladovala v otroški sobi, vse je jokalo, vriščalo in klicalo na pomoč samo »strička« in tri strežnice niso zmogle, kar je opravil Rus sam.

Okras novomašnega oltarja na prostem
(Sv. Helena na Goričkem).

Kakšna je bila nadaljnja usoda ljubega Sibirjana, nisem mogel točno dognati. Ob prevratu je nastopila v Gorici tolika zmeda zlasti v vojaških zadevah, da nihče ni mislil na drugo kakor na skorajšen pobeg. Tudi v vojaški bolnici ni bilo bolje. Izginili so zdravniki, častniki, podčastniki in bolničarji, z njimi je izginilo mnogo opreme, ostalo je samo nekaj bolnikov, ki niso mogli z ležišč. Ko so prevzeli Italijani vojaško bolnico, ni bilo Sibirjana nikjer, a tudi iz zapisnikov ni bilo razvidno, da je bil sprejet, še manj pa, ali je umrl ali odšel. Bog z njim!

*

O boleznih imam svoje mnenje, ki se precej razlikuje od splošnega naziranja. To mnenje sem si ustvaril v teku dolgih let, ko sem opazoval nešteto bolezni in zasledoval usodo tolikih bolnikov. Nekaj teh vtiskov sem že priobčil v nizu teh spominov, opisal sem tudi hudo bolezen v svojih dijaških letih, bolezen, ki mi je bila naravnost v rešitev.

V sredi vinotoka leta 1918 sem bil v rihemberškem Polju pri mladeniču, ki je vrnivši se iz ruskega ujetništva doma obolel za hripo. Našel sem ga obupno oslabelega. Vračal sem se domov ponoči na kolesu v hudem nalivu, domov prišedši sem se preoblekel in kolovratil okoli mestnih bolnikov do polnoči. Drugi dan me je že prijemala

vročina in čudna puščoba v glavi, kar nič več se mi ni ljubilo, vsaka beseda mi je bila težka, vsak korak naporen. Takrat bi bil moral leči in se potuhiniti; saj sem vedel, kar sem drugim zabičeval, da se ne kaže bosti s hripo, a delo v bolnici in v mestu me je gonilo, da sem opravljal po sili in nekako brez volje in misli vsakdanje posle. Kmalu se je razvil nahod in kašelj, začel sem težko dihati, tudi ponoči me je dušilo.

Tako sem hodil še nekaj dni v bolnico in okoli bližnjih bolnikov, dalje nisem mogel, ker nisem imel več moči, da bi sedel na kolo ali zagnal stroj samovozička, drugih vozil pa takrat ni bilo na razpolago.

V soboto je bilo, ko sem z muko opravljal popoldanski obisk v bolnici. Marsikateremu bolniku sem predočil njegovo stanje za ugodnejše od svojega, podpirali so me, da sem zlezal v drugo nadstropje, pri vsakem daljšem pregledu sem si dal prinesiti stol k postelji, ker nisem več mogel dolgo stati. Poslovil sem se v bolnici, češ da se pojdem zdraviti k družini v Ajdovščino.

Znočilo se je in lilo. Imel sem še nujen obljubljeni obisk v hiši pri Mestnem vrtu. Bolnica je imela nevarno pljučnico. Prišel sem do stopnic, a nisem mogel po njih, tako me je imelo v prsih, da nisem mogel do duška. Priklical sem bolničine svojce, razložil svoj položaj in se opotekajoč splazil proti domu, naslanjajoč se na hišne zidove.

V hiši sem imel takrat dva posla, gospodinjsko pomočnico začetnico, dobro deklino z Otlice, nevesčo mestnega gospodinjstva, in pa polodraslega mladca iz Ajdovščine, ki ga je njegov oče, državni služabnik z mnogoštevilno družino, dal meni v službo za hlapčiča, da se mu sin odvadi potepanja in privadi rednemu delu.

Mladec je pričakoval, da se odpeljeva s samovozičkom v Ajdovščino, kakor sem opoldne nameraval, a v noči in dežju se nisem upal na pot in odložil vožnjo na drugi dan, nedeljo. Brez slovesa je mladec izginil iz hiše, menda se je odpeljal z vlakom in se ni več vrnil.

Služkinja me je gledala plaho. Gorjanke so redkobesedne, ne vprašujejo nič, delajo molče, kar jim naročiš. Tudi meni se ni ljubilo nič, s težavo sem se zvelkel po stopnicah v nadstropje in legel. Silno me je gnal kašelj, a odkašljati se nisem mogel, dušilo me je in po desni strani zbadalo, mučila me je tudi huda žeja. Napravil sem si luč, moj pljunek je bil penast in krvav. Poskusil sem si šteti žilni utrip, bilo ga je nad sto petdeset, glede topline sem sodil, da presega 40 stopinj. Mirnodušno sem ugotovil: hripa s pljučnico.

Ležal sem in zadovoljno ždel, kadar me ni gnal kašelj. Okno na vrt in vrata na teraso so bila odprta, zunaj je enakomerno curljalo. Nisem mogel premagati skušnjave, vrgel sem srajco s sebe in odšel na teraso uživati nepopisno prijetno pršno kopel.

Osvežen sem se vrnil v spalnico in zadremal. Zdramila me je služkinja, ki je prištorkljala z navadno večerjo. Vsaka jed se mi je gabila, naročil sem kisló vodo, vino in črno kavo za ponoči.

Mož zrelih, »tirolskih« let, zdravnik z obsežnimi življenjskimi izkušnjami — pa bolnik in strežnik v eni in isti osebi! Zanimiv doživljaj, v katerem se nisem sponesel, pač pa marsikaj naučil, česar dotlej nisem vedel.

Bil sem navezan sam nase, vsa družina je bivala takrat še pri tastovih v Ajdovščini. Pričakoval sem, da bo hlapčič mojem sporočil moje stanje in da bo kdo od njih prišel pogledat in pomagat. V nedeljo, ponedeljek, torek in sredo sem zaman čakal svojce, tem bolj pa so me nadlegovali drugi ljudje, ki se jih služkinja ni znala odkrižati. Bolniki so vdiralí k meni. Vsak dan je hodil star general, ki sem mu nekoliko poznal sina, letalskega častnika, preden so ga sestrelili Italijani, in čepel pri moji postelji ure in ure. Prijatelj Ciril Metod pa mi je vsak dan hodil brat časopis in poročat razne novice. A vse to me je silno dolgočasilo in mučilo. Obiskovanje bolnikov spada med dobra dela, obiskovanje bolnikov pri naglih boleznih z bolečinami ali drugimi mučnimi tegobami je pa trpinčenje, ker bolnik si želi najbolj in najprej miru. Potrebni obiski naj bodo kratki in redki!

Glede jedil in pijač je zadeva pri naglih obojenjih z vročnico zelo preprosta. Bolnik naj dobiva, kar mu gre v slast! Navadno se upirajo trdine in goščine, tekočine in redčine pa se vobče prilegajo. Nespametno je bolnika s čim siliti! No, mene ni na domu nihče silil, služkinja je odnašala jedi, kakor jih je prinašala, jaz se jih nisem dotikal, studila se mi je celó mesna juha, ki o njej menijo, da je poglavitno hranivo bolnikov, uprla se je meni, staremu kavopivcu, prava kava! Kislega mleka sem si želel, pa kaj, ko še navadnega mleka takrat ni bilo dobiti in smo si pomagali z mlečnimi shranki v švicarskih ali holandskih škaticah. Sadnih sokov, svežega sadja ali limon takrat ni bilo za noben denar nikjer. Tako sem živel ves tisti čas ob kisli vodi, mešani z vinom.

Kolikega pomena za bolnika je strežba, sem zvedel takrat. Trpel sem hudo žejo. Na omarici sem imel vodo in vino v steklenicah, zraven je stala čaša. Vse to sem razločno videl, še bolj živo

sem čutil žejo. Kaj bi dal, da bi mi kdo čašo natočil in vsaj v roke ponudil, zakaj sam sem buljil časih po cele ure v tiste zaželeni stvari, a se nisem mogel odločiti, da bi segel ponje! Spoznanje je bilo nemoteno, tudi moči še dovolj, a volja popolnoma ohromela. Koliko sem trpel zavoljo kašlja in težkega dihanja, vedel sem za zdravila, ki bi mi to olajšala in ki sem jih imel spodaj v omari, a da bi poslal ponje, toliko se mi niti ziniti ni ljubilo. Bolniku daj v roko ali kar v usta, česar mu treba!

Položaj se ni boljšal, obratno, pešal sem dan za dnevom, celó sedel sem v postelji težje, kadar sem se hotel odkašljati. Zavest, da se mi bliža konec, me ni posebno vznemirjala, tudi misel na ženo in kopo nepreskrbljenih otrok me ni preveč žalostila. Če me Bog odpokliče, bo že on preskrbel zanje! Saj sem večkrat opazoval, da se je obupani vdovi in osirotelim otrokom zasukalo življenje ugodneje, kakor je bilo za živega moža in očeta. Bog z njimi, sem vzdihal in mislil na moža, ki je že marsikom pomagal lepo zaključiti življenjske račune. Ta je bil visok in slok, kakor trska suh kapucinski pater, z globokimi, prijaznimi očmi, velimi lici in redko brado. Takrat je kot predstojnik obnavljal cerkev in samostan. Po tega duševnega pomočnika sem sklenil poslati.

Podnevi sem še kako prestajal, dasi sem imel preveč nadlegovavcev, noči pa so bile dolge in strašne. Začelo se mi je blesti, ko sem ugasnil luč; kesneje sem dobival privide tudi pri goreči sveči. Prikazni so me sprva zabavale, kesneje pa že begale. Vedel sem, da je pojav vročinsko bledenje, a nisem se mogel več otresati strahu pred zbrojo v glavi.

V torek zvečer sem naročil služkinji, naj si postelje na ležalniku v moji spalnici.

Debelo me je pogledala, češ, čemu taka nepričakovana zahteva.

»Da mi kaj pomagaš, če bo treba, ker so noči dolge.«

Tisto noč sem imel manj strahov, proti jutru sem celó zadremal, upehan od kašlja in težkega dihanja.

Prišla je služkinja in jecljaje izjavila, da pojde domov.

Zavzet sem jo vprašal, zakaj me zapušča v toliki stiski samega.

»Ko me je tako strah pri vas!«

Naročil sem ji, naj gre v vojaško bolnico k glavnemu zdravniku in ga naprosi za obisk. Kmalu sta prišla oba, služkinja in znani zdravnik, dunajski Nemeč, ki sva bila do vojske tovariša v bolnici.

Po kratkem pregledu se mu je obraz zelo zresnil. Rekel mi je, da me dá prenesti v bolnico.

Še tisto uro sta prišla dva vojaška bolničarja in me na nosilnici prenesla v »mojo« bolnico. Služkinji sem zabičal, da ne sme iz hiše, dokler ne pride kdo od mojcev.

V bolnici so se me ustrašili, mislili so namreč, da se zdravim pri družini, in me obsipali z ljubeznivo nego in vsemi dobrotami, kar jih je zmogla hiša. Zdravil pa me je mladi vojaški zdravnik, goriški Italijan z vojnim doktoratom, ki so ga dobili usmiljeni bratje na pósodo iz vojne bolnice.

Dajali so mi ovitke in zdravila, vedno je bil kdo pri meni, da mi postreže, ali predstojnik pater Longin sam ali brat Vsezna ali kateri drugi brat, ki so me varovali obiskovavcev, razen že omenjenega kapucinskega patra, ki je kaj obzirno opravil duhovniški posel in prijateljski obisk.

V četrtek se je pojavila žena. Svidenje je bilo presunljivo za oba, da dolgo nisva prišla do besede. Močno se ji je še poznalo, da je bolna. Vstala je danes iz postelje in šla na pot, ker ni dobila o meni glasu že teden dni. Doma leže vsi vprek, otroci in dekla, streže jim bolničarka, ki jo je poslal prijateljsko naklonjeni vojaški zdravnik v pomoč, kuha pa moja mati.

Prekmursko dekle s krono iz zimzelena (Sv. Helena na Goričkem).

O meni ji je povedala služkinja vse in še več, kar sem in nisem počel v bolezni. Usmiljeni bratje in mladi zdravnik so zbegano revo tolažili, češ, da se mi je stanje začelo boljšati, a pritoževali so se o moji neposlušnosti, češ da zavračam vse, kar mi nudijo, in sanjam o kislem mleku, ki ga ne znajo pričarati, pijem pa kisló vodo in vino.

»Kaj želiš, da ti prinesem?« me je vprašala.

»Tobak mi prinesi, tistega iz Albanije!«

»Za Boga, kadil vendar ne boš med pljučnico!« se je preplašila, meneč, da se mi blede.

»Če mi hočeš ustreči, pojdi in prinesi!«

Revó so zalile solze. Odšla je z vzdihom: »Bog nam pomagaj!«

Čez četró ure sem že pihal. Usmiljeni bratje so zmajevali z glavami in se križali, žena je ihtela. Brat Vsezna! se je edini zavedel položaja in ženo osrčeval rekoč: »Gospa, veselite se! Človek, ki tako veselo kadi, ne umrje zlepa, tudi če ima špansko pljučnico!«

Kajenje mi je zares ublažilo težko dihanje in olajšalo kašljanje. Vendar ne priporočam nikomur tega zdravila, ki sem ga takrat iztaknil po nezavestnem nagonu, in poudarjam, da imam ta izredni primer za zgolj srečno naključje. Pokadil sem po štiri ali pet svaljčic na dan.

Videč me boljše volje je žena nekoliko pomirjena odšla domov k otrokom.

Mene je pljučnica še ves teden hudo pestila, potem je začela popuščati prav polagoma; ko mi je ponehala vročnica, se mi je pristudil tobak in priljubila kava.

Po štirinajst dnevnem ležanju sem se dvignil in poslovil od bolnice, ker me je zelo skrbela družina, ki mi po ženinem odhodu ni nič sporočila. Opotekajoč se sem hodil do naše hiše, kamor je bilo

komaj štiri sto korakov, več kot četró ure. Priporočivši hišo pomirjeni služkinji, sem se napotil proti kolodvoru in lezel od drevesa do drevesa po korsu debelo uro. Vozila takrat ni bilo na razpolago nobenega, cestna železnica se je tiste dni pokvarila. Na ajdovskem kolodvoru me je občinski obhodnik podprl in spremil domov.

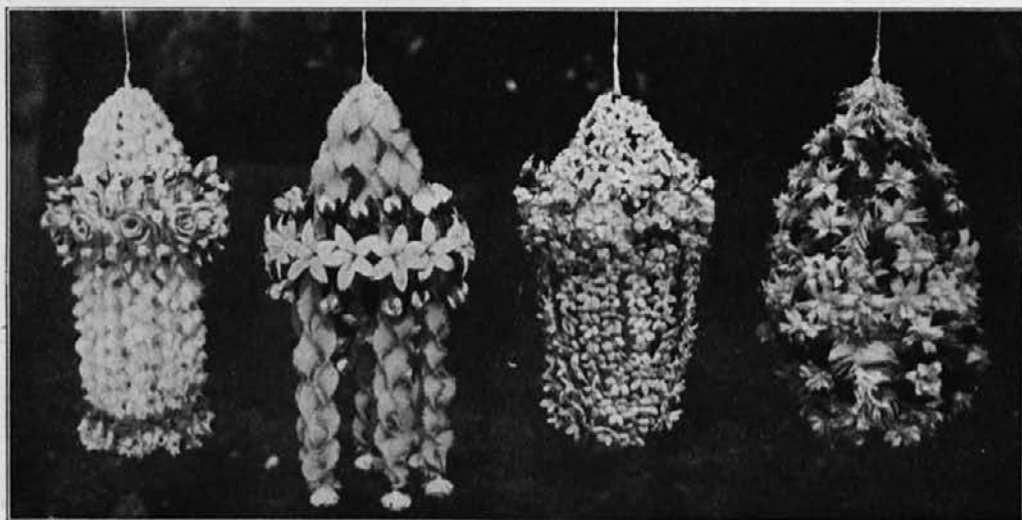
Veseložalostno je bilo svidenje z družino, živi so bili vsi, a razen najstarejše desetletne hčere so še vsi ležali, žena tudi; najbolj prizadeta je bila še dekla, ki je malone izkrvavela do nezavesti. Moja mati, precej priletna žena, je bila že upéhana od neprestane strežbe in kuhe, vrla bolničarka se je še komaj držala pokonci. Pri tastovih ni bilo bolje, edini tast se je še gibal na protinastih nogah od postelje do postelje.

Takoj po mojem prihodu je poslala žena hčer s kanglo z doma. Po dobri uri se je dekle vrnilo z Gradišča ali iz Grivč in prineslo kanglo, polno kislega mleka. Kar oživel sem ob njem, nobena druga stvar na svetu bi se ne mogla bolje prileči!

Nekaj dni sem srebal kisló mleko, s kislím mlekom sem dobil slast do krompirja in koruznega močnika, kislá voda in vino sta bila odveč.

Nastopil je prevrat in nepopisne homatije v deželi, po njej so hrumele trume velike vojske v razsulu. Vrnil sem se v Gorico in spravil družino k sebi, boječ se, da nas grozeči dogodki razdvojé. Neozdravljenega me je zagrabil vrtinec javnega življenja, da sem sodeloval pri ustvarjanju kratkotrajne narodne samostojnosti in pretrpel vse bridkosti, ki so prišle z italijansko zasedbo domovine.

Burni časi so prešli, glava je polna trpkih spominov nanje, v prsih pa se mi prevečkrat oglašá hreščéča godba mučne dušice — posledica neozdravljene pljučnice. To je vojska!

Razne kronje iz papirja (Sv. Helena na Goričkem).

PISANA TRATA

NOVA MAŠA V SLOVENSKI KRAJINI

Andrej Farkaš

Slovenska Krajina, ki je do prevrata živela svoje lastno narodno življenje, ločeno od ostale Slovenije, nudi vse polno zanimivosti, ki pritegnejo nase pozornost zgodovinarja in leposlovca, narodopisca in jezikoslovca. Samostojni razvoj te svojevrstne deželice na skrajnem slovenskem severovzhodu je vtisnil obrazu te pokrajine in ljudi na njej samosvoje poteze. Sedanje skupno življenje z ostalo Slovenijo polagoma briše jezikovne in narodopisne posebnosti te pokrajine za Muro.

Od ljudske umetnosti v Slovenski Krajini je nam ostalim Slovencem mogoče najbolj nenavadna in tudi čisto nepoznana umetnost postavljanja in okraševanja mlajev in slavolokov z nedopovedljivo lepimi naveski in okraski ob času večjih cerkvenih slavnosti, kot je na primer birma ali nova maša. Ta umetnost cvete najbolj v severozapadnem kotu Slovenske Krajine, v gričevitem svetu med avstrijsko in madžarsko mejo s pomembnejšimi kraji Cankovo, Rogaševci, Gornjo Lendavo in Sv. Sebastijanom. Posebno slovijo v tem pogledu vasi: Pertoča, Ropoča, Krašči, Večeslavci in Gerlinci v fari Sv. Helene, o kateri velja prislovica, da »nindri indri nej tak lepou kak pri Svetoj Gjeléni« (nikjer drugje ni tako lepo ko pri Sv. Heleni). Drugi kraji so manj tvorni in domiselni, zlasti »Dólsko« (ravni južni del Slovenske Krajine), kjer primanjkuje materiala. Cvete pa tu v nezmanjšanem obsegu dekliška umetnost, to je izdelovanje naveskov v obliki kron in košaric s cvetjem in klasjem. Le-teh naveskov ne pripenjajo na slavoloke, marveč predvsem na stropce v cerkvah, kapelah in domačih hišah.

Ta umetnost je zrasla ob cerkvi in s cerkvijo, zato je njen namen skoro izključno verski in cerkven. Dati hoče kar največji praznični poudarek izredni cerkveni slovesnosti.

Ob takih prilikah se razgiblje vsa fara. Dekleta začno z delom že več mesecev poprej. Po vasi naberejo potrebni denar, s katerim nakupijo papirja in drugih potrebščin. Nato se večer za večerom shajajo v kaki prostornejši hiši sredi vasi: mnogo nočnih uric je treba ob brleči sveči ali petrolejki žrtvovati temu drobnemu delu. Fantje se lotijo dela kesneje, a takrat delajo zdržema po cele dneve in tudi nujno poljsko delo mora počakati.

Sicer pa okraševanje ni prepuščeno zgolj mladini. Tudi starejši veščaki in veščakinje morajo pomagati, če ne dejansko, pa vsaj z navodili. Ko je bila pri Sv. Heleni lani birma in letos nova maša, je župan velike občine sam nadziral in vodil vse okraševalno delo domače vasi, župnik pa je nudil vso potrebno pomoč, da je moglo delo sijajno uspeti. Ta umetnost je torej v polnem pomenu besede ljudska. Ne le da je izšla iz ljudstva, tudi živi in raste z njim.

Ljudstvo mnogo žrtvuje za lepoto. V Slovenski Krajini ni mnogo gradiva za mlaje in slavoloke, kakor bi človek sodil. Tudi občutno primanjkuje lesa. A kmetje dajo v ta namen posekati najlepšo smreko — brezplačno. Posekane smreke je treba nekako od višine dveh metrov navzgor olupiti v svedrastih zvitkih, tako da se zdi kakor ovita z rjavkastim vencem. Delo je zamudno in se vleče navadno po ves dan. Ko je to opravljeno, prično fantje zbijati ogrodje slavoloka. V ta namen odberejo nekaj pripravljenih smrekovih mlajev, ki bodo nosili zapleteno ogrodje lat in paličevja. Delo se vrši v bližini mesta, kjer bo stal novi slavolok, in po točno določenem načrtu, ki ga zriše graditelj do vseh podrobnosti. Človek se zavzame, ko vidi pod takim načrtom, ki je vendar delo preprostega kmečkega fanta, naznačeno pomanjševalno razmerje 1 : 15 in celoten račun, koliko kosov lesa te in druge dolžine bodo rabili.

Pa tudi načrt sam zase je plod spretne domiselnosti in izredne preračunanosti. Izostren čut za lepoto pove graditeljem, kaj je prav in primerno, in tako v večini primerov presenetljivo pogodijo skladnost slavoloka in okolice. V začetku avgusta t.l. je bila pri Sv. Heleni nova maša tamkajšnjega rojaka. Na poti v cerkev so stali trije slavoloki, vsak zase dovršena umetnina. Prvega je postavila vas Pertoča sredi med pritličnimi hišami, ki vzbujajo vtisk, da so pritisnjene k tlom. Zato so nosilci slavoloka razširjeni skoraj do ploskev, kakor je razvidno na sliki; tako pride do izraza neka neprisiljena masivnost. Medsebojno pa slavoloki niso sklenjeni ne z loki in ne z vodoravnimi vezmi, marveč s sestavljenim trikotom, kar odgovarja streham in slemenom hiš v okolici. Vitki mlaji, ki kipijo iznad slavoloka, pa se lepo zlagajo s topoli v ozadju in z okroglastimi kronami sadnega drevja.

Drugi slavolok, delo vasi Krašči in Ropoča, je stal na podnožju hriba pod župno cerkvijo. Valovitemu gričevju ondote pokrajine najlepše odgovarja polkrožna oblika: zato je ves slavolok spreten sestav polkrožnih motivov in celó po trije mlaji nosilci na vsaki strani vzbujajo s svojimi kronami vtisk rahle zaokroženosti.

Tretji slavolok je tvoril pročelje oltarja, ki je bil postavljen pred vhodom v cerkev. Zgradila ga je vas Večeslavci. Ves služi svojemu namenu: ne kipi navzgor, da bi trgal oko od oltarja, pa tudi ne seka cerkvenega stolpa s kakšno prečno črto: prilagojen je svojemu namenu in se ubrano sklada z ozadjem.

Ogrodje slavolokov zbijajo torej točno po določenem načrtu. Mere morajo biti natančne, ker je pri tolikšni sestavljenosti sleherni pogrešek občuten. Mlaje in poleg njih tudi neredko posebne podpornike, ki nosijo ves sestav, prepleto s celo mrežo lat in paličevja v ravnih in ukrivljenih oblikah. Vmesna polja izpolnijo z raznimi simboličnimi znamenji, kakor s srci, kelihom, škofovo palico ali kapo in podobnim. Deloma pa praznin ne zadelajo, ker morajo v jutru slavnostnega dne dekleta postaviti vanje umetniške naveske iz papirja.

Ogrodje je končano in dekleta že stoje pripravljena s kupi smrekovih vejic. Z njimi morajo oviti vse drogove, late in palice, tu pa tam zadelati tudi manjše praznine, kakor pač zahteva načrt. Na vrh mlajev privežejo zastavice, na zeleno krono pripno dolge pisane trakove, na ovito ogrodje pa pritrdijo

papirnate rože, da se tako stopnjuje izrazitost posameznih oblik in znamenj.

Ko je slavalok na ta način ovit in okrašen, razen kolikor ga bo pozneje možno doseči od tal, ga je treba dvigniti in zakopati. Po deset do dvajset ljudi z naporom dvigne takega velikana, pri čemer treba ravnati skrajno previdno, da se kaj ne polomi ali ne pokvari.

Še značilnejše slavaloke so gradili v prejšnjih časih. Ponekod so namreč obilno sestavljeno ogrodje zbili iz desk in nato vsega obmetali z ilovico. V sveži omet so vtikali v lepih vrstah in skupinah živobarvnega naravnega cvetja, zlasti modriževega (plavice), da cvetovi zaradi vlažne prsti po več dni niso zveneli. Žal je ta navada povsem izginila. Zadnji tak slavalok so nekako pred dvajsetimi leti postavili v Gerlincih.

Na postavljeni slavalok navesijo dekleta vence iz zimzelena in rebrovje popolnoma ovijejo s smrečjem, fantje pa na določeno mesto pritrdijo desko s primernim napisom. V zgodnjih urah slavnostnega dne navesijo dekleta pod napis in v neizpolnjene praznine pozibavajoče se naveske: krone in košarice. Preveč truda so imele z njimi, zato jih ne sme pokvariti ponočna rosa ali morebitni dež. Zato jih navesijo tako pozno in snamejo prêcej v prvem večernem mraku.

Material, ki ga dekleta za naveske skoro izključno uporabljajo, je raznobarven papir; poprej jim je v to rabilo tudi platno — navada, ki se je deloma ohranila le še v dolnjem Prekmurju in v sosednji Prlekiji. Le izjemoma spletajo iz zimzelena, zlasti večje »krone«.

Oblika teh naveskov je v glavnem dvojna; ljudje tudi sami ločijo »košarice« ali »jerbaščke« (po domače »korbleci«) in »krone«. Košarice so okrogle in elipsaste s pestrimi vodoravnimi pasovi in velikimi okroglastimi držaji, ki so navadno oviti v bel naguban papir. Iz teh košaric pa tako rekoč raste rožnat grm ali šopek. Cvetovi so različne velikosti in kažejo neizčrpno bogastvo oblik; deloma so posnetki naravnih cvetlic, še večje pa je število umetno sestavljenih cvetov, ki jih je ustvarila iznajdljiva domišljija deklet. A pri vsej tej mnogolikosti pridejo v isto košarico vedno le cvetovi iste vrste in iste barve. Vse mora vzbujati vtisk naravnosti in učinkovati s svojo enovitostjo.

Še pomembnejša pa je druga vrsta naveskov, tako zvane »krone«. Po obliki vzbujajo neredko vtisk, da so posnetki raznih sadežev, zlasti je priljubljena hruškasta in grozdnata oblika. V glavnem pa je krona iz širokega cvetnega pasu ali obroča, od katerega se v snopu spuščajo različno spreviti trakovi in kratki venci, ki so spodaj ali združeni v zaključen šop ali pa prosto plapolajo. Neredko imajo »krone« obliko dvojnega stožca, ki ga ovija več ali manj širok pas iz večjih cvetov. Tudi druge oblike naveskov niso izključene. Pogosto naletiš na dovršene posnetke cerkvenih lestencev. Tudi piramidaste oblike niso redke.

Pri izdelovanju naveskov hočejo mlade umetnice pokazati lahkotnost in gibljivost. Togih oblik sploh ne ljubijo. Umetnost pomeni preprostemu človeku sproščenost in poduhovljenost: to zahteva predvsem njegov verski čut, s katerim je tu javno življenje vse bolj prežeto kakor pri nas. Zato se morajo krone in venci na slavalokih in stropih pozibavati ali, kakor pravijo, »plehotati«.

Prav tako prekmurska dekliška umetnost odklanja kričča barvna nasprotja. Sploh so tu žive barve

mного manj priljubljene kakor v ostali slovenski in slovanski narodni umetnosti. Isto stremenje se javlja tudi v ženski obleki. Prekmurske Slovenke ljubijo v krojih rahle barve, med katerimi zavzema bela prvo mesto. Prav po tem se ločijo od madžarskih deklet in žená v obmejnih vaseh, kjer odločno prevladujejo žive barve. Zato najčesče srečamo belorožnate in belomodrikaste barvne motive. Prekmurska duša je lirična in ta lirična ubranost mora veti tudi iz barv. Zlasti nežna mora biti krona, ki je ustvaritev in izraz dekliške duše. Svetli trakovi so večkrat rahlo nazobčani in včasih tudi za spoznanje rožnato obarvani. Rožnato, a nikoli karminasto, se neredko obarvajo vrhnje ploskve belih cvetnih listov. Zelena barva hoče biti skoro vedno svetla barva pomladnega brstja, modra spominja vedno na nebesno sinjino.

Posebno razvit smisel za barve pri posameznikih ustvarja tako posrečene in značilne raznolikosti, da poedine vasi dosežajo neke svojske barvne tone. Tako na primer je bilo vse okrasje večeslavskega slavaloka na letošnji novi maši v belosinji barvni sestavi. Nobena druga barva ni udarjala iz te prevladujoče. Vse pa je v očesu in duši vzbujalo vtisk blagodejnega soglasja.

Ta umetnost Slovenske Krajine, zlasti Goričkega, prehaja kot ljudsko izročilo iz roda v rod. Kje je prav za prav njen prvi izvor, ni mogoče dognati, zato tudi ni mogoče ugotoviti njene vsestranske domorodnosti. Glavni izvor, ki je morebitno pobudo ali vpliv od drugod stopnjeval ali razvil do te popolnosti, moramo iskati brez dvoma v umetniški nadarjenosti tega ljudstva, ki se je v tesni povezanosti s cerkvenim življenjem sprostila in razvila. I v tem pogledu ne more nobena druga slovenska pokrajina pokazati kaj podobnega.

Novomašni slavalok vasi Krašči in Ropoča (Goričko).

SLOVANSKE PRESTOLNICE

Jan Šedivý

(Dalje.)

Marija Terezija se je hotela zahvaliti Hrvatom, da so se tako vneto zavzemali za njeno prestolonasledstvo. Zato je obljubila odposlancem hrvatskega sabora že pri kronanju v Bratislavi leta 1741, da bo obnovila slavonske županije virovitiško, požeško in sremsko ter jih pridružila Hrvatski, kar je tudi storila, čeprav so zahtevali Madžari na poznejšem bratislavskem državnem zboru, naj zedini Slavonijo z Ogrsko.

Ogrom Marija Terezija ni zaupala. Hotela jih je pridobiti za svojo politiko z dvornim sijajem in razkošjem. Rada je prebivala v Bratislavi, kjer si je ustanovila slikovito telesno stražo iz vrst mladih ogrskih plemičev. Da bi izvabila tudi čim več ogrskih plemkinj v Bratislavo, kjer bi mogla nanje vplivati, je poklicala tja katoliške redovnice kongregacije de Notre Dame in jim poverila vzgojo plemiških gospodičen. V Bratislavi je prirejala plesne in dvorne svečanosti, kjer naj bi se ogrsko plemstvo seznanilo z nemškim jezikom in nemškim avstrijskim plemstvom ter sklepalo medsebojne zakonske zveze. Na te svečanosti je vabila plemstvo iz vse Ogrske. Naklonjenost plemstva si je kupovala z odlikovanji in častmi, s katerimi ga je kar obsipavala. Verno sliko tedanjega razkošnega življenja v Bratislavi nam nudi umetnost. Znamenite madžarske plemiške rodbine, kakor Esterházy, Pálffy, Bathányi in Nyiári, so si zgradile v Bratislavi ponosne baročne palače. Bogastvo se odraža tudi v cerkveni umetnosti. Večino tedanjih bratislavskih cerkva so zgradili v tej dobi v baročnem slogu, a tudi skoraj vse stare cerkve so v tem slogu razširili ali prenovili.

Ves napor Marije Terezije pa ni mogel zlomiti ogrskega in hrvatskega plemstva. Ko je sklicala leta 1764 v Bratislavo državni zbor in zahtevala od njega zvišanje davkov radi kritja izdatkov za sedemletno vojsko, ji je ta dovolil samo tretjino zahtevane vsote. Ta sklep jo je tako vznejevoljil, da odslej sploh ni več sklicevala državnega zbora in hrvatskega sabora, kar je bilo očitno kršenje ogrske in hrvatske ustave. S tem si je odbila Ogre in Hrvate ter v gospodarskem pogledu zelo oškodovala Bratislavo. Ogrov si ni pridobila, pač pa je bridko razočarala Hrvate, ko je tik pred smrtjo na ogrsko zahtevo ukinila hrvatski kraljevski svet in podredila Hrvatsko ogrskemu namestniškemu svetu v Bratislavi. Tako je prišla Hrvatska prvič v zgodovini pod ogrsko vlado.

Bratislava je začela propadati za Jožefa II., ki je s skrajno brezobzirnostjo uvajal centralizem. Zato je mnogo uradnikov preselil iz Bratislave. Večina uradnikov in plemičev je zapustila mesto in odšla na Dunaj ali v Budimpešto. Trgovina in obrt sta odslej samo životarili, prej živahne ulice so postale prazne in Bratislavo je zasegla gospodarska kriza. Veliko vznemirjenje je povzročil Jožef II., ko je dal prepeļjati ogrske kraljevske znake v dunajsko zakladnico. V Bratislavo so jih zopet vrnili, ko je moral Jožef II. preklicati večino svojih reform. Radi nekaterih skrajno osovraženih Jožefovih reform je segel odpor proti njim vsem tako daleč, da so v Bratislavi takoj po Jožefovi smrti med vriskanjem z bobni naznanili meščanom, naj odstranijo hišne številke, ki jih je bil uvedel pokojni cesar.

Jožef II. je dosegel s svojim ponemčevalnim stremljenjem pri Madžarih vprav nasprotje od tega, kar je želel: vzbudil je madžarsko narodno zavest. Madžari so na bratislavskem državnem zboru, ki se je sestal po šest in dvajsetih letih po Jožefovi smrti, takoj pregnali nemščino, katero jim je vsilil Jožef II. za uradni jezik namesto prejšnje latinščine. Skušali so uvesti madžarščino, toda Hrvati so trdovratno branili pravice latinščine že radi tega, ker madžarščine niso razumeli in bi jih tako ta jezik izključil od skupnih državnih poslov. Vendar pa so Madžarom toliko popustili, da se je uvedla madžarščina leta 1791 v Ogrski kot obvezen, v Hrvatski pa kot neobvezen šolski predmet.

Državni zbor je odslej redno zasedal v Bratislavi in dovoljeval cesarju Francu denar in vojake, ko se je zapletel v boje s Francozi. V Bratislavi, ki ji je leta 1800 strahovit požar upepelil nad sto hiš, so bile leta 1805 obrnjene oči vse Evrope. V zrcalni dvorani njene sedanje mestne hiše se je namreč sklepal in sklenil mir med Napoleonom in Avstrijo, ki je doživela malo poprej kljub izdatni ruski pomoči grozovit poraz pri Slavkovem. Ko se je leta 1809 Avstrija zopet spustila v boj z Napoleonom, je zopet izgubila bitko in francoske čete so se pod vodstvom generala Davoustu pridrevile pred Bratislavo, jo zažgale in zavzele. Schönbrunski mir je sicer še istega leta osvobodil Bratislavo francoske vlade, toda že dve leti pozneje jo je zadel kakor vse habsburške dežele strahovit bič državnega bankrota, ki je spravil mnogo prej premožnih ljudi na beraško palico. Državni zbor v Bratislavi ni hotel nato odobriti predloženih vladnih predlogov, zato ga je cesar razpustil in vladal od leta 1812 do 1825 tudi v Ogrski in Hrvatski absolutistično brez državnega zbora.

Ta absolutizem je moral ukiniti cesar Franc leta 1825, ko je izbruhnila revolucija v Španiji in Italiji, ker mu Ogrji in Hrvati niso hoteli prej dovoliti vojakov. Strah pred novim absolutizmom je sedaj tako tesno združil hrvatsko plemstvo z ogrskim, da je uvedlo v Hrvatski madžarščino kot obvezen šolski predmet in glasovalo v Bratislavi leta 1830 za madžarski predlog, naj se uvede v vse ogrske urade in šole za uradni jezik madžarščina.

Medtem so se začeli obetati Bratislavi v gospodarskem pogledu boljši časi. Leta 1818 je priplul v Bratislavo po Donavi prvi parnik in leta 1830 se je začel redni paroplovni promet, ki je kmalu poživil bratislavsko trgovino. Ta gospodarski napredek pa so zavrlji dogodki nemirnega leta 1848, ki so našli ugodne pogoje zlasti med Madžari.

V Bratislavi je otvoril 3. novembra 1847 zasedanje državnega zbora sam prestolonaslednik Franc Jožef z govorom v madžarskem jeziku. Ta uspeh, ko so v državnem zboru prvič v zgodovini slišali namesto latinščine madžarsko besedo, je Madžare upijanil. Kljub hrvatskim protestom so sklenili, da smejo odslej hrvatski državni in cerkveni uradi dopisovati z ogrskimi samo v madžarščini, čeprav je isto leto uvedel hrvatski sabor hrvatski jezik v vse urade in šole. Tudi denar in ogrski grb sta smela imeti odslej po sklepu tega državnega zbora samo madžarski napis. Po februarški revoluciji v Parizu in po marčni na Dunaju je postal bratislavski državni zbor še samozavestnejši. Zahteval in dosegel je odpravo cenzure, ukinjenje tlačanstva

Bratislava, mestno gledališče.

in le ogrskemu državnemu zboru odgovorno ter od dunajske vlade neodvisno ministrstvo. Tako je dobila Ogrska Baczkanyjevo vlado, kjer je prevzel revolucionarni voditelj Kossuth finančno, Deak pa prosvetno ministrstvo. Po teh dogodkih je cesar Ferdinand razpustil ogrski državni zbor, ki se nikdar ni več zbral v Bratislavi.

Proti koncu leta 1848 se je ogrski državni zbor samovoljno sestal in izročil vso oblast Ludoviku Kossuthu, ki ni hotel priznati novega cesarja Franca Jožefa. Bratislava se je postavila na stran Kossuthove vlade. Glavni poveljnik madžarske revolucionarne armade, general Artur Görgey, je proglasil 10. decembra v Bratislavi ogrsko neodvisnost. Glavno poveljstvo uporniških čet je bilo v sedanji mestni hiši. Kmalu pa se je moral general Görgey umekniti pred avstrijskim generalom Haynauom, ki se je tudi nastanil v bratislavski mestni hiši in dal takoj usmrtiti trinajst upornikov.

Bratislava je leta 1848 nehala biti ogrska prestolnica in sedež državnega zbora. Začela je izgubljati svoj politični in zgodovinski pomen. Skozi svetovno časopisje je švignilo njeno ime le še leta 1866. Tedaj so namreč po bitki pri Kraljevem Gradcu Prusi pripodili bežečo avstrijsko vojsko do Bratislave in jo tik pred mestom 22. julija zadnjč premagali. Že ob 13. uri istega dne pa je bilo sklenjeno premirje, ki je preprečilo, da bi Prusi mesto zavzeli. Po sklenjenem miru v Pragi so se Prusi vrnili v domovino, Nemci in Madžari pa so si kmalu nato razdelili Slovane in jim vsak v svoji državi skušali vzeti njih narodnost.

Ta doba je prinesla propadanje slovaške kulturne sile v Bratislavi. Zdelo se je, kakor bi se to mesto sramovalo svoje slovaške preteklosti in jo hotelo pokopati. Toda slovaški pesniki so s krvavečim srcem govorili o njej in rotili mater Slavijo, naj si puli lase od žalosti nad tem, kaj se je zgodilo njenim slovaškim sinovom, in iz obupa nad izgubljenimi slovaškimi upi. Mogoče je samo Mihael Miroslav Hodža v svoji pesnitvi »Vieroslavine«, ki obsega pet knjig, še veroval, da ne bo ugasnil slovaški ogenj v Bratislavi. Ta njegova močna vera je vendar še hotela ohraniti to mesto Slovakom. Jasno se je to videlo, ko so zahtevali Slovaki

porotno sodišče v Bratislavi, da bi sodilo Jožefa Hurbana, vnetega narodnjaka, pesnika, pisatelja in časnikarja, ker je ostro obsodil dualizem. Njegov sin Svetozar, ki je bolj znan pod pesniškim imenom Vajanský, je kot slušatelj pravne akademije z vso silo organiziral slovaški živelj v Bratislavi in širil narodno zavest v mestu in okolici z govori, predavanji in gledališkimi predstavami. V Bratislavi je našel Vajanský krasno in plemenito Ido Drobičevo, ponemčeno Slovakinja, ki jo je kar obsipaval s pesmimi in narodnimi budnicami v nemškem jeziku. In res se je ta izgubljena hčerka Slave zopet vrnila svojemu narodu in izzvala najlepše melodije iz pesniške duše velikega Vajanskega, ki pa Bratislave ni mogel zopet pridobiti za narod.

Medtem je stopila popolnoma v službo pomadžarjevalnih stremljenj tudi protestantska cerkev, ki je v prvi polovici devetnajstega stoletja še podpirala slovaško narodno misel, posebno ko je bila leta 1882 ustanovljena v Bratislavi evangeljska bogoslovna akademija. Kdor je ostal slovaškemu narodu zvest, so ga izključili iz šole. Le včasih še je zažarel v Bratislavi ogenj slovaške narodne misli, toda tudi tedaj bolj v okolici kot v samem mestu. Vsa slovaška srca so pa vzvalovala in potegnila za seboj tudi Bratislavo, ko je stal leta 1908 kot veleizdajavec pred ostrimi sodniki katoliški duhovnik in neustrašeni narodni borec Andrej Hlinka. Toda tik pred vojsko in v času vojske je plamen že ugasnil.

V takih razmerah je doživela Bratislava konec svetovne vojske. Tedaj pa je sklicala madžarska socialno-demokratska stranka v Bratislavi javno zborovanje, kjer so izročili vso oblast madžarskemu Narodnemu svetu, ki je proglasil vse zveze Ogrske z Avstrijo za pretrgane in priznal vlado grofa Károlyja. Že v naslednjih dneh so začeli neodgovorni ljudje pleniti trgovine in hotele. V tem času se je približala mestu češkoslovaška vojska, ne da bi ga zasedla, dokler ni bilo znano, komu pripade. Bližina češkoslovaške armade je priklicala izpod pepela iskre slovaškega narodnega ognja. Ko je ta vojska zadnjega decembra 1918 v večernih urah brez vsakega odpora Madžarov mesto zavzela in ko ga je češkoslovaška vlada proglasila 16. januarja za slovaško glavno mesto, kjer zaseda sedaj tudi deželni zbor, se je začela srečnejša doba v razvoju mesta Bratislave. Odslej ni samo politično, ampak vedno bolj tudi gospodarsko in kulturno središče slovaškega naroda.

IMENOSLOVNE ČRTICE

Viktor Steska

2. Golovec je grič pri Ljubljani. Razlaga tega imena pa ni tako preprosta, kakor bi človek mislil. Nekateri so mislili, da pomeni isto kot Goli vrh. Toda slovenski jezik se upira tej razlagi. Luka Pintar⁶ je temeljito dokazal, da je v slovenščini taka razlaga nemogoča. Zakaj? Zato ker v slovenščini ne moremo napravljati iz pridevnikov spet s pripono svojilnih pridevnikov in iz teh samostalnikov, torej ne: lep — lepov — lepovec; grd — grdov — grdovec; pač pa tvorimo iz samostalnikov osebnih, živih in rastlinskih imen svojilne pridevnike in iz teh samostalnice, n: pr.

⁶ Archiv f. sl. Ph., XXXI, 388, in Lj. Zvon, 1912, 51.

Martin — Martinov — Martinovec; jelen — jelenov — jelenovec; hrast — hrastov — hrastovec. Zato je iz pridevnika gol nemogoče izvajati Golovec. Luka Pintar je sodil, da bi se moralo namesto Golovec pisati Goljavec od pridevnika goljav. Tako je gotovo sklepal Levstik, ki piše v pesmi »Slovenski Pegaz«⁷ — Golavec.

Dr. P. Skok pa sodi, da bi se dalo ime razložiti iz besede golb = veja, in primerja besedo golovje = abgeästetes Naturholz.

Moje mnenje pa je, da se tudi ta razlaga ne ujema z resničnimi razmerami. Zakaj naj bi se ta grič imenoval gol ali poln golovja? Grič je porasel in zelen; gol gotovo nikoli ni bil.

Odkod torej ime Golovec?

V listini iz leta 1385 beremo, da je rodbina Gal ustanovila duhovnika v cerkvi sv. Jakoba v Ljubljani. Ta rodbina je morala bivati kje v bližini. Bržkone je bila lastnica vsaj tistega dela Golovca, ki se širi nad Rakovnikom. Po tej rodbini so imenovali grič Gálovec in vodo, ki teče navzdol, Gálovica. Gálovec bi bil torej Galov grič, Gálovica Galova vodica. Pod Rakovnikom se je del barja pred sto leti imenoval Gálovnik, kakor pričuje list Carniolia 1841, 197.

Gal je ime svetnika Gala ali Gola, ki je znan tudi iz pratike. Danes se namesto Gal mnogo ljudi piše Galè. Ker je Gal in Gol isto, so začeli ljudje namesto Galovec imenovati grič Golovec, zlasti ko Gali niso bili več lastniki tega griča in so ljudje nanje pozabili. Mogoče je seveda, da so potem res mislili pri tem imenu na pridevnik gol. Pri vodici Gálovici se je pa a še ohranil. Danes se uradno piše Galjevica, naselje pod Rakovnikom, in po pisani besedi nekateri celó e naglašujejo. Po mojem mnenju je oboje napačno. Pisati in poudarjati bi se moralo Gálovica, kakor se tudi omenjeno zemljišče imenuje Gálovnik. Golovec pa naj ostane še nadalje Gólovec.

3. I g. To krajevno ime so različno razlagali: večinoma iz latinščine: jugum, Joch, jarem, ali iz vicus — selo. Tretji so mislili na jug — Süden. Dr. P. Skok prvi dve razlagi zavrača, tretja mu morda ni bila znana.

Požeňčan (Ravnikar)⁸ je mislil na ivo (vrbo, salix capraea), ki se ponekod imenuje tudi iga. Trdi tudi, da je na Poljskem in Ruskem več krajev tega imena.

Prav tako razlaga ime Ig tudi dr. P. Skok.

Znano pa je, da Ig ne označuje nobenega sela, ampak le celoten breg na južni strani ljubljanskega barja. Glavni kraj je Studenec, ki je sedež izanske župnije. Oddaljeni ljudje, n. pr. iz Ljubljane, ga tudi Ig imenujejo, čeprav se tako ne imenuje. Poleg imena Ig imamo še druga, iz tega izvedena imena: Iško vas, Iško Loko, Gornji Ig in potok Iško.

Pri razlagi pomena Ig na jug ne smemo misliti, ker bi se kraj nemško moral glasiti Jauch, pa se je vedno imenoval Igg. Na latinski jugum prav tako ne,⁹ ker nima zaslonbe v krajevni obliki. Najbrž pomeni Ig toliko kot breg. Hrvaščina pozna igalo = breg. Beseda je v sorodu z grško aigialos = breg. Isto baje pomeni Igilium v etruščini. Ta pomen se lepo ujema s krajevno lego, ki je res breg nad barjem. Zato je umljivo, zakaj se nobeno selo ne imenuje Ig, ampak

le celotno obrežje. Iška vas in Iška Loka se pa tako imenujeta, ker sta seli na obrežju.

Blizu Loža na Notranjskem je Iga vas. Tudi tu se krajevna lega ujema s tem pomenom. Slovnico se nam pa beseda dozdeva čudna, ker bi pričakovali Iško ali Ižansko vas.

Ob svetovni vojski smo pogostoma brali o bojih pri Igolomiju ob Visli. Zanimiva bi bila razlaga tega imena. — Na Avstrijskem je kakih 40 krajev Aigen, kar je gotovo isto, kar Ig. Ti kraji so na nekdanjem slovenskem ozemlju, više proti severu jih pa ni. Tudi po teh krajih bi se dal pomen tega imena dognati. Kdor ima priliko, naj poskusi!

4. Litija. Dr. P. Skok razlaga ime kot izvedenko trpnega deležnika lit od glagola lijem — liti. Ime bi označevalo kraj, ki je odprt poplavam Save. Zato sklepa: »Litija se zares nahaja na takem ozemlju« (str. 71).

Drugi so ime izvajali iz liti, češ da so že v davnih časih kopali in ulivali tu svinec. Tretji so mislili na latinsko besedo litus — breg, kjer so že Rimljani imeli tu čolnarsko postojanko.

Meni se zdi, da se mora ime izvajati iz nemške besede Leut — Lit, iz katere je nastala zlasti na Koroškem znana beseda Leutgeb = Wirt ali krajevno ime v Savinjski dolini Letuš — Lituš = Leuthaus — Wirtshaus. (Glede na končnico te besede primerjaj lontovž — Landhaus, rotovž — Rathaus, viltuš — Wildhaus, foglovž — Vogelhaus. Končnica -ovž se spremeni v nekaterih dialektih v -už ali -uš, n. pr. Krakovčani v Ljubljani izgovarjajo rotuš.) Znana je beseda »likof piti«, kar je nastalo iz Leitkauf. Kakor pa je iz birt nastala beseda birtija, tako je iz leut — lit nastala Litija. Pomen bi bil torej gostilna.

Kraj Litija je gotovo silno star, saj ga listine omenjajo od leta 1140 dalje (villa Littae), leta 1304 pa Lutey. Pred stoletji je cvetelo tu rudarstvo (svinec), in tu je bila tudi ladijska postaja. Kraj je bil torej za gostilno izredno prikladen. Tedaj so bile gostilne silno redke, zato ne bi bilo čudno, ko bi kraj dobil ime po gostilni, ki jo je odprl kak nemški podjetnik, graščak ali rudarski načelnik.

IZBRANA SREDSTVA V GLASBI

Ludovik Puš

Glasbena umetnost je med vsemi umetnostnimi panogami najabstraktnejša. Človeku nudi najmanj oprijemljivih sredstev, ki bi mu bila za razumevanje in pravilno dojetje posameznih skladb. Tem težje je res zajemljivo uživanje glasbenih umetnin zato, ker je podajanje vezano na čas, ki nevzdržno teče in se zato uho ne more izčrpneje pomuditi pri posameznih odstavkih in odlomkih skladbe, ki so posebno značilni za uspešno in urejeno sprejemanje umetnine. Tudi govorjena beseda ima časovno merilo, vendar je govor neprimerno stvarnejši (konkretnejši), kakor so toni, medtem ko se pri likovnih umetninah oko lahko pri posameznih značilnostih poljubno dolgo mudi in jih preceni. Ta okoliščina, ki je glasbi gotovo v škodo, je kriva, da ostane poslušavcu toliko, posebno čisto instrumentalnih del z odlično umetniško kakovostjo tujih, da se pa na drugi strani ljubitelji glasbe okle-

⁷ L. zbr. spisi¹, II, 118.

⁸ LMS 1868, 31.

⁹ MHK 1863, 95.

pajo lažjih, navadno manjvrednih, zgolj na čutne dražljaje preračunanih glasbenih del.

Gotovo ta nezdravi pojav ne gre samo na rovaš glasbene abstraktnosti, marveč je treba korenine iskati v prvi vrsti v izredno pomanjkljivi, da ne rečem popolnoma nezadostni glasbeni izobrazbi, in to ne samo širokih množic preprostega ljudstva, ampak tudi velikega dela izobraženstva in polizobraženstva. Marsikdo se baha z imenitno glasbeno izobrazbo, zna celo igrati kak instrument, pa dejansko ne pozna najosnovnejših sredstev, ki jih glasbenik skladatelj uporablja, da z njimi prenaša svoja duhovna doživetja v duše poslušavcev. Res, po naravi nismo vsi enako nadarjeni za glasbo. Tudi glasbeni talent ni pri vsakem enake narave. Ti pojmujejo in uživajo glasbo bolj od oblikovne strani, oni bolj od vsebinske. Povsem nedovzetnih ljudi za glasbeno umetnost je prav malo. Velika večina je vmes, ki ima več ali manj glasbenega daru in nekoliko ali celo mnogo lepote čuta in smisla. Ta večina pa zelo trpi občutno glasbeno škodo zaradi nezadostne poučenosti v osnovnih glasbenih naukih, ki jih je pač treba poznati, če hočemo glasbeno umetnost s pridom uživati.

Poskusimo vsaj površno preiskati temelje, ki na njih sloni glasba! Morda se nam posreči na poljuden in razumljiv način, četudi je dokaj težko, odpahnuti vrata v to čudno zaprto kraljestvo muz (odtod ime »muzika«) in pripomoči, da bomo mogli v bodoče z večjim pridom uživati to lepo umetnost.

Osnova vse glasbe, temelj vse njene lepote je **ton** (glas). Čudno, da ima ta preprosti in naravoslovno tako lahko razložljivi pojav takšno moč na človeško srce! Stari narodi so ga imeli za nekaj tako vzvišenega, da so mu pripisovali naravnost božanski izvor. In vendar vemo iz fizike, da je ton enako-omerno valovanje zraka; vsakemu še slisnemu tonu je mogoče točno določiti število tresljajev na sekundo. Odkod tedaj ona izredna sila, ki je zmožna vzvaloviti človekovo notranjost?

Glasbenik ima poleg tona še celo vrsto izraznih sredstev, ki niso skoraj nič manj važna. Že ton sam na sebi zadobi svoj posebni značaj, ako se glasi šibko ali močno (intenziteta); svojska izrazna sila leži v njegovi višini ali nižini, prav tako v njegovem trajanju (dolgo ali kratko glaseči se toni) pa tudi v barvi. Le spomnimo se, kako se v velikem orkestru prelivajo barve instrumentov, da se nam zdi, kakor bi valovalo široko morje v prečudnih mavričnih odtenkih sončnih žarkov.

Moč posameznega tona skriva v sebi posebne lepote in izrazne prvine. Drugače vpliva na nas, če se oglasi ton čisto tiho, enakomerno; drugače, če udari v uho odločno, krepko, zmagovito ali kot obupen klic; spet drugače, če njegova moč polagoma raste, in drugače, če enakomerno pojema. Mirno, šibko doneči ton ne more biti znak prekipeljavčega veselja ali zmagoslavja, pa tudi ne obupne, silne žalosti; je izraz miru, vdanosti, tihega trpljenja, pokoja. Počasno naraščanje (italijanski: *crescendo*) je podobno razvoju, stopnjevanju čustva, pojemanje (*decrescendo*) umiritvi, resignaciji in podobnim čustvenim pojavom. Koliko izrazne snovi vsebuje torej zgolj **dinamika** (moč; grško: *dynamis*), ki jo spreten glasbenik sila uspešno uporablja za točnejši in mogočnejši izraz glasbene vsebine.

Glasbene vsebine? Da bomo pri naslednjih preiskovanjih jasneje mogli pojmiti bistvo muzike sploh, moramo že sedaj ugotoviti dvojno pojmovanje glasbene umetnosti. Imamo vsebinsko glasbo, ki vedno »nekaj pove« — v njeno območje spada večina glasbenih del, pa tako zvano »čisto glasbo« ali absolutno glasbo. Prva hoče priti do človeške notranjosti in jo čustveno razgibati, druga pa je nekako sama sebi namen (*l'art pour l'art*) in se glasbena umetnost v njej javlja od oblikovne (formalne) strani s tem, da nudijo njena, po posebnih glasbenih zakonih umetno zgrajena dela (recimo kánon ali fuga in podobno) prav poseben lepotni učinek. Da je slednja vrsta glasbe velika umetnost, je gotovo. Gotovo je pa tudi, da je mnogo manj razumljiva povprečnemu poslušavcu, ki ne more poznati lepote vrednot te tehniško formalne in zato čustvu odmaknjene umetnosti. Tedve vrsti glasbe sta pola, med katerima je možnih nešteto raznih oblik, ki sloné na zmesi tega in onega. Nekako v sredi stoji **koral**, ki noče biti čutnega, marveč poduhovljenega značaja, pa tudi noče biti zgolj lepa oblika »čiste« glasbe. Semkaj v sredo sodi tudi glasbeni slog Palestrinove, Orlandove dobe, medtem ko se Bachov slog bliža čisti glasbi.

Višina tona ima tudi mnogo izrazne snovi v sebi. Posebno se ta stopnjuje, ko se več tonov združi v zapovrstno skupino — **melodijo**. Glasbenik ima dva načina, da družijo tone v skupine: ali jih družijo zapored, časovno, drugega za drugim — vodoravno, ali bolj glasbeno povedano: linearno; iz tega načina dobi melodijo; lahko pa tone združi istočasno, tako da postavi drugega nad drugim, vsi pa hkrati zvené — nastane sozvočje (akord, če združi vsaj tri tone) in takšno druženje tonov se imenuje harmonično ali navpično. Tedve možnosti tvorita temelj dvema stilnima oblikama. In spet je polno prilike, da se oba načina dopolnjujeta, mešata in zamenjujeta.

Ker se glasba izraža v času, je povsem razumljivo, da spadata med prevažna izrazna sredstva **ritem** in **tempo** (čas). Ritem je določilo ali merilo za trajanje tona v času (dolgi in kratki toni), hkrati pa urejevalec zapovrstnih poudarkov in nepoudarkov. Lepotne sile glasbenega ritma so tedaj v urejeni zaporedni menjavi dolgih in kratkih časovnih delov in v menjavi poudarjenih in nepoudarjenih tonov. Glasbeni ritem se pri vokalni glasbi (petju) navadno sklada z metriko govorne besede, vendar to sovpadanje ni pravilo. Tako nam kaže n. pr. koral ravno nasprotno, da se metrika in ritmika često ne krijeta.

Vsaka melodija se mora gibati v nekem ritmu; brez ritma ni glasbe. Ni pa s tem rečeno, da znači ritem samó enakomerno gibanje v času, kar pojmujeemo v sedanji glasbi kot takt, kjer si sledé stalno v določenem redu »težke« (poudarjene) in »lahke« (nepoudarjene) enote. Brez takta, ki strogo utesnjuje in uklepa gibanje v točno enakomerno zapovrstnost in je gotovo predvsem iznajdba plesnega značaja, je glasbi mogoče dosegati popolno lepoto višino, brez ritma pa te višine ne more doseči. Koral ne pozna takta, tudi marsikatera skladba iz minulih in sedanjih časov nima takta, ker se ne pusti vezati na tak strogo enakomeren ritem. Tudi uporabljanje nesimetričnih taktov (n. pr. $\frac{3}{4}$ ali $\frac{7}{8}$) teži iz oklepa gibanja, ki mu je osnova (dvodobni in tridobni) ples. Koliko mogočnih učinkov je mogoče doseči s pisano

ritmiko, ve vsakdo, ki je vsaj toliko glasbeno naobražen, da čuti v skladbah (zlasti orkestralnih) razne ritmične skoke, zadržke, silne poudarke in podobno. Silno izrazito se dojmi poslušavca, kadar da skladatelj vsakemu glasu posebno ritmiko. Nastane ritmični nered in zmešnjava za uho in človek se boji, da se bodo glasovi med seboj potolkli in da se bo hipoma vse zrušilo. To je seveda zgolj občutek, ki ga umetnik hoče s takšno »poliritmijo« vprav zbuditi, v resnici je pa vsakemu glasu ritmični tek točno določen.

Iz skušnje, ki jo imam iz vodstva zborov, moram ugotoviti, da je pri nas, Slovencih, ritmični čut dosti nepopolneje razvit kakor čut za melodijo. Pevec melodijo kaj naglo zna, posebno če mu vsaj nekoliko note pomagajo, in jo zanesljivo drži, pri ritmu je pa poleg vseh not in celó po nešteti vajah kar hipoma popolnoma iz sebe in ga temeljito polomi. To je znak, da v splošnem premalo vzgajamo pri mladini ritmični čut, ki je, kot iz povedanega sledi, pri glasbi neobhodno potreben.

Ritma ne smemo zamenjati s tempom. Tempo je absolutno hitrostno merilo; ista skladba se more izvajati le po enem ritmu, pa v različnih tempih. Ritem določa sorazmerno dolžine enotam (če se ena nota drži n. pr. na dva maha, se mora naslednja recimo na en mah), medtem ko ureja tempo hitrost mahov. Tudi s tem tempom je mogoče doseči mnogo nasprotstev; če nekaj časa gladko, enakomerno teče, pa se hipoma zelo upočasní, nato hitrost spet zraste, se včasih kar zaleti in spet pojema (ritardándo, accellerándo itd.), gotovo more vzbuditi vse mogoče učinke.

Zanimivo bo še omeniti, da je metronom (tista posebna »ura« z nihalom brez kazalcev, ki z njo določamo tempo), uglasen na normalne udarce človeške žile (75 do 80 v eni minuti), torej se predpisuje in meri hitrost posameznih skladb na podlagi utripa žile.

Razplet melodije je glede na višino oziroma nižino tonov in njihovo medsebojno razdaljo (intervali!) gotovo odvisen od skladateljeve čustvene nastrojenosti in od učinka, ki ga kani s postopi tonov doseči. Stari mojstri so se zvesto držali pravila, naj bo melodija kakor vzvalovana voda, ki se po gibanju vedno umiri na isto gladino. Melodijo so vodili iz osnovnega tona, nazvanega »tonika«, tako, da je imela vedno neki odnos do izhodnega tona, kamor se je nujno morala vrniti. To načelo imenujemo tonalnost. Še večkrat pa slišimo o atonalnosti, ki to pravilo zavrača in je sodobnejšega izvora. Melodija lahko že sama po sebi, s svojimi tonskimi postopi, z ritmom in dinamiko ter tempom učinkuje kot samostojen glasbeni izraz. Staroveška glasba je bila, kakor znano, vsa enoglasna, bila je zgolj iz melodije, ki so jo tudi na instrumente igrali. Še dandanes, ko smo z mnogoglasjem od sile razvajeni, učinkuje lepo izvedeno enoglasje zelo zajemljivo in je zmožno doseči celó močnejše učinke ko večglasje.

NAŠE SLIKE

H. G. Perušek: **Simfonija ameriškega zapada.** O slovitom ameriškem slikarju Perušku, slovenskem rojaku, so naši listi mnogo poročali, zlasti pred nekaj leti, ko je obiskal svoj rojstni kraj na Dolenjskem. Harvey Gregory Prushek, kakor se podpisuje po angleško mojster sam, velja v Severni Ameriki za enega najboljših sodobnih umetnikov novega sveta, tako da so ameriški Slovenci po pravici lahko ponosni nanj. In to so naši izseljenci tudi pokazali, ko so nedavno poslali ljubljanski Narodni galeriji v dar Peruškovo veliko sliko »Simfonija ameriškega zapada«. Delo je povsem sodobno zamišljeno in izvršeno, kaže pa značilno pokrajino iz zapadne Amerike, ki se stopnjema znižuje proti ozadju, kjer zahaja sonce. Slika je močno dekorativna, oblike so poenostavljene, celotni izraz je preprost, a mogočen. Žarki zahajajočega sonca razsvetljujejo obzorje, ki se svetlo odraža od modrih senc strmega skalovja v ospredju. (Na žalost na reprodukciji vseh podrobnosti ni moči opaziti.) Hkrati s sliko so naši rojaki iz Clevelanda, kjer so med seboj zbirali po dolarjih in centih za nakup tega lepega darila stari domovini, poslali Narodni galeriji v Ljubljani tudi pismo, ki je tako toplo in iskreno napisano, da moramo iz njega objaviti vsaj nekaj stavkov, ki pričajo o res globoki in neusahljivi ljubezni ameriških Slovencev do slovenske zemlje in kulture. V pismu beremo: »Dnevi ameriške Slovenije so šteti, toda preden ameriško morje pogoltne naš otčok, želimo pokloniti svoji stari domovini spomin, ki naj bo priča, da ameriški Slovenci nismo pozabili svoje rodne domovine, dasi nam ni mogla nuditi eksistence in je bil naš boj za obstanek v tujini izredno težak — temveč da smo vedno mislili nanjo ter vzlic temu, da smo bili stalno izpostavljeni tujim vplivom, ostali v bistvu njeni otroci. Obenem pa naj ta naš dar priča stari domovini, da je eden izmed njenih sinov postal v novem svetu velik in spoštovan umetnik.« — Ta, tako globoko smiselni dar ameriških rojakov nam je nad vse dragocen, ker prihaja iz čistega srca in nam je poročstvo, da so navzlic širnemu Atlantskemu oceanu naši v Ameriki v duhu še z nami. Če se pa še spomnimo, da so zbrali denar za sliko skromni delavci, nižji uslužbenci, rudarji, sami mali ljudje, ki jim življenje prav nič ne prizanaša, nam bo ta dar še bolj dragocen, še ljubši. — Slika visi zdaj v zbirki Narodne galerije v Ljubljani, ki naj bi si skušala pridobiti še več Peruškovih slik, zlasti takih, ki bi bile zanj kar najbolj značilne.

J. A. Schindler: **PAX.** »Na tisto tiho domovanje, kjer mnogi spé nevzdramno spanje...« nas vodi slikar. Starinsko pokopališče je to, nekje na jugu. Tesno pritisnjena k skalnim stenam je ta tiha božja njiva, kjer vitke, črne ciprese in bohotno južno rastlinstvo obdaja kamnitne sarkofage in prerašča grobnice. Menih v beli samostanski halji prižiga veliko svečo ob grobu. Sveta tišina in blažen mir plavata nad vsem tem krajem, ki je zares nekam nadzemeljski, pravo poslednje počivališče trudnih zemljanov. Slikar je sijajno umel izraziti pokojnost in resnobno otožnost posvečenega kraja, kjer vlada večni, trajni MIR. — J. E. Schindler (1842—1892) je slovel kot odličen pokrajinar in je deloval na Dunaju.

Karel Spitzweg: **Ljubitelj kaktej.** V neznan-
sko visoki, ozki sobici, v nekakem rotovžu ali starinski
graščini stoji med grmadami zaprašenih aktov stari,
malce bebasti, pa vendar dobrodušno prijazni pisar —
ljubitelj kaktej. Skozi visoko okno sije sonce — ura
kaže tri četrti na enajst — in osvetljuje zbirko čudno
raslih kaktej. Na največji je pognal živo pisani cvet,
dolgo in nestrpno pričakovana pisarjeva radost. Vesel
in zadovoljen ogleduje stari možakar ta skrivnostni
cvet. Kakor da se je ustavil čas v tej, od sveta od-
maknjeni sobi, kjer je sredi puščobe in plesnivega
papirja vzklik pisani popek kot klic življenja, ki zunaj
teh hladnih sten kipi in teče svojo pot. — Kakor vse
Spitzwegove slike je tudi ta dokaz velikega mojstrstva,
ne le čisto slikarske dovršenosti, temveč tudi resnič-
nega in globokega občutja. Mladika je objavila že
več del tega izrazitega in odličnega zastopnika nemške
romantične slikarske šole. Kakor ta, so vsa njegova dela
ljubeznuve priče tistega prijaznega in dobrega starega
časa, katerega zakesneli sin je bil Spitzweg sam, ta
romantični pesnik bidermajerskega, malce filistrskega,
pa vendar prikupnega časa. K. D.

NARODNO GLEDALIŠČE V LJUBLJANI

Narodno gledališče v Ljubljani za lansko sezono
1954/55 ni dalo uredništvu Mladike recenzentskih
vstopnic in zato v našem listu nismo poročali o lansko-
letni dramski produkciji. Letos je uprava gledališča
te vstopnice uredništvu zopet naklonila, zato bomo v
Mladiki od časa do časa priobčevali poročila o neka-
terih dramah, zlasti o tistih, ki bi utegnile biti našim
ljudskim odrom pripravna šola za izboljšanje igranja
in odrske opreme, obenem pa o tistih, ki bi bile pri-
merne tudi za uprizoritev na naših podeželskih odrih.
Obenem bomo zavzeli tudi načelno stališče do idejne
usmerjenosti našega gledališča, v kolikor bo to po-
trebno in umestno. Še vedno se nam namreč zdi, da
stoji naše gledališče v Ljubljani na slovenskih tleh
in da ima nekaj odgovornosti tudi do naroda.

Odrplo je naše gledališče svojo sezono s Hof-
mannsthalovo priredbo Sofoklejeve tragedije *Kralj
Edip*. V tej priredbi je dobila drama nasilne usod-
nosti iz grške mitologije še bolj strnjen izraz in
mestoma naravnost značaj dramatične pesmi. Na neka-
terih mestih režijsko prisiljena prireditelj, n. pr.
začetek ali jokavi ženski zbor na koncu, ima to dobro
lastnost, da je izpadlo breme besedja iz grške mito-
logije in se nam tako približalo. Žal je ostal še pro-
blematičen zbor starcev, a idejna misel o grozni
usodnosti brez človekove krivde je tu mnogo preveč
zadušana, tako da delno spodmika tragediji tla. Ljud-
ski odri z res močnim igravcem in resnimi sodelavci
bi mogli porabiti ta Hofmannsthalov tekst za svoj oder.

Isti večer se je uprizorila tudi dramatična pesem
Puškinova »*Kameniti gost*«, plod romantičnega
duha, mešana groteska, lirika, mitičnost in še kaj. Kot
tak gotovo ni spadal v isti večer s temnim, groznim
Edipom. A tudi miselno je to povprečna stvarca, ne
»pesem ljubezni, njenega tvornega, išočega, neugna-
nega moškega principa«, kakor to označuje Vidmar
v Gledališkem listu (čemur se s preprostimi besedami
pove dunjuansko telesno osvajanje), ampak je lahkotna
raznorodna igračka romantičnega genija.

Naslednje uprizoritve so bile: Kranjčeva izvirna
slovenska drama *Direktor Čampa* iz sodobnega
profesorskega življenja, hrvatska igra Božene Bego-
vičeve *Med včeraj in jutri* o vprašanju nove
vzgoje ter končno sovjetska komedija pisatelja Škvar-
kina *Tuje dete*. Hrvatska igra je brez globljega
idejnega ozadja, mestoma skoro dolgovezna, z lepimi
prizori, spretna konverzacijska igra nekje med roman-
tiko in realizmom, s prizanesljivo kritično tendenco
proti ozkosrčni vzgoji ozkih meščanskih slojev. Radi
izrazito meščanskega okolja, katerega slika, ne bo
primerna za naše odre. — Kranjčeva drama iz našega
domačega okolja spada v vrsto slovstva nove idejne
smeri, med proletarske, socialistične družabne drame.
Ostala pa je igra bolj pri hotenju, tako da je revo-
lucionarstvo v drami bolj pubertetno nezadovoljstvo
in program kakor pa doživeto prepričanje. Naša socia-
listična drama nastaja, nima pa umetniških sil in
življenja. Poudariti je tu treba pogum slovenskega
pisatelja, da zagrabi za sodobnost in jo skuša upo-
dobiti. Krajnc Jože rešuje vprašanja naše sodobnosti
v smislu materializma. Ostal pa je na pol pota, ker
so napake, katere žigosa v svoji drami, bolj splošno
človeške napake kakor napake našega družabnega
sostava; zato marsikje v svoji kritiki strelja mimo
cilja. — Če je v hrvatski drami vidna le nejasna, neka
splošna tendenca za izboljšanje v naši družabni ure-
ditvi, je Kranjčeva izraz politične, socialne, skratka,
svetovno nazorske miselnosti, ki je slovenskemu ob-
čestvu, iz katerega je pognalo tudi Narodno gleda-
lišče v Ljubljani, tuja in nesprejemljiva. Posebno je
to treba poudariti ob četrti letošnji uprizoritvi, ob
ruski komediji *Tuje dete*. Je to izrazita sovjetska
komedija, ki svojega sovjetskega rojstva, tudi na
ljubljskem odru, niti malo ne taji. Je naravnost
vzor lahkotne ljudske burke odlične umetniške vred-
nosti, prava igra radi igre, polna smeha in satire,
pravična starim in mladim, a vendar
izrazito tendenčna
v najlepšem pome-
nu besede. Ob njej
moremo ugotoviti,
da naše slovstvo živi
preveč iz tradicije
in da ne zna zagra-
biti za sodobnost, če
jo pa zagrabi (kot
n. pr. Kranjc), tej
snovi ne odgovarja
umetniška sila.

Naše gledališče
jasnokaže in propa-
gira marksistično
ideologijo. Zoper
njo je boj nasprot-
nega svetovnega
nazora mogoč samo
z enako prepričano
vnemo, enakimi
umetniškimi silami
ter zlasti sodobno
živo usmerjenostjo
v najbližjo, pekočo
sedanjost. S. V.

Krona iz pšeničnih klasov
(Črenšovci na Dolinskem).

NOVE KNJIGE

Slovenske novele. Izdala Krekova knjižnica, 1955. Str. 156. — Novele Sedem mladih slovenskih pisateljev, ki jih je Krekova knjižnica izdala pred leti, so nam odkrile nekaj novih mladih pisateljev, ki so pozneje svojo obljubo tudi izpolnili. Sedanja knjiga ne prinaša toliko novih imen. Grahor in Magajna sta nam že znana in tudi tu nista pokazala nič izrednega ali novega. Ceneta Kranjca poznamo kot pisatelja predbornih slik iz narave, poetičnega slikarja pokrajine, ki je blizu kakemu Turgenjevju. Vuka je prva predstavila v pesmi in prozi že Mladika. Tu je prispeval drobno črtico iz našega Primorja, prijetno, a prav nič izrazito stvarco. Najboljši je Kosmač Ciril s črto Hiša št. 14., ki pa tudi ni originalna, ampak ponatis iz Sodobnosti. Je pa brez dvoma v svojem naturalizmu močna in izrazita, a mestoma tudi odbijajoča, čeprav so poltene grobosti v tej zbirki črtane. Knjiga kaže prav izrazito depresijo naše proze in obenem vso zmedenost umetniških smeri v našem času. Lovimo se z romantiko, domačinstvom, naturalizmom, simbolizmom, realizmom in drugimi slogi, ne najdemo pa besede, ki bi segla v sedanost in razkrila novo pot. In žal, ta nova knjiga slovenske novelistike obljublja precej manj, kakor je obljubljala prva taka knjiga v Krekovi knjižnici. V.S.

Milčinski Fran: Humoreske in groteske. Izdala Tiskovna zadruga v Ljubljani, 1955. S podobo pisatelja. Str. 214. — Milčinski, ki je oktobra 1952 umrl, je bil gotovo naš najboljši humorist, zadnji čas pa se je popolnoma posvetil pisanju satiričnega zabavnega časopisnega blaga po najrazličnejših mesečnikih in dnevnikih. Iz te bogate žetve, ki je bila tudi izredno plevelna, je sedaj po njegovi smrti izšla knjiga njegovih boljših humoresk in grotesk, ki bodo gotovo pri nerazvajanem bravcu dosegle svoj uspeh. Umetniško te črtice ne pomenijo veliko. So preveč plod improvizacije dnevniškega podlistkarja, plitve in vsakdanje. Milčinski je gotovo najboljši v Ptičkih brez gnezda in v Tolovaju Mataju in kar hudo mi je bilo, ko sem bral te prepogosto v jugoslovanskem dnevniškem žargonu pisane podlistke in mislil na sočno govorico in humor Tolovaja Mataja. A knjiga bo imela svoj uspeh. V.S.

Čop Matija: Izbrano delo. Priredil dr. A. Pirjevec. Cvetje iz domačih in tujih logov 6. Mohorjeva družba 1955. Str. 105. — Letos poleti je preteklo sto let, kar je prezgodaj končal svoje delo za slovenstvo Matija Čop, eden naših najbolj razgledanih, svetovno izobraženih kritikov, v katerem smo po izredno srečnem slučaju dobili najbolj primerne, da, edino sposobnega voditelja našemu poetu Prešernu. Ta zvezek Cvetja prinaša nekaj stvari iz njegovega očrta slovenskega slovstva za Šafarika (ne Šafařika, ker je bil š. Slovak, ne Čeh), članek o Prešernovih poezijah in o črkarski pravdi, ki je dala toliko pobud našemu kulturnemu življenju ter z istočasnim Prešernovim nastopom dvignila toliko prahu po slovenskih časopisih, ter vrsto Čopovih pisem znamenitim sodobnikom, n. pr. Kopitarju, kjer se je jasno pokazalo dvoje popolnoma si nasprotnih stališč glede bistva in namena Čbelice ter slovstva sploh. Pisem je sedem, zadnje faksimilirano. Prireditelj te knjižice je napisal obširen uvod o Čopovem času, o njegovi izobrazbi in načitanosti

ter estetski usmerjenosti ter končno o njegovem vplivu na naše slovstvo. Knjiga prinaša tudi Langusov portret Čopa. Knjižica je vzorna in najlepša oddolžitev velikemu mentorju našega pesnika prvaka. V.S.

Selma Lagerlöf: Klara Guleborg. Roman. Poslovenil France Vodnik. Leposlovna knjižnica 21. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani, 1955. Str. 276. — Lagerlöfovo poznamo v našem prevodnem slovstvu že po več delih, zato nas ta njena nova knjiga ni našla nepripravljene. Ženska pisateljica izredne umetniške sile je v knjigi zgodb o Klari Guleborgovi nanizala vrsto dogodkov in prigod o presenetljivo lepi ljubezni očeta do hčere, od njenega rojstva do očetove smrti. Prigode, ki se mirno v pesniškem jeziku pletó pred nami, nas spominjajo, da je pisateljica napisala tudi roman Gösta Berling, ker se tudi tu prepletajo motivi pravljice z realističnimi motivi kmečkega življenja, vaška realitika z romantiko in simboličnostjo. Delo je nad vse pristrčno, spomenik ljubezni očeta do otroka, roman, ki po pristrčnosti težko najde kaj sebi podobnega v svetovnem slovstvu in izraža globoko občutje vse odrešujoče ljubezni, ki očičuje in nas odrešuje za ljubezen v Bogu. V.S.

PABERKOVANJE

I. Koštiál

95. Darin je pustil na čast obisku s topovi streljati (Sven Hedin-Kunaver, V azijskih puščavah, str. 65). † Pustim streljati — dam (velim, ukažem) streljati, če gre za ukaz, zapoved ali nalog. Pustim streljati pa pomeni, da dovolim, dopustim, ne branim.

96. Do zamrznjene reke (isto delo, str. 71). † Zamrznjen — zamrzel. Če je roža, recimo, včeraj uvenila, če je roka otrpnila, če je potok čez noč zamrznil, če so gledavci osupnili in kaznjenci pobegnili, tedaj govorimo pravilno o uveli roži, otrpli roki, zamrzlem potoku, osuplih gledavcih in pobeglih kaznjencih — ne pa o otrpnjeni roki, osupljenih gledavcih, zamrznjenem potoku. Enaka napaka je na str. 72: »Vse je bilo kakor izumrto« (!).

97. Mlakuže, ki se jih niti videlo ni (isto delo, str. 80). † Mlakuž se ni videlo — mlakuže se niso videle, mlakuž ni bilo videti, mlakuž nisi videl.

98. † Verniki Budhe (isto delo, str. 85) in † **koža jaka** (str. 104) — Budhovi verniki, jakova koža (jak je tibetski vol).

99. Pridobivajo ga [namreč zlato] **potom izpiranja** (isto delo, str. 89). † Potom izpiranja — z izpiranjem. Nemški sklad »im Wege [des Waschens]«, ki je kriv te grde spake v slovenščini, je neki stilist že grajal; v našem jeziku je pa še tisti afektirani (starinski) orodnik brez predloga graje vreden.

100. † Na zobeh so dognali, da je bil osel devet let star (isto delo, str. 100) in: † **Na sledovih so spoznali, da...** (str. 102). — Po zobeh, po sledovih (sledeh). Slutim, da je prevajavec našel v nemški predlogi v 1. primeru predlog nach, v 2. pa an; v našem jeziku mora stati v obeh primerih predlog po.

101. † Preživljajo se od lova (isto delo, str. 103) — z lovom. Prevajavca je morebiti zapeljala nemška konstrukcija: Sie leben von der Jagd. Slovenski se pa vprašuje: s čim se preživljaš?

102. † Na strelno daljavo (isto delo, str. 104) — na streljaj. Prim. lučaj, stežaj, vršaj! G. Kunaver je dobesedno poslovenil nemško zloženko Schußweite.

103. † Do opoldneva (isto delo, str. 105) — do pol-dne[va]. Samostalnika opoldne ali opoldan ni — pač pa poldan (-dne), dopoldan (-dne) in popoldan (-dne).

104. V pekingških krogih (isto delo, str. 118). † Pe-kingški — pekinški (kakor hamburški župan, dornberška cerkev, žužemberški grad).

105. † K sreči (isto delo, str. 107, 111, 115) — na srečo. Nemški predlog zu se sloveni različno, ne vedno s predlogom k. Pravimo: Obsojen na smrt (zum Tode), v triletno ječo (zu dreijährigem Kerker), na našo srečo (zu unserem Glück), o božiču (zu Weih-nachten) i. dr.

106. Bom pogruntal (J. Ammers-Küller, Upornice, poslovenil Ferdo Kozak, 1955, str. 86). † Pogruntati — dognati, doumeti. Pogruntati je kosmat germanizem (iz ergründen), dopusten kvečjemu v humorističnem spisu.

107. Nočem postati noben nabijač (isto delo, str. 86). † Noben nabijač. Nemci uporabljajo »kein« pogosto tam, kjer v slovenščini ne more stati »nobeden«; n. pr. nemški »Ich bin kein Lügner«, »Wir haben kein Brot« je slov.: »Nisem lažnivec«, »Nimamo kruha«.

108. Črevesje (isto delo, str. 87) — črevje, čreva. Prim. drevje, perje, obočje, ne pa: drevesje, peresje, obočesje.

109. Ko so nadaljevale s čiščenjem (isto delo, stran 87). † Nadaljevati s kakim delom — n. kako delo. Pač pa rabijo Nemci v takih primerih predlog »mit«; n. pr. »Sie fuhren mit den Scheuern fort«.

110. Kavini madeži (isto delo, str. 91) — madeži od kave. Ker kava ni živo bitje, ne delamo iz te besede pridevnika s pripono -in. Pogosto slovenimo nemške zloženke s predlogi, n. pr. ključ od kleti = Kellerschlüssel; stojalo za ure = Uhrständer itd.

PO OKROGLI ZEMLJI

Najgloblji rov v zemljo. V Kaliforniji so izvrtali v zemljo navpičen rov, ki je doslej najgloblji v osrčju zemlje, kar so jih navrtali ljudje. Globok je 5000 m in po njem bodo iskali nove vire nafte. Pravijo mu »Divja mačka«.

Več dela ko delavcev je danes redko kje, v Palestini pa vendarle. Potrebujejo jih v oranžnih nasadih, pri stavbnih podjetjih in v tovarnah tkanin. A delavcev bi že dobili, samo zediniti se ne morejo, ali naj zaposlijo več Judov ali več Arabcev, ki se trgajo za obljudljeno deželo.

Jerihonski zidarji. Učeni starinoslovec Garstang že štiri leta raziskuje stara mesta v Palestini, kakor jih omenja sv. pismo v knjigah Jozveta in Sodnikov. Brskal je tudi po groblji slavne Jerihe, ki je bila prvo mesto, ki so ga Izraelci osvojili, ko so prekoračili Jordan. Jeriho omenja Jezus v priliki o usmiljenem Samaritanu. Njo je Jezus obiskal na svoji zadnji poti v Jeruzalem; ob njenih zidovih je srečal Zaheja na smokvi. Jeriha je bila zelo majhno mesto. V svoji najslavnejši dobi med leti 1800 in 1600 pr. Kr. je bila lepa in utrjena, nato jo je neznana nezgoda

porušila. Na groblji so pozidali novo mesto, ki je bilo pa manjše. Imelo je obliko pravokotnika, po eni strani dolgo 400 m, po drugi pa celó samo 100 m. Površina torej ni merila več ko 40.000 m², kar je danes stavbišče za 40 hiš z vrtički. A v tem mestecu se je gnetlo 1500 ljudi! To je torej bila Jeriha, kakor so jo z božjo pomočjo zavzeli Izraelci, hodeč okoli njenih zidov. Slavnoznanu obzidje, ki se je zrušilo ob zadnjem obhodu Izraelcev, je bilo iz opeke. Zunanji zid je bil debel 2 m, notranji 3 do 4 m, med njima pa je bil 4 do 5 m širok prostor. Zidava pa je bila zelo površna in zanikarna. Opeka ni imela nič slame, ki bi ilovico vezala, a bila je tudi zelo različne velikosti. Zato tudi zidovi niso lepo ravni in vrzeli so zagatene kar z blatom. Za prostor jim je tako trda predla, da so si nekateri zgradili hiše celó kar na obzidju. Tako poročajo dognanja starinoslovca.

Od petih do pet sto in srčna kultura. Nekdo je zavreščal pod oknom šolske sobe. Učitelj je pogledal skozi okno in videl, kako mlad fant s težko gorjačo pretepa starejšo žensko. »Prava reč!« se oglasi eden izmed učencev. »samo svojo mater bije.« Seveda bi bilo nerodno, če bi pretepal kako drugo žensko, ker bi imel sitnosti. Tako pa je tepel samo člana svoje družine, in koga to kaj skrbi, saj sme vsak moški s svojimi sorodniki početi, kar se mu zljubi! — Čez nekaj trenutkov pa mladega brezsrčneža nekdo pograbi okoli pasu in se z njim zavihti v reko. Tam ga večkrat potopi, dokler mu sirovež končno ne obljubi, da bo svojo ubogo mater prosil odpuščanja. Nato ga izpusti. — Reka, ki je gledala ta prizor, je bila reka Džhelam, ki teče skozi slikovito mesto Srinagar, središče lepe gorske dežele Kašmir pod zapadnimi obronki Himalaje. Dolina je rodovitna, zato so se zanj krovavo bili že premnogi rodovi in ljudje so končno postali brezbrizni za vse, naj pride od koderkoli. Neka misijonska družba pa se je zavzela za Kašmirce in si od vladajočega kneza izprosila dovoljenje, da sme v Srinagarju sezidati bolnišnico in šolo. — Spočetka je hodilo v šolo samo pet učencev. Mladi plemiči so prihajali v šolo v stari prepereli obleki, z obročkom v nosu in velikimi uhani v uhljih. V roki so nosili gorjače, okoli glave pa imeli tesno ovite cele metre blaga. »Kdaj je pa tvoja obleka bila zadnjič oprana?« vpraša učitelj. »Ne vem. Nosil jo je že moj oče.« Bahali so se s podlimi dejanji. Zvijaneža so občudovali in hvalili. Globoko so prezirali vsakršno delo, od umivanja do veslanja. Bali pa so se duhov. Igranje se jim je zdelo poniževalno. Vera jim je dovoljevala, trpinčiti živali in ženske, ne pa bítí žogo, ker je iz usnja, usnje pa je nečisto. Učitelja so iskreno zaničevali kot nevernika in se mu v obraz smejali, ko jim je pravil, da je morje slana voda. — Vse to je zdaj že davno minilo. Danes šteje šola ne pet, ampak pet sto fantov. Vsi so dobri telovadci, lepo rasli in snažni. Kakor potujoči vitezi hodijo po Kašmirju, vedno pripravljene, šibke in ponižane braniti pred zatiravci. Cele knjige bi napolnili spomini o njihovih junaštvih. Sam glavar vseh skavtov sveta, lord Baden-Powell, je zapisal o njih in o misijonskem delu med njimi: »Ljudje, ki to gledajo, se morajo navzeti poguma, pa naj bi se zdele ovire pri njihovem delu še tako veličanske.«

DOM IN DRUŽINA

GOSPODINJSTVO PRED DVA TISOČ LETI

Gospodinjsko knjigovodstvo je pri nas marsikje še precej zastarelo in se včasih lastnice zvezkov z zapiski izdatkov in dohodkov še same ne spoznajo dobro v svojih zamotanih računih.

Stari Egipčani pa so bili v tem že bolj izvežbani. Četudi je egiptovski klinopis (hieroglifi) za nas približno nekaj tako nerazumljivega kakor zapiski, ki jih vodijo po večini naše kuharice, vendar se je učenjakom posrečilo, raztolmačiti razne zapise, ki so jih našli na koščkih papira, apnenčevih ploščicah in lesenih tablicah in med katerimi je bilo dosti primerov iz praktičnega življenja. Iz teh zapisov spoznamo tudi, kakšno je bilo gospodinjstvo v tistih časih. Medtem ko nam kažejo mogočni spomeniki, piramide, palače in templji procvit in razpad kraljestev ter pričajo o moči kraljev in drugih velikih osebnosti, izvemo iz neznatnih zapisov tudi praktične reči, ki niso nič manj zanimive od prejšnjih: kako so ljudje takrat živeli, kaj so jedli, kako so se oblačili, kako stanovali in koliko denarja jih je veljalo njih vsakdanje življenje. Razni napisi, odlomki zapisov in obračunov, posojilne in dedne pogodbe, posebno pa še pogodbe, ki so jih sklepali novoporočenci pri poroki, nam kažejo precej točno ustroj gospodinjstva pri ljudeh, ki so živeli pred več kakor dva tisoč leti.

Ali ni nad vse zanimivo vedeti, koliko denarja je dobila mesečno mlada žena Tiao leta 225 pred Kristusom od svojega moža Huru, ki je bil upravitelj templja v Tebah? Stari Egipčani so namreč imeli to dobro navado, da so vsoto za mesečne gospodinjske izdatke pravno določili že takoj pri poroki. V tej pogodbi je vsota navedena v naravnih dobrinah: v določeni količini žita za kruh, olja za kuhanje in medu za sladkanje jedil. Huru pa je lahko izplačal to vsoto tudi v denarju. Mesečno je imela gospa Tiao na razpolago 791 pšenice ali tri sto bakrenih drahem ter po en liter olja in medu ali sto srebrnih drahem. Vrednost tega denarja je izračunal pred petdesetimi leti slavni egiptolog Brugsch-Pascha. Če sledimo preračunavanju, ki ga je napravil glede na vsebino kovine pri denarju, potem dobimo seveda namesto velikih števil egiptovske veljave zelo neznatne vsote v našem denarju. Za gospodinjske izdatke v enem mesecu gospa Tiao ni imela več kakor 135 Din v vrednosti našega denarja, kar je pomenilo pač najmanjši znesek za malomeščansko gospodinjstvo v tistih časih. Poleg tega pšenica, namenjena za kruh, ni bila niti najboljše kakovosti. Takrat je veljala lepa pšenica v našem denarju približno 68 par en liter, medtem ko je dal Huru za en liter samo 30 par. Tako varčevanje moža pa opravičujejo slabi časi, ki so jih takrat preživljale Tebe. O blesku in blagostanju tega kraljevskega mesta ni bilo več nobenega sledu in gospod Huru je imel

kljub svoji častni službi najbrž precej majhno plačo. Iz drugih najdenih listin je tudi razvidno, da srednji sloji niso porabili za kruh več kakor v našem denarju 90 par na dan za dve osebi, četudi je bil kruh njih poglavitna hrana.

Sluga nekega stotnika v egiptovski vojski je zapisoval vse izdatke svojega gospodarja. Iz teh zapisov spoznamo nekoliko način prehrane, pa tudi cene raznih živil. Ta gospod je še precej cenil meso, četudi je bilo takrat v primeri z drugimi živili zelo drago. (Pitan vol je veljal v našem denarju čez 1900 Din, o goseh pa beremo, da so veljale od 25 do 50 Din.) En dan je pojedel ta stotnik mesa za Din 270, drugič zopet za Din 135 kuretine, skoraj vsak dan pa za 45 do 135 par nasoljenih rib. Vendar je pa upošteval tudi veliko vrednost sirove in kuhane zelenjadi. V enajstih dneh je jedel štirikrat buče, vsakikrat za 45 do 135 par, za redkvico je izdal 75 par. Med zelenjadjjo najdemo vpisan tudi ohrovt, repo, glavnatu solato ter koprec ali komarček, kot začimbo pa česen in kumno. Pridno je užival tudi sadje, posebno granatna jabolka, smokve, orehe in dateljne. Ta Egipčan je prav dobro vedel, kaj je zdravo, ker je potrošil za zelenjad in sadje skoraj osemkrat toliko denarja kakor za meso. V razmerju z ostalimi živili pa je porabil precej olja za zabelo, in sicer za Din 765 v 11 dneh. Med temi zapisi pa ni najti nobenih izdatkov za pijačo. Najbrž je gospod stotnik pil svoje pivo ali vino izven doma.

Cene drugih živil v tistih časih so bile tele: liter piva je veljal povprečno 45 par, prav toliko tudi domače vino, medtem ko je veljalo tuje, italijansko vino samo 30 par liter. Zato niso nič pomagali opomini: »Egipčani, pijte egiptovsko vino!«, ampak je bilo treba uvesti primerno carino na živila, ki so jih uvažali, podobno kakor dandanes. Čudno pa zveni, da je bilo mleko še enkrat tako drago kakor pivo ali vino. Meso tudi ni bilo (v splošnem) vsakdanja hrana, kakor je dandanes v mnogih gospodinjstvih. Razmeroma visoke cene mesa nam pojasnjujejo, da so si ga privoščili le bolj premožni Egipčani. Sploh se je življenje premožnih slojev takrat zelo razlikovalo od življenja preprostega ljudstva, ki se je navzlic rodovitnosti dežele zelo borno preživljalo.

Omenjeni stotnik je bil tudi zelo snažen človek. Za kopel v javnem kopališču je plačal Din 135. Perilo je dal oprati v enajstih dneh dvakrat in plačal za to Din 270—560. Pranje perila njegovega sluge je veljalo 80 par.

Izdatki za obleko pri srednjih slojih niso bili veliki, ker je bila ta narejena po večini iz platna. Obleka in plašč sta veljala od 22 do 180 Din. Praznična obleka bogate Aleksandrijke pa je veljala tudi do 2250 Din.

V nasprotju z nizkimi cenami živil in obleke pa so imeli državni uradniki na vodilnih mestih izredno velike dohodke. Častnik v činu generala je dobival letno okroglo 435.000 Din. Vodja armade, ki je poveljeval za vladę kralja Ptolomeja Euergeta v Siriji, je imel razen dela bojnega plena še 12.000 Din na dan ali štiri in pol milijona dinarjev na leto.

A te velikanske številke že ne spadajo več v gospodinjstvo. Vendar pa smo videli, kako močno je bil že pred dva tisoč leti razvit čut za gospodinjstvo pri tem, na visoki stopnji kulture stoječem narodu.

S. H.

KUHARICA

Lahka juha iz teletine za bolnike.

Deni v 1 l vode $\frac{1}{4}$ kg telečjega mesa in ko zavre, osoli in kuhaj eno uro. Kuhano meso vzemi iz juhe in ga drobno sesekljaj. V juhi pa kuhaj četrto ure eno žlico pšeničnega zdroba. Prideni juhi sesekljano meso in postavi na mizo.

Naravni ohrovt.

Izreži ohrovtovim listom storžke ali rebra. Liste zreži na debele rezance in jih operi. Za srednje veliko ohrovtovo glavo razgrej v kozi eno žlico masti, prideni dva stroka sesekljanega česna, žlico čebule, premešaj in stresi v kozo, prideni opran in ožet ohrovt, sol, ščep popra in nekaj žlic vode. Pokrij in praži do mehkega.

Pražene gobe.

Kilogram jurčkov očisti, jih zreži ali nakrhlijaj na tenke liste, opari z vrelo vodo, odcedi, še z mrzlo oplakni in ožmi. Deni v kozo 4–5 žlic olja, nekaj strokov sesekljanega česna, eno žlico zelenega petršilja, gobe in sol. Pokrij in praži eno uro ter od časa do časa prilij žlico tople vode. Postavi gobe s koruzno polento na mizo. Gobam lahko prideneš 1–2 žlici kisle smetane.

Mešanica iz jajčevca (malencani).

Operi $\frac{1}{4}$ kg jajčevca, ga obriši in zreži na listke. Olupi in operi $\frac{1}{2}$ kg krompirja. Olupi $\frac{1}{2}$ kg paradižnikov, jim odstrani seme in jih zreži na kosce. Naloži v kozo najprej eno vrsto na listke narezanega krompirja, nato eno vrsto malencanija, nato eno vrsto paradižnikov, ki jih potresi s soljo, zrezanim zelenim petršiljem, česnom, čebulo in poprom. Na to polagaj zopet krompir, malencani in paradižnik ter nadaljuj, dokler vsega ne porabiš. Nato prilij olja in vode, vsakega pol, da je jed pokrita. Pokrij in postavi v pečico, kjer naj se pri zmernem ognju duši dve uri. Tako pripravljeno mešanico postavi s praženim rižem na mizo.

Liptovski sir iz kravjega sira.

Mešaj 10 dkg sirovega masla, primešaj $\frac{1}{4}$ kg domačega sira, ščep soli, kavno žličico gorčice in drobno zrezanega drobnjaka, ščep paprike in velik ščep stolčene kumne. Naloži na krožnik in postavi s kruhom na mizo.

Jetrni puding.

Namakaj 20 dkg telečjih ali svinjskih jeter nekaj ur v mrzlem mleku. Nato jih operi in oprži z 8 dkg prekajene slanine in eno čebulo. Zreži jetra s slanino in čebulo s strojem in prideni eno v vodi napojeno in ožeto žemljo, sol, ščep popra in majaronovih plevc ter raztepeno jajce. Vse dobro premešaj, stresi v dobro pomazano kožo in kuhaj 70–80 minut. Nato naj se pekača v vodi ohladi, nakar postavi puding s kislimi kumaricami, stročjim fižolom ali čim podobnim na mizo. Jetrnom lahko prideneš tudi nekaj žlic praženih gob.

Krompirjeva solata z majonezo.

Mešaj en kuhan rumenjak z nekaj žlicami olja, prideni nekoliko soli, ščep popra, žličico gorčice in žlico drobno zrezane čebule ter prilij kisa po okusu. Zreži kuhan krompir na listke, ga stresi v skledo in

oblij s to marinado. Vse rahlo premešaj, stresi v sredo velikega krožnika ter obloži z vencem endivije ali pese.

Smetanov puding s svežim stročjim fižolom.

Mešaj deset minut dve žlici kisle smetane in dva rumenjaka, primešaj ščep soli, sneg dveh beljakov in dve žlici moke. Vse skupaj narahlo premešaj, stresi v dobro pomazano kožo in kuhaj 35–40 minut. Kuhani puding stresi na velik okrogel krožnik ter obloži s praženimi gobami ali stročjim fižolom v omaki. Kuhani puding lahko tudi zabeliš s sirovim maslom in potreseš z bohinjским sirom.

Limonove ploščice.

Napravi testo iz 21 dkg moke, 10 dkg sirovega masla, 9 dkg sladkorja, soka in lupine ene limone ter enega beljaka. Razvaljaj testo mezinec na debelo in ga zreži na ploščice, zloži na pekačo in speci v srednje vroči pečici. Pečenega pomaži z limonovim ledom in osuši.

Kostanjeva torta.

Vmešaj penasto (pol ure) pet rumenjakov s 14 dkg sladkorja. Dodeni pol kavne žličke konjaka ali ruma, ščep cimeta ter drobno zrezane limonove lupine za okus. Posebej skuhaj 12 dkg kostanja (sirovega 24 dkg), ga olup in pretlači. Vmešanim rumenjacom dodaj rahlo sneg petih beljakov, 2 dkg zribane čokolade, 10 dkg zmletih orehov, pretlačeni kostanj ter pol pecilnega praška. Končno primešaj zmesi še 2 dkg drobtin in če je potrebno, še pol kavne žličke moke. Vse stresi v dobro namazano in z moko potreseno pekačo ter peci v srednje topli pečici počasi tri četrti do eno uro. Pečeno in ohlajeno torto ploskoma prereži, nadevaj s stepeno oslajeno smetano ter zloži oba kolobarja zopet skupaj. Tudi po vrhu nadevaj torto s stepeno smetano ter okraši s kuhanim, olupljenim in v sladkorju povaljanim kostanjem.

Janeževi krapci.

Mešaj 15 dkg sladkorja in tri beljake pol ure. Nato primešaj $5\frac{1}{2}$ dkg moke in pokladaj na pomazano, z moko potreseno pekačo majhne krapce, ki jih potresi z janežem in speci v ohlajeni pečici.

Maslene zvezdice.

Iz 15 dkg moke, 9 dkg sirovega masla, rumenjaka ter 3 dkg sladkorja hitro napravi testo, ki ga razvaljaj za rob noža debelo. Nato izreži z dvema različnima modelčkoma (eden manjši, drugi večji) enako število zvezdic, ki jih hitro blede zapeci. Še tople poberi z modela in jih povaljaj v sladkorni sipi z vanilijevim okusom. Ohlajene male zvezdice nadevaj z mezgo ter pritisi vrh velikih. Na sredo vsake zvezdice kani drobce mezge.

Dobra solata.

Olupi dva paradižnika, odstrani jima seme, ju zreži, stresi v skledo, osoli in prilij žlico olja. Osnaži in operi endivijo, jo stresi v skledo, osoli in primešaj olje in kis. Prereži čez polovico dve zeleni, debeli papriki, odstrani jima seme in ju zreži na rezance, deni v skledo ter zmešaj osoljeno z oljem in kisom. Naloži v skledo kupček endivije, kupček paradižnika in paprike.

M. R.

ZABAVNA ŠALA

Sveča se izmika.

Nalij v čisto kuhinjsko posodo do roba vode in položi vanjo stearinsko svečo, ki bo plavala na površini vode. Nato poprosi navzoče, naj nekdo poskusi plavajočo svečo prijeti z zobmi in jo potegniti iz vode.

Ker se bo vsem navzočim zdela naloga lahka, se bo marsikdo rad ponudil za izvršitev poskusa. Vsak pa se bo kaj kmalu prepričal, da se sveča pri najmanjšem dotiku ustnic prêcej potopi pod vodno površino in da jo je mogoče le z največjo težavo prijeti z zobmi.

Seveda vplivajo brezuspešni poskusi na gledavce zelo smešno.

S tremi udarci.

Pokaži navzočim jajce, iz katerega si prej izpihnil vso vsebino. Nato izberi nekoga izmed družbe in poskušaj z njim skleniti stavo s trditvijo, da te lupine ne bo s tremi udarci zdrobil. Seveda bo šel vsak prav rad staviti s teboj.

Ko si s primernim zavlačevanjem in čaranjem navzoče še bolj pridobil za stvar, prepusti lupino družbi.

Kdor te šale ne pozna, bo vneto razbil jajčno lupino z enim udarcem, ne pa s tremi, kakor sta stavila.

Tega še nihče ni nikoli videl.

Če bi rad pokazal nekaj, česar še nihče nikoli videl ni in ne bo nihče več videl, potem stri pred navzočimi oreh ali lešnik, pokaži jedro strmeči družbi in ga potem mirno pojelj!

Železo plava na vodi.

Kot je vsakemu znano, ima železo večjo specifično težo kakor voda in se torej v vodi potopi. Kljub temu lahko narediš, da majhen kos železa, namreč šivanka, na vodni površini plava, če na naslednji način izvršiš poskus: Najprej šivanko dobro odrgni in očisti in jo nekoliko z oljem ali mastjo namaži. Če jo tako pripravljeno položiš v natančno vodoravno legi na vodno površino, bo lepo plavala.

Na bolj preprost način dosežeš isti uspeh s tem, da položiš najprej na vodno površino košček svilenega papirja in šele na papir položiš šivanko.

Ko se bo papir napil vode, se bo potopil na dno, šivanka pa bo še naprej plavala na vodni površini.

Prevrnjena letnica.

Katera letnica v devetnajstem stoletju se lahko tudi prevrnjena prav bere?

Odgovor: 1961.

Narobe stoječa devet se spremeni v šest in šest v devet, enici pa ostaneta nespremenjeni.

Pet minut.

Pet minut lahko neznansko hitro preteče ali pa se tudi vleče kot večnost. Kako malo ljudi pravilno pojmuje ta kratki časovni presledek, ti pokaže naslednji poskus.

Ko si ustavil stensko uro in vzel iz žepa svojo žepno uro, daj znamenje navzočim, naj vsak po svoji presoji ugotovi, kdaj bo od danega znamenja preteklo pet minut. Ko bo zadnji od navzočih naznanil, da je po njegovem mnenju preteklo pet minut, potem ugotovi, kdo od zbranih ima najbolj razvito pojmovanje časa. Če si prej na posebnem papirčku natančno označil imena navzočih in trenotek, ko se je vsakemu od njih zdelo, da je pet minut preteklo, ti bo zdaj ta ugotovitev zelo olajšana.

Koliko časa gori vžigalica?

Treba bo postaviti nov rekord! Razdeli med navzoče več škatlic vžigalic. Vsak tekmovavec naj dobi eno škatlico, iz katere naj vzame vžigalico, ki naj jo na dano znamenje prižge. Kdor zna tako dobro ravnati z gorečo vžigalico, da jo najdlje vzdrži, je zmagovavec v tej tekmi.

Skrivnost zmage je v tem, da držiš vžigalico strmo pokonci, seveda z ognjem navzgor. Če plamen že ugaša, moraš vžigalico spraviti v bolj vodoravno lego in spet ti bo zagorela.

S hitro premenjavo pokončne in poševne lege se gorenje tako ovira, da vzdrži goreča vžigalica po pet in še več minut. Seveda je treba precej spretnosti in pažnje, da vžigalica ne ugasne.

Berlinske zgodbee.

Hitler je pri svojem brivcu. Ta ga opomni, da bo vendar treba urediti lase, ki mu zmeraj vise na čelo, kar ni posebno lepo.

»Ni mogoče,« odgovori Hitler. »Tak sem prišel na svet in kakorkoli sem že poskusil, da bi to napako popravil, vse je bilo brez uspeha.«

»Jaz pa vendar poznam uspešno sredstvo zoper to napako,« odgovori brivec. »Zagotavljam vam, da se vam bodo lasje precej dvignili!«

»Kakšno je to sredstvo?« vpraša Hitler z živim zanimanjem.

»Vrnite tisku svobodo!«

*

Hitler, Göbbels in Göring so se več ur skupaj sprehajali po berlinskih cestah, pa jih ni nihče spoznal. Sicer pa to nič čudnega ni! Hitler je bil namreč na čisto ostrizen in obrit, Göring je bil v civilu in Göbbels je molčal.

*

»Ali veste, kateri so trije najboljši fotografi v Evropi?« je vprašal dobrodušen Berlinčan simpatičnega tujca.

»? ? ?«

»To so Mussolini, Hitler in Göbbels!«

»! ! !«

»Pa ima vsak svojo specialiteto! Mussolini najbolje razvija, Hitler najbolje kopira in Göbbels najbolje povečava...«

UGANKE IN MREŽE – KDO JIH RAZVEŽE?

Ob grobu.
(Francè, Mošnje.)

Vremenska za december.
(M. Mihelič, Sodevci.)

1. Sigismund.
2. Severin.
3. Edvard.
4. Atanazij.
5. Tiburcij.
6. Dominik.
7. Evarist.
8. Roman.
9. Kajetan.
10. Alojzij Gonzaga.

Mesečni patron: sveti Marko.

Konjiček.

(Hostar, Radovljica.)

i	l	a	o	o	n	š	g	s	o	s	a
K	b	j	o	l	l	v	b	i	j	d	r
u	m	S	o	j	e	a	r	j	e	n	i
l	a	.	v	v	ž	l	j	o	i	d	o
s	č	d	i	g	o	k	j	n	e	k	t
l	j	o	m	i	e	l	v	v	m	p	a
k	r	r	a	t	a	t	s	n	j	s	i
e	v	e	n	t	v	i	p	a	n	z	a
c	o	g	a	ž	r	a	e	a	j	t	o

Poštevanka.
(Al. Š., Ljubljana.)

12 2 16 2 3 16 15 2 5 10 16 2 12 4 5 6
12 15 1,
15 8 12 10 2 10 15 8 4 8 4 9 5 1 15 10
5 10 8 9 3 2 9 10 4 16 12 2 2 12 15 1:
>16 4 9 20 2 15 10 5 10 12, 20 5 2 3 2 12
15 5 4 15 2...
6 1 12 8 1 16 6 12 10 9 10 16 5 2 6 12
4 2 4 15 2,
6 3 2 15 16 1 5 10 9 10 16 15 4 3 10 12
6 12 10 25?<
>>6 1 3 5 10 8 10 20 4 2 20 8 4 8 4 9 3
1 15 10,
6 1 3 20 1 15 5 10 12 10 15 8 12 10 2 5
10 20 4 10 20!? —
15 1 20 10 15 15 1 16 16 4 8 4 6 4 8 1 15 10,
12 10 16 12 4 15 3 10 8 15 1 6 12 4 2 15
10 6 12 10 25.<<

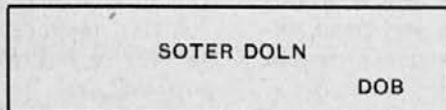
Studij rok.

(Radoš, Stari trg.)

Posetnica.

(I. P., Bukovje.)

Katera lastnost krasi tega moža?

Skrit pregovor.

(Jota, Ljubljana.)

Jok, lik, luža, mati, poset, red, sel.

Številnica.

(M. Mihelič, Sodevci.)

		16		

9, 18, 4, 22, 4, 17, 4, 22, 16, 4, 5, 19, 11, 16,
4, 22, 18, 4, 20, 13, 23, 7, 4, 16, 15, 4, 20,
19, 15, 26, 4, 21, 13, 6, 9, 16, 9, 19, 21, 11,
16, 9.

Računska uganka.

(Lovre, Šmiklavž.)

$k + [(u + t) + (a + š) + (o + o + u)] +$
 $+ [(v + s) + (o + ž) + (z + e + t)] +$
 $+ (u + z + e) + [(o - c + u) + ž] +$
 $+ [(o + p + a) + (u - a) + (d + i) +$
 $+ (o + ž + j)] = ?$

Številnica.

(Janko Moder, Dol.)

$3^2 6^3 7^4 2 - 4 - 3^3 5 1 6^3 - 10^1 6^3 3^2 -$
 $4 - 3^3 5 1 6^3.$

Križ.

(Al. Š., Ljubljana.)

		i	b	k	e	a									
		d	v	t	i	č									
		d	t	z	u	a									
		i	o	v	n	m									
		r	r	k	v	j									
t	e	i	j	ž	F	r	a	n	c	e	m	i	o	l	l
i	e	o	l	k	L	e	v	n	s	t	a	o	i	m	n
s	o	r	z	m	i	k	m	o	ž	a	e	g	b	n	
ž	s	e	a	i	č	u	j	p	s	v	r	o	i	i	
d	č	i	s	n	b	z	h	d	g	a	i	o	s	e	
		e	n	b	l	v									
		b	j	k	e	e									
		l	l	o	e	o									
		e	i	j	p	n									
		z	n	b	e	i									

Rešitve je pošiljati do 20. vsakega meseca na naslov: Janko Moder, Dol pri Ljubljani. — Tudi vse rokopise za uganke pošiljajte zastavljavci ugank na isti naslov. — Lepo risane uganke bomo primerno nagradili.

Rešitev ugank v oktobrski številki.

Trta. Leva bela znamenja povedo vrsto, desna črna pa črko v tisti vrsti na pet delov razdeljene abecede:

Trtica rodila grozdeke, grozdko napolnili literčke.

Sestavljavnica. Ključ (slon); gost, stil, sila, tisa, last, list, stol, toga, lisa, liga, stan, slog, sito, noga, nota, glas, oglas, naloga, Sotla, sloga, gosli, slina, nastil, gostilna, glosa.

Skrivnosten napis. Od vsake črke v uganki pojdi v abecedi za toliko mest nazaj, na katerem mestu je v uganki. Dobiš: Kdor išče, najde.

Denar sveta vladar. Abecedo razdeli v pet delov po pet črk. Rimski številki pove navpično vrsto, prva arabska vodoravno, druga arabska pa sledečo navpično rimsko vrsto. Začneš s V. 11 = 5 × 1 = D; I. 24 = e itd. —

Denar prihaja po vinarju, odhaja po goldinarju.

Istopisnica. Če drva zgoré, je pepel; če turist gre z gore, je vesel.

Številnica. Ključ: Gondola, šarec, tepih, vrisk, žulj. Zganci streho predirajo, štruklji po svetu potirajo.

Posetnica. Podpredsednik pripravljalnega odbora.

Godec. Beri prvo črko v levi pokončni vrsti, drugo v desni, tretjo v levi, četrto v desni itd. — Sladko vince piti to me veseli.

Izločilnica. Če nič ne vem, me nič ne boli.

Urn timer. Od predmeta 1. učne ure vzemi prvo črko, od 2. učne ure drugo itd., in sicer najprej v rubriki ponedeljek, potem torek itd. in dobiš: Klasična gimnazija v Ljubljani.

LISTNICA UREDNIŠTVA

SODOBNOST

neodvisna slovenska revija, kaj rada skrbi za literarna presenečenja, s tujko povedano za senzacije.

V letošnjih številkah 7-9 pa je v njej priobčil Ivo Brnčić, ki se oglašva v isti reviji in v Ljubljanskem Zvonu tudi kot pesnik, članek »Slovenska povojna katoliška lirika«, kjer skuša z njo popolnoma obračunati in ji sneti lažnivo obrazno resnične lirske umetnosti, čeprav jo del naše kritike imenuje »znova in znova vrhunec slovenske poezije«. V vsem članku pa se neprestano vsiljuje vtis, da je tako sodbo narekoval določen nazor, ki tira vse vrednote in vsa dejstva, tudi umetnostna, pred svoje razsodišče in jih sodi bolj po njihovi uporabnosti za to prepričanje kakor po nepristranskih vrednotah ali celo po pomembnosti za nazor, iz katerega so nastale. Bolj kakor odgovarjati je potrebno te trditve samo registrirati.

Člankar naslanja svojo kritiko torej na svoje nazore in istočasno seveda na svoje splošno stališče do katolištva, iz katerega si najprej samovoljno ustvari nekakega pusta, da ga potem lahko požiga in njegov prah potepta. Obsodba katoliške lirike je potem zanj seveda kaj lahka zadeva.

Že dalje časa se pri nas katolištvo predstavlja kot dejansko nemogoč nazor; njegova bistvena poteza naj bo oznanjanje večnega in nepremostljivega nasprotja med duhovnim in čutnim svetom, torej nekega dualizma v smislu starega manihejskega gnosticizma; priznanje enega pola, duha ali tvari, je nujno zanikanje drugega.

Tako je tudi v tem članku. N. pr.: »Temeljna poteza katoliškega človeka je aprioristična dualistična razdvojenost njegovega pojmovanja sveta in življenja...« »Okostenele, s stvarnostjo sprti dogmatični dualizem in ozkosrčni, formalistični moralizem sta pripravila katoliškemu pesniku vse bistvene predpogoje za najrazličnejše konflikte z dejansko resničnostjo...«

Odtod se katolištvu očita, da se s stvarnim življenjem ne dá spraviti v sklad, zakaj »na krvavo strahotno stvarnost je moči reagirati zgolj na dva načina: ali jo priznati v celoti ali se od nje odvrniti — kar je baje katoliška lirika storila in zato zašla s katolištvom vred v bolno odtujenost življenju, zapadla psihičnim motnjam, splošni nevrozi, kot umetnost pa ostala zgolj formalističen, romantičen artilerij. Tako katolištvo seveda obremenjuje človeka z ozkosrčno, zgolj zunanostno moralno brez svobode in mu nalaga samo odpoved. Tako je baje splošna posledica katoliške miselnosti beg pred stvarnostjo, ki naj bo za katoličana značilen, beg še posebej pred erotičnimi doživljaji, pa tudi pred konkretnim reševanjem slovenskega narodnega vprašanja. Dogmatičnost in ozkosrčnost katoliškega nazora sili katoliškega pesnika v »čuvstveno pohabljenost in vsebinsko revnost.« »Katoliška erotika je bolna in bolesta«, ustvarila pa je »izviren katoliški tip ljubezenske pesmi«, ki je dejansko »nasilna odpoved v imenu katoliškega dualističnega moralizma, v imenu dogme, ki vrednoti eros negativno v vsej navpnosti... kategorij: telo = materija = greh = satan«. Pisec niti ni pomislil na odlično pozitivno vrednotenje erosa v zakonu, kakor ga katolištvo pojmuje, in najbrž meni, da se pravi, zahtevati red v erotičnem življenju že toliko kot eros vobče negativno ocenjevati — svoboda v erotičnem izživljanju pa naj bo seveda njegovo pozitivno vrednotenje! Sorodno mnenje ima pisec o katoliški narodnostni poeziji. N. pr.: »Katoliška literatura, ki si je zmerom lastila izključno zastopstvo čistega slovenstva, je v svoji liriki odgovorila na sodobna slovenska vprašanja skrajno negativno... in v blagor in odrešenje dveh milijonov živih slovenskih ljudi razpredla samo moten, neuporaben in zmeden mitos slovenstva.«

Celotna porazna kritika katoliške lirike izvira torej iz piševe samovoljne utvare o katolištvu. Čudimo se, da je v reviji, ki je n. pr. s toliko točnostjo, da je je človek lahko vesel in kakor se pri nas zlepa ni zgodilo, označila nazor liberalizma, mogoča tako zmaličena in samovoljno narejena podoba katolicizma. Kakor pa je ta napačna, tako je seveda problematična vsa kritika, ki iz te skrivljene podobe izvira.

Toda kakšen pa je piševe nazor sam? Njegove poglavitne poteze se dajo izluščiti iz članka samega — saj Brnčić marsikje postavlja celo svoje lastne dogme, kot bi bili to obče veljavni aksiomi! N. pr.: »Razvoj človekovih psihičnih predstav teče vzporedno s človeškim bojem za osamosvojitve od slepih prirodnih sil in za popolnejšo ureditev socialnih odnosov. Načelno razločevanje med 'tostransko', snovno realnostjo pa med 'onostransko' realnostjo predstav, ki so se vendar porodile v naših materialnih možganih, postane praktično istovetno z begom pred realnostjo sploh.« In še drugod podobno. V bistvu je ta nazor evolucionisti-

materializem, s poudarkom na socialnih vezeh in dolžnostih. Miselno je torej to prav isti nazor, kakor ga izpoveduje svetovni marksizem. Ako duševnosti ne priznavamo samostojne stvarnosti, kajpak zgubijo duhovne vrednote dejansko vrednost in postanejo le »fikcija« in le izrodek bolnega srca. Zato mora človeku s takim nazorem manjkati celo čut za dojemanje katoliške lirike, posebno tiste, ki spada v »metafizični realizem« (kar pa ima avtor seveda za zgolj »verbalno označbo«). Odtod je jasno, da je za Brnčića katoliška lirika povojnih let le »kaotični vizualni realizem«, »retorično vizionarstvo«, »retorični patos«, »misticizem«, »beg v racionalnost«, umik v fikcijo, nad katero »lebdí od vsega početka kakor neprodorna megla znamenita katoliška mistika«.

In religiozna pesem je pri takem gledanju v svet nujno le »razumarsko prepesnjevanje« in »šablonsko uporablanje cerkvenih motivov«, ki je blizu »cerkovniški trivijalnosti«, je »navlaka retoričnega patosa in gostobesedne, nejasne mistike«.

Iz svojega socialističnega nazora pa skuša člankar poiskati takemu ustvarjanju katoliških lirikov tudi vzrok in dožene, da je družabna osnova te poezije »del tistega slovenskega meščanstva in malomeščanstva, čigar glavna oznaka je bila vselej družbena nedoraslost, politična nezrelost in popolna idejna in kulturna neplodnost« (torej v liberalni, kapitalistični meščanski družbi, prav kakor trdijo dosledni marksisti, ki krščanstvo in kapitalizem vedno tendenčno istovetijo). Taka poezija je »velika izpoved vsega, kar je v nas trpnega, neaktivnega in zaviralnega«, je »skupen izraz tiste globoke slovenske manjvrednosti, ki se imenuje naš tisočletni pasivizem«. In slednjič: »Dandanašnji pa je moči označiti literaturo te vrste edinole za človeški, idejni in umetniški anahronizem.«

Kritika te izpovedi je odveč in smo je že zgoraj povedali. To velja ne glede na veljavo posameznih pesnikov, ki so nastopali na katoliški strani po vojski.

Zanimivo pa je, da cela skupina današnjih književnikov vse presoja s stališča svojega nazora, kar je svoj čas prav katoliški strani očitala kot največji estetski greh.

Idejna kritika nam je seveda potrebna, danes bolj kot kdaj prej, toda nikar ne trdimo potem, da pišemo literarne ocene in v umetnostne revije.

Pa še drugo velja: nazor nas loči in nas bo, po nazoru pa se tudi srce v mnogočem ravna. Cesar pa tuje srce ne doživlja, stvarno ni še brez cene.

REŠIVCI UGANK V OKTOBRSKI ŠTEVILKI

Bulovec Ivo (9), Cesar Anton (9), Demšar Viktor (9), Dobrovoljec Ljode (9), Jeglič Stanko (9), Kržišnik Angela (9), Kržišnik Helena (9), Kocmur Pavla (9), Lukovšek Ivanka (9), Lipoglavšek Slava (9), Ložar Janez (9), Modrinjak France (9), Mihelčič Franc (9), Mlakar Jožef (9), Papler Marija (9), Pavlin France (9), Rotar Marija (9), Rakovec Josip (9), Sodja Franc (9), Sodja Anton (9), Toman Tine (9), Vovk Joža (9), Župni urad, Pišece (9), Jug Franjo (7), Kladenšek Jernej (8), Sušteršič Franc (8), Videnšek Ana (6), Zafošnik Jakob (6). — Aleš Franc (4).

Izžrebani so:

Za 1. nagrado: Lukovšek Ivanka, učiteljica, Javorje. Za 2. nagrado: Lipoglavšek Slava, cand. phil., Sv. Petra nasip 71, Ljubljana. Za 3. nagrado: Pavlin France, učitelj, Mošnje, Radovljica.

Ugankarji! Dobili ste novembrsko številko, v kateri so za letošnje leto končane uganke. Mogoče kdo ni bil zadovoljen z letošnjim načinom nagrad, zato naj vsak to sporoči obenem z rešitvijo novembrskih ugank. Od vas je odvisno, kakšne uganke bodo prihodnje leto in kakšne nagrade bomo podeljevali. Več glav več ve! Zato prosim vse in vsakega posebej, naj mi sporoči svoje misli.

Zdaj že dlje časa nisem nobenemu odgovoril na poslano gradivo. Ker mi večinoma pošiljate tako težke uganke, da jih živa duša ne bi mogla rešiti, vam povem vsem obenem, da takih ugank niti ocenjeval ne bom. Kaj mar niso že dosedanje mreže dovolj zapletene? Če mi boste za prihodnje leto pošiljali kaj lažje uganke, bo tudi reševavecem ustreženo, ker mi ne bo treba tako težkih stvari priobčevati. Vse je torej odvisno od vas in samo od vas.

RAZPIS NAGRAD ZA NOVEMBER

Za 1. nagrado: Mladika za leto 1956. — Za 2. nagrado: Finžgar, Vere mi daj, Gospod! (v usnje mehko vezano). — Za 3. nagrado: Stelè, Cerkevno slikarstvo (vezano).

Poleg tega bodo še četrtletne nagrade in tri nagrade za najpridnejše reševalce.

Vaše broširane revije

kakor Mladiko, Dom in svet, Čas, Ljubljanski Zvon, Bogoljub, Glasnik presv. Srca Jezusovega, Vigred, Cvetje z vrtov sv. Frančiška, Kres, Katoliške misijone, Odmev iz Afrike in razne druge revije, liste ilustracije in knjige

Vam veže na zahtevo

napol v platno, v platno, napol v usnje, v usnje, z napisom ali brez napisa, po Vaši želji, lično in trpežno

KNJIGOVEZNICA MOHORJEVE TISKARNE

Naročila po pošti v najkrajšem času in po zmernih cenah. — Pri večjem naročilu popust! — Naročila naslovite:

**Knjigoveznica
Mohorjeve tiskarne v Celju
Prešernova ul. 17**

V Ljubljani sprejema naročila Knjigarna Mohorjeve tiskarne na Miklošičevi cesti št. 19 (palača Vzajemne zavarovalnice)